KARHUPUISTO on lehmusrivien ympäröimä, eteläosastaan avoin puistikko, joka rakennettiin alun perin 1910-luvulla eri-ikäisten asemakaava-alueiden nivelkohtaan. Puiston keskellä on kukkaistutusalue, veistos ja sorapintainen kenttä. Puiden alla on nurmikaistaleet ja matalat puuaidat. Vaikutelma on tilallisesti avoin ja valoisa.

Puistoa ympäröivät rakennusrivit ovat kaupunkikuvallisesti melko yhtenäiset, vaikka Porthaninkadun kulmassa onkin muita rakennuksia myöhempi 1960-luvun talo. Agricolankadun rakennukset ovat puiston ikäisiä, 1910-luvun alusta. Viides linja on rakennustensa suhteen moni-ilmeinen. Puisto ja sitä ympäröivät rakennukset muodostavat kuitenkin ehjän kaupunkikuvallisen kokonaisuuden.

Puiston lippakioski toimii suosittuna kahvilana, jonka vieressä on myös grillikioski. Puistikko on valaistu kolmella riippuvalaisimella. Musta, vähäeleinen kalustus on siisti.

Eteläkärjen tukimuurilla rajattu hiekka-alue on kunnostuksen jäljiltä tyhjä ja melko käyttämätön. Sen kärjessä on raita ja marja-omenapensaita 60-luvun kunnostuksesta.

Kallion tiiviissä umpikorttelirakenteessa Karhupuisto on merkittävä vihreä hengähdyspaikka. Puisto on kaupunkikuvallisesti tärkeä osa viherakselia, joka kulkee Matti Heleniuksen puiston läpi Alli Tryggin puistoon ja sen kautta Väinö Tannerin kentälle. Karhupuisto ja Matti Heleniuksen puisto muodostavat kokonaisuuden, jota on jatkossa tehtävissä kunnostustoimenpiteissä syytä tarkastella yhdessä. Puistot tekevät Fleminginkadun ilmeestä vihreän.

Karhupuisto on historiallisesti kerrostunut. Svante Olssonin suunnitelmasta on säilynyt vain asemakaavassa suojeltu eteläkulman tukimuuri ja puistikon tilallinen perusrunko. Myöhempien muutosten piirteitä ovat liuskekiveys, patsas, puiston sisäosan puut ja istutussaareke. Puistikossa elää kuitenkin kaupunkipuistojen alkuaikojen henki.

TILARAKENNE 1: 4000

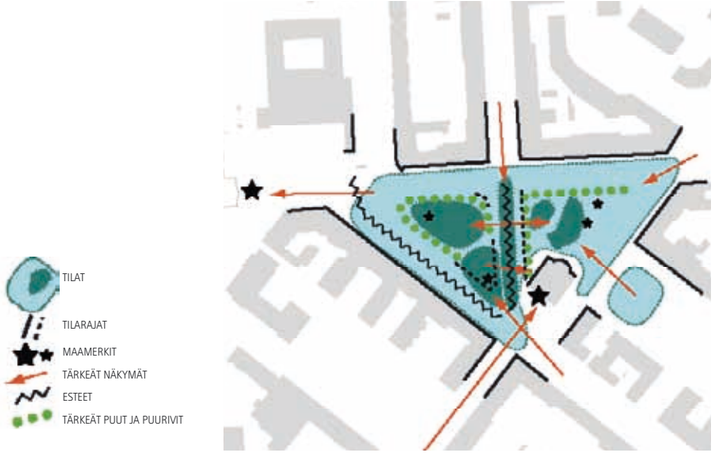

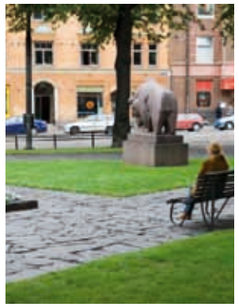

MATTI HELENIUKSEN PUISTO on rakentamatta jääneelle tontille vähitellen syntynyt viheralue, jonka leimaa antavana piirteenä ovat avokalliot ja kasvillisuus. Puistikolle on tehty useita väliaikaisen oloisia suunnitelmia. Yleisilme on kulunut.

Puiston tilalliseen hahmoon kuuluu Fleminginkadulle laskeva rinne. Tila ei ole huonemaisesti rajautunut. Puisto muodostaa Karhupuiston kanssa kokonaisuuden ja liittyy sen lisäksi Porthaninkadun yli Alli Tryggin puistoon. Fleminginkadun reunan lehmusrivi rajaa tilaa, mutta Agricolankadun ja Porthaninkadun risteyksessä katualue valuu puistoon.

Rakennetun ja nykyään miltei sievän Karhupuiston rinnalla Matti Heleniuksen puisto on karu, kalustamaton, valaisematon, luonnonkaltaisempi ja rauhallisempi. Puistossa on monipuolinen pensaslajisto, saarnivaahteroita ja runsaasti syreenejä.

Matti Heleniuksen puiston historia on kerrostunut. Avokallio-paljastumat ovat tärkeä historiallinen muistuma Kallion kaupunginosan historiasta ja topografiasta. Kirjaston reunalla Fleminginkadun varressa on säilynyt historiallisesti merkittävä 1900-luvun alkupuolen graniittipollaririvi metalliketjukaiteineen sekä vanha lehmusrivi. Puutarhataiteellisesti arvokkaita säilyneitä myöhempiä suunnitelmapiirteitä on vaikea löytää. Fleminginkadun varren entinen kenttä/istuskelualue on muuttunut polkulenkiksi. Puiston käyttö rajoittuu läpikulkuun ja istuskeluun. Puisto kaipaa kunnostussuunnittelua.

KÄYTTÖ JA REITIT 1: 4000

Vastavalmistunut puisto keväälle 1918 päivätyssä kuvassa. Kallion kirjaston kortteli on vielä kirjastoa lukuunottamatta tyhjillään. Kuvassa näkyy kivikehä ja kaarevat, yhtenäiset puusälepenkit. Samanlaisia penkkejä oli Tähtitorninvuorenpuistossa 1910-luvun puolivälissä. MVA.

1 Kallion asemakaavaa suunniteltiin 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Nya Pressen -lehden kirjoittaja toivoi jo vuonna 1890, ettei Pitkänsillan pohjoispuoleisia uusia esikaupunkeja rakennettaisi Helsinginniemen länsiosien kaltaisiksi tiiviiksi ja vähäpuistoisiksi kivikaupungeiksi.[160] Vuonna 1901 vahvistuneessa asemakaavassa eri-ikäisten asemakaavakerrostumien nivelkohtaan sijoittunutta puistikkoa alettiin suunnitella vuonna 1912. Kaupunginosan rakentaminen oli jo täydessä vauhdissa, mutta tulevan puiston paikalla oli vielä pieni kaksikerroksinen puutalo piharakennuksineen. Viidennen linjan puistikon, jota sittemmin kutsuttiin Karhupuistoksi, toteuttamisen hitautta kritisoitiin. Samoihin aikoihin oli suunnitteilla Eiran puisto ja näitä ”Työväen ja Herrasväen puistoja” verrattiin toisiinsa.[161] Katu- ja puisto-osaston arkistossa on kaksi vuodelle 1912 päivättyä Olssonin suunnitelmaa Viidennen linjan puistikoksi.[162] Suunnitelmat ovat keskenään pääosin samansisältöisiä formaaleja sommitelmia. Puut on ryhmitelty kadun varteen, mutta ei säännöllisiksi riveiksi. Molemmissa puiston ja katualueen välissä on nurmi- puu- ja pensasistutusvyöhyke. Puiston sisäpuolella kiertää käytävä. Käytävien keskellä

Olssonin lopullinen puistosuunnitelma Karhupuistoon vuodelta 1912. HKR/KPOA 79.

Karhupuisto 1930-luvulla. Kuvassa on vielä penkit tukimuurialueen reunoilla. Valok. Gustaf Welin. MVA.

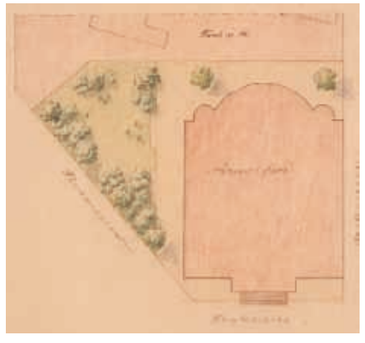

Olssonin päiväämätön suunnitelma Kallion kirjaston istutuksiksi. HKR/KPOA 103.

Vastavalmistuneet kirjaston istutukset, vierellä vielä asuintalo. Valok. Nils Wasastjerna. HKM.

on kaksi saareketta, joista toinen on koko sommitelman keskipisteenä toimiva koristeellinen ruusukkeen muotoinen istutusalue. Aikaisempaan suunnitelmaan Olsson piirsi puiston eteläkärkeen istuskelupaikan. Uudessa versiossa sen tilalle tuli tukimuurilla rajattu leikkikenttä. Betonisilla tukimuureilla saatiin ratkaistua puistikkoa ympäröivien katujen korkeuseron sommitelmalle aiheuttamat ongelmat. Myöhemmässä suunnitelmassa myös toinen Agricolankadun ja Viidennen linjan yhdistävistä akseleista siirtyi lähemmäs Fleminginkatua.

Puiston rakentaminen alkoi vuonna 1912, mutta se ilmoitettiin valmiina kohteena hoidettavien puistojen listaan vasta vuonna 1915.[163] Puisto toteutui valokuvien perusteella suunnitelmia pelkistetympänä. Istutusympyrää ei rakennettu, vaan sen tilalle tuli kivistä muotoiltu kehä. Valmis puisto oli avoin, puurivien ympäröimä kenttä, jonka Fleminginkadun kulmassa oli pensasmassaa. Länsipään nurmisaarekkeeseen rakennettiin esiintymislava.[164] Länsipääty tehtiin Olssonin piirustuksia kulmikkaammaksi. Puiston istuskelualueilla ja tukimuurilla rajatun alueen reunoilla oli pitkät yhtenäiset puusälepenkit. Ilman suunniteltua koristeistutustakin Karhupuistosta tuli huolella suunniteltu puisto, kaupungin kädenojennus tiiviille työläiskaupunginosalle.

Vuonna 1928 puistoa kunnostettiin, mutta tämän vaiheen toimenpiteistä ei ole löytynyt tietoja. Seuraavana vuonna puistoon tuli keinuteline.[165] Jussi Mäntysen punagraniittinen veistos ”Mesikämmen muurahaispesällä” tuotiin puistoon vuonna 1931.[166] Se antoi myöhemmin puistolle nimen.[167]

Viidennen linjan puistikon viereiseen kortteliin, Porthaninkadun päätteeseen, rakennettiin kirjasto.[168] Kaupunginarkkitehti Karl Hård af Segerstadin suunnittelema klassisoivaa myöhäisjugendia edustava rakennus valmistui vuonna 1912.[169] Svante Olsson laati suunnitelman myös kirjastotontin istutuksiksi.[170] Kirjaston pihamaan tasoitustyöt tehtiin vuonna 1913 ja sen pieni puisto valmistui 1915.[171] Kirjaston valmistuessa kolmion pohjoisosassa oli edelleen puisia asuinrakennuksia, mutta ne purettiin pian kirjaston valmistumisen jälkeen. Kirjaston pihaan tuli kaartelevia sorapintaisia käytäviä ja pensasistutuksia. Kortteli jäi kirjastoa lukuun ottamatta rakentamattomaksi. Vuonna 1925 kaupunginvaltuustossa käsiteltiin ehdotusta korttelin 333 pohjoisosan luovuttamisesta työväenopistolle, mutta silloin todettiin, ettei tila riitä käyttöön ja tontit varattiin edelleen kaupungin omiin tarpeisiin. 1930-luvun alussa korttelin pohjoisosaan rakennettiin pieni väliaikainen leikkikenttä

Asemakaavaosastolla tehty kortteli 333:n väliaikaisen kentän järjestelyehdotus vuodelta 1930. KSV/ASKOA.

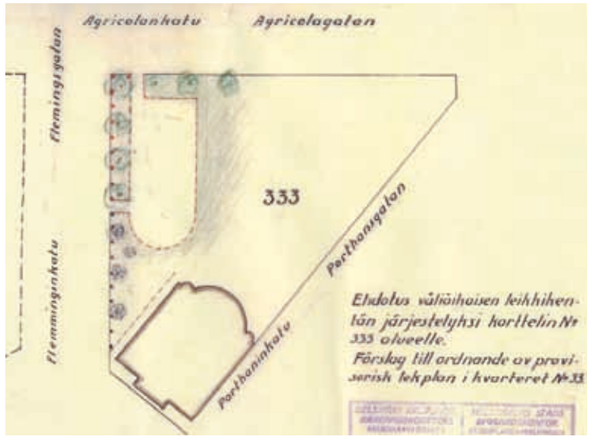

asemakaavaosastolla tehdyn suunnitelman mukaan.[172] Kentän ja Fleminginkadun väliin tuli graniittisten paasien kannattelema raskas kettinkikaide. Tässä vaiheessa alue muuttui käytännössä viheralueeksi, vaikka asemakaavassa siitä tuli virallisesti puistoa vasta 1980-luvulla.[173] Puisto sai myöhemmin nimensä raittius- ja työväenliikkeen aktivisti Matti Helenius-Seppälän mukaan.[174]

2 Karhupuiston hiekkakentällä jatkosodan aikana ollut sirpalesuoja peitettiin ja puisto kunnostettiin sotien jälkeen.[175] Leikkipaikan korjaus tuli taas ajankohtaiseksi 1950-luvun alussa ja sille osoitettiin määräraha kesällä 1950.[176] Agricolan- ja Fleminginkadun kulmaan rakennettiin 1950-luvun alussa lippakioski.[177] Puistoon istutettiin vuonna 1952 pensaita.[178] Katu- ja puisto-osaston arkistossa on yksi 1950-luvun tyyliin viittaava suunnitelma.[179] Löytyneen aineiston[180] perusteella vaikuttaa siltä, että suunnitelma on toteutettu vasta vuosina 1961–1963, kun leikkipaikalla toteutettiin peruskunnostustöitä.[181]

Puistoa muokattiin moderniin tyyliin. Leikille, istuskelulle ja peleille tuli omat alueensa. Puiston reunoille Viidennen linjan ja Agricolankadun kulmaukseen rakennettiin karhupatsaan ympärille istuskelualue, joka päällystettiin liuskelaatoituksella. Agricolankadulla liuskelaatoituksen reunaan tuli pensasrivi istuskelualueen ja leikkialueen väliin. Patsas kehystettiin pensas- ja nurmisaarekkeella. Loppuosa puistosta on suunnitelmassa leikkialuetta. Puistossa ollut suuri maakivikehä jaettiin kahteen pienempään. Fleminginkadun kulman tukimuurialue pyhitettiin leikille, ja sinne sijoitettiin keinu ja kiipeilykaari. Alueen kärkeen tuli pieni istutusalue, jossa kasvoi vielä kesällä 2008 marjaomenapensaita ja raita. Katujen varsien tuuheiden pensasaitojen tilalle oli piirretty yksittäisiä pensasryhmiä, mutta niiden istuttamisesta ei ole tietoa. Valokuvien perusteella puisto on muutosten jälkeen ollut avoin ja valoisa leikkipaikka. Myöhemmin karhupatsaan vierelle rakennettiin puistoshakkilauta. Ilmeisesti 60- ja 70-lukujen vaihteessa tukimuurilla rajatun alueen päätyyn puiston sisäosiin istutettiin myös kaksi uutta lehmusta.

Matti Heleniuksen puiston puolelle istutettiin vuonna 1949 kaksi uutta lehmusta.[182] Puistossa tehtiin kunnostus- ja istutustöitä 1950-luvulla. Tietoa töiden toteuttamisajasta ei ole löytynyt, mutta ajalta on säilynyt 1:200- mittakaavaan laadittu suunnitelmapiirustus.[183] Tämän suunnitelman perusteella lienee istutettu puiston syreeniryhmät ja tehty joitakin muita istutuksia. Fleminginkadun reunan kenttä pensasaitoineen säilyi

1930-luvun alussa Karhupuiston puut ovat kasvaneet. Keskialue on avoimen oloinen ja ainakin Fleminginkadun puolella puiden alla on tiheä ja korkea pensasaidanne. Kirjaston korttelin vastavalmistuneen kentän reunalla on lehmusrivi ja pensasaita. Graniittipylväsaitaa on jatkettu kirjaston edustalta Agricolankadulle asti. HKM.

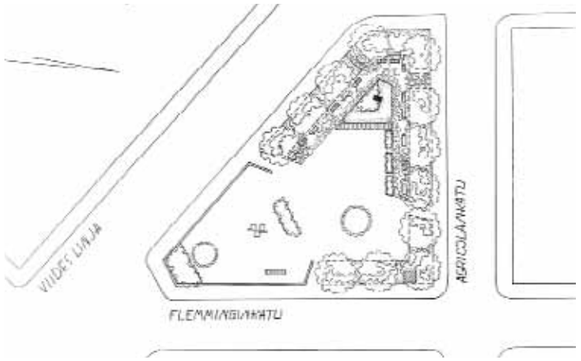

Karhupuiston kunnostussuunnitelma 1950- ja 60-lukujen vaihteesta. HKR/KPOA 763.

Matti Heleniuksen puiston päiväämätön 1950-luvun tyylinen kunnostussuunnitelma. HKR/KPOA 736.

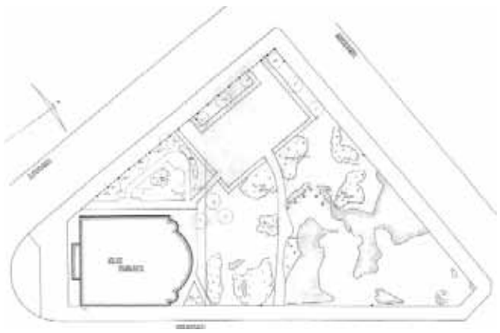

Karhupuisto vuonna 1971. Valok. Nina Hackman. HKM.

Asovanlisko, Karhupuiston leikkiveistos. HKR.

kunnostuksessa ennallaan. Puistikon halki kulki epäsäännöllisen muotoinen polkuyhteys.[184]

3 Suurempia muutoksia Matti Heleniuksen puistossa tehtiin puutarha-arkkitehti Auli Hietakankaan suunnitelmien mukaan vuonna 1965.[185] Kentän paikalle tehtiin pensaiden, erityisesti ruusujen, reunustama polveileva istuskelualue. Puiston polkuverkkoa yksinkertaistettiin ja koilliskulmaan istutettiin uusia lehmuksia. 1980-luvun loppuun mennessä istuskelualue pensaineen oli poistettu.[186]

Matti Heleniuksen puistossa 1965 toteutettu Auli Hietakankaan laatima suunnitelma. HKR/KPOA 921.

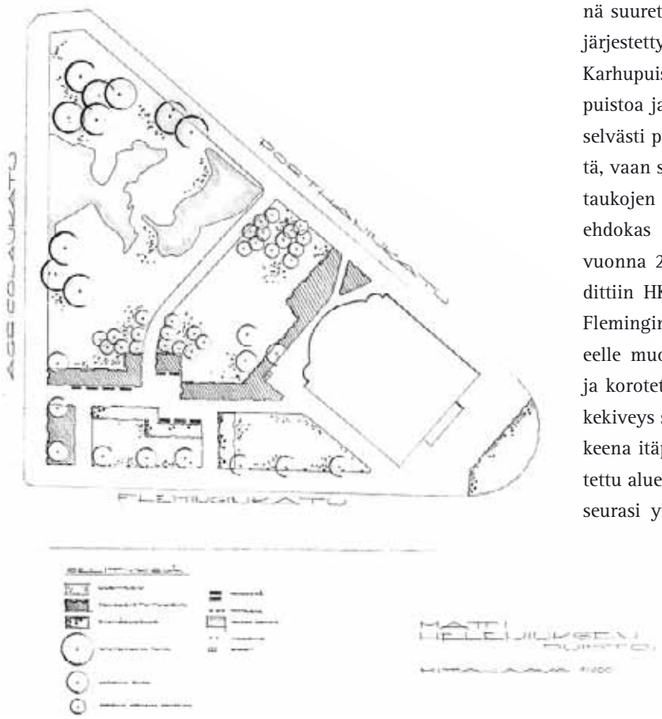

1970-luvun puolivälin valokuvissa karuhko Karhupuisto näyttää jo kuluneelta ja ankeahkolta. Puisto ei kuulunut 1970-luvun uudistuskohteisiin. Puisto pysyi pääpiirteissään 1960-luvun alun kunnostuksen asussa. Puistossa oli keinu, kiipeilykaari ja puistoshakkilauta. Kalustuksen täydensivät ns. koivunjalkapenkit. 1970-luvun alkupuolella puistoon tuotiin rakennusviraston pajan valmistama puinen leikkiveistos, Asovanlisko.[187]

4 1980-luvulla Karhupuistosta oli tullut sosiaalisesti ongelmallinen, likaiseksi ja pelottavaksi koettu paikka, ja sen istutukset olivat huonossa kunnossa. Puiston haltuun ottamiseen tähtäävä Karhupuisto-projekti käynnistyi vuonna 1997. Osallisina olivat rakennusviraston lisäksi muun muassa Kallio-seura, poliisi, sosiaalivirasto, kirjasto ja seurakunnat. Puistoon tehtiin vapaaehtoistyönä suuret kesäkukkaistutukset, ja myöhemmin siellä on järjestetty vuosittaisia istutustalkoita. Alueella toimivat Karhupuiston kummit, jotka ovat sitoutuneet valvomaan puistoa ja hoitamaan istutuksia. Projekti on parantanut selvästi puiston ulkoasua ja mainetta. Sitä ei enää pelätä, vaan sitä käytetään pelailuun, istuskeluun ja lounastaukojen pitämiseen. Karhupuisto-projekti oli Suomen ehdokas Euroopan rikoksentorjuntapalkinnon saajaksi vuonna 2002.[188] Puiston kunnostussuunnitelmat[189] laadittiin HKR:n viherosastolla. Puistoa avattiin kaduille. Fleminginkadulle tuli uusi yhteys. Avoimelle keskialueelle muotoiltiin pisaran mallinen kukkaistutussaareke ja korotettu nurmikenttä Karhupatsaan ympärille. Liuskekiveys säilyi pisaran viereisillä käytävillä. Pisaran jatkeena itäpäähän tuli reunakivellä muusta pinnasta erotettu alue, jossa on punaista kivituhkaa. Pisaran muotoa seurasi yhdeksän graniittisen pollari-istuimen rivi. Se

Karhupuiston keskialueen kukkaistutussaareke kesällä 2007

Veistos Matti Heleniuksen puiston avokallioalueella

rajaa myös puiston lippakioskissa toimivan kahvilan taakse tarjoilualueen.

Matti Heleniuksen puiston viimeisin varsinainen kunnostus on ilmeisesti tehty 1960-luvun lopulla. Sitä myöhempien vaiheiden muutokset puistossa liittyvät ikääntyvien kasvien poistamiseen ja uusien polkujen tallautumiseen. Puiston avokallioalueelle tuli Raimo Utriaisen tekemä Arvo Turtiaisen muistomerkki vuonna 1990.[190] Auli Hietakankaan suunnitelman istuskelupaikat, samoin kuin kaikki puistosohvat, on poistettu. Karhupuiston siistiydyttyä ja porvarillistuttua osa häiriötä aiheuttavasta oleskelusta on siirtynyt kadun yli Matti Heleniuksen puiston puolelle.[191] Aurinkoisina kesäpäivinä puiston rinne on suosittu paikka.

Vuonna 1988 tehdyssä asemakaavamuutoksessa Fleminginkadun osuus puistojen välillä oli tarkoitus muuttaa kävelykaduksi.[192] Muutoksen johdosta teetettiin kunnostussuunnitelma sekä Karhupuistolle että Matti Heleniuksen puistolle. Suunnitelmat ovat maisemaarkkitehti Helena Pihan käsialaa.[193] Karhupuistosta oli tarkoitus rakentaa rauhallinen ”aikuisten puisto”, jonka eteläkärjen kenttä piti istuttaa täyteen marjakuusia ja keskialueelle rakentaa penkkien reunustamat nurmi- ja perenna-alueet. Matti Heleniuksen puiston puolelle suunniteltiin uutta terassoitua leikkipuistoa. Matti Heleniuksen puiston rakennustoimenpiteet olisivat olleet varsin raskaat ja Karhupuiston tilasta suunnitelma olisi tehnyt täyden oloisen. Suunnitelmat jäivät toteutumatta ja Fleminginkatu muutettiin taas vuonna 2000 asemakaavassa ajoneuvoliikenteen käyttöön.[194]

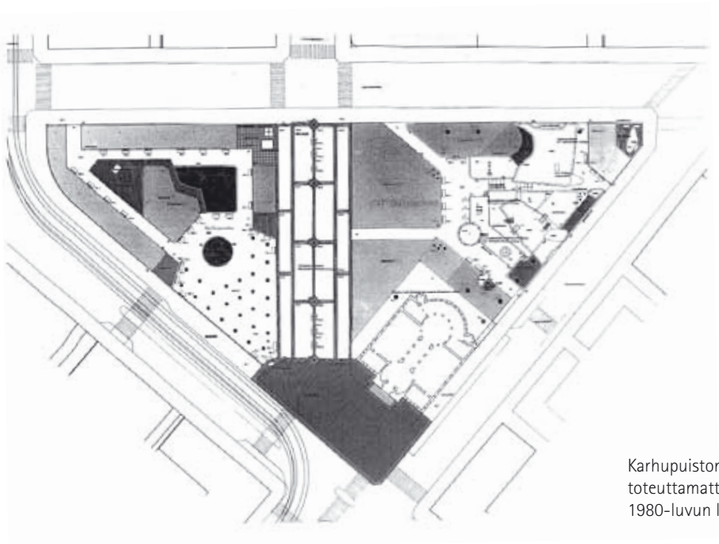

Karhupuiston ja Matti Heleniuksen puistojen toteuttamattomat kunnostussuunnitelmat 1980-luvun lopusta. HKR/KPOA 3875.

Lastenlehto

sijainti: *Lapinlahdenkatu, Ruoholahdenkatu, Lapinrinne*
koko: *19500 m² (asemakaavapinta-ala)*
asemakaavamerkintä: *P*

Lastenlehdon puisto on umpikorttelirakenteen ympäröimä kolmikulmainen kaupunkipuisto, joka jakaantuu eri-ikäisiin osiin. Koilliskärki on 1910-luvun lopulta peräisin oleva terassoitu alue, johon rakennettiin 1970-luvulla aidattu, kulmikas leikkipaikka. 1970-luvun uudisosassa on tällä hetkellä käynnissä laaja työmaa, jossa rakennetaan keskustan huoltotunnelin liittymää ja sen jälkeen uusi puisto.

Lapinlahdenkadun varressa on jalavia ja vaahtera. Terassien alueellla on puumaisia orapihlajia, nuoria ja vanhoja jalavia, pensasistutuksia ja leikkikentän ympärillä massaistutus tuhkapensaita. Vanhan alueen eteläosassa on suuria vaahteroita ja Ruoholahdenkadun varressa kaupunkikuvallisesti tärkeä lehmusrivi.

Lastenlehto on kaupunkikuvallisesti hyvin merkittävä. Se on alueen ainoa suuri puisto ja se sijaitsee keskustan tärkeän sisääntuloväylän varrella. Suuri avoin tila tuo kaupunkirakenteeseen väljyyttä ja yhdistää ympäristön eri-ikäiset rakennukset kokonaisuudeksi. Puisto liittyy visuaalisesti Lapinlahden puistikkoon ja on osa Lapinlahdenkadun varren kookkaiden puiden muodostamaa puuriviä.

Historiallisesti kerrostuneen puiston koilliskärjen vanhimmasta vaiheesta säilyneet luonnonkivimuurit, käytävälinjat ja vanhat puut ovat historiallisesti arvokkaita. Myös 1970-luvun kunnostuksesta toistaiseksi säilyneet leikkialue ja kasvisommitelmat ovat aikansa tuotteena arvokasta kerrostumaa. Uusin kerrostuma syntyy, kun Lastenlehdon kilpailuun perustuvaa suunnittelemaa aletaan toteuttaa.

TILARAKENNE 1: 4000

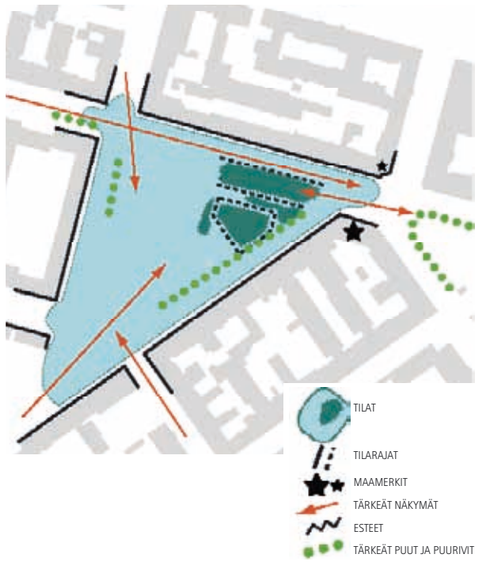

KÄYTTÖ JA REITIT 1: 4000

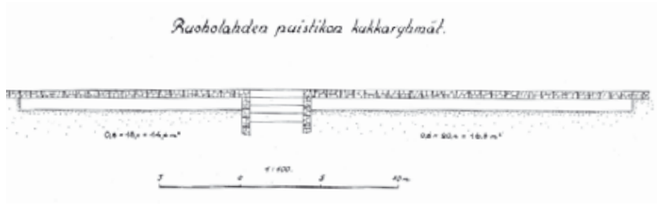

Tulevan Lastenlehdon graniittimuurit vuonna 1939 laadituissa kukkaryhmien istutuspiirustuksessa. HKR/KPOA 14.

Lastenlehdon korttelin kulman väliaikaiset puistojärjestelyt rakennuskonttorin vuonna 1929 julkaisemalla kartalla. HKA.

1 Kaupungin omistamalle Lapinlahdenkadun ja Ruoholahdenkadun rakentamattomalle kulmatontille järjestettiin vuonna 1900 leikkipaikkojen puutteesta tehdyn valtuustoaloitteen tuloksena leikkikenttä.[195] 1910-luvulla tyhjä ja kalustamaton hiekkapintainen kenttä, jossa oleskeli "joutilasta väestöä", sai naapuritalojen omistajat valittamaan kaupunginhallintoon. Valittajat ehdottivat tontin istuttamista ja ilmoittivat myös osallistuvansa töiden kustannuksiin. Alueelle päätettiinkin rakentaa ainakin väliaikaisesti kaksiosainen puisto.[196] Ylempi, graniittisella tukimuurilla tuettu osa rakennettaisiin lasten leikkikentäksi ja alempi pelikentäksi, jota rajaa kadun varressa puurivi. Puistikon maanrakennustyöt tehtiin vuosina 1916–17.[197] Vuonna 1917 kaupunginvaltuusto myönsi töihin lisämäärärahan,[198] mutta istutustyöt saatiin päätökseen vasta vuonna 1921.[199] Ylemmälle osalle tuli pitkä käytävä, jonka reunalla oli puurivi ja päässä pieni nelikulmainen kenttä. Alemmasta tasosta tuli sorapintainen kenttä. Perustamisvaiheen suunnitelmapiirustuksia ei näytä säilyneen. Graniittinen tukimuuri esiintyy vuonna 1939 tehdyssä kukkaryhmien istutuskuvassa.[200] Toteutetut terassijärjestelyt näkyvät myös vuoden 1929 kaupunkikartalla katkoviivalla hahmoteltuina ja 1920-luvun Kampin asemakaavojen pohjakuvissa. 1930-luvulla puistossa on ollut hiekkalaatikko, vuodesta 1939 alkaen kaksi.[201]

2 Puistikon kunnostuksista tai muutoksista sodanjälkeisenä aikana ei ole löytynyt viitteitä. Näyttää siltä, että avoin leikkikenttä tukimuureineen on pysynyt varsin samanlaisena 1970-luvun alkuun asti. Puistikko kuului pitkään kesäkukkaistutuskohteisiin.[202]

3 Lastenlehdon[203] leikkikenttää oli kunnostettu kevyesti vuonna 1970.[204] Suurempi muutos koitti kuitenkin jo muutaman vuoden kuluttua, kun Kampin liikennejärjestelyjen yhteydessä alueen asemakaava muutettiin. Loput asuintontit poistettiin ja vielä jäljellä olleet rakennukset purettiin. Vanhasta kulmapuistosta kasvoi koko korttelin kattava avoin vihreä kaupunkitila, laaja leikkipuisto. Uuden puistopinta-alan järjestäminen rakennuksia purkamalla oli varsin poikkeuksellista. Taustalla vaikutti jo 1950-luvulla toivottomaksi valiteltu leikkipaikkojen puute Kampin kaupunginosassa.[205]

Vuosille 1976 ja 1977 päivätyt uudisrakennussuunnitelmat teki HKR:n puisto-osastolla Lars Liljefors. Suunnitelmassa[206] uudella länsiosalla puisto erotettiin vilkasliikenteisistä kaduista meluvalleilla, joilla oli runsaat pensasistutukset. Puisto jakautui kolmeen erilliseen osaan läpikulkevien puistokäytävien avulla. Puiston keskelle muotoiltiin nurmipintainen avoin alue ja kivituhkapintaisten pääkäytävien risteykseen vaahteraryhmä. Puiston sisäosissa säästettiin vanhoja puita, tärkeimpinä länsireunan lehmusrivi ja vanhan leikkipaikan ympäristön puut. Eteläiseen kärkeen suunniteltiin pallokenttä,

Avoin leikkikenttä, taustalla korttelin vanhoja asuinrakennuksia. Vuosi on 1959. Constantin Grünberg. HKM.

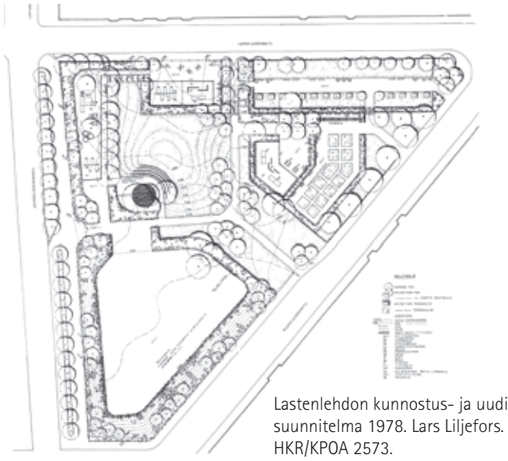

Lastenlehdon kunnostus- ja uudissuunnitelma 1978. Lars Liljefors. HKR/KPOA 2573.

Vuoden 1986 valokuvassa näkyy tuore puisto. Istutukset ovat vielä matalia, pallokentällä luistellaan. Valok. Mikko Koivistoinen. HKR.

jota ympäröivät pensaspeitteiset vallit ja kadun reunan epäsäännölliset puuistutukset. Luoteiskulmaan puiston toiminnalliseksi keskipisteeksi muotoiltiin noin kolmen metrin korkuinen kumpare, johon liittyi lasten leikkiteatteri puisine näyttämöineen ja rinnekatsomoineen. Sitä ympäröi kaksi leikkialuetta ja katupuurivit.

Kaupunginpuutarhuri Pekka Jyrängön mukaan pari metriä korkeat ja 6–7 metriä leveät täyttömaasta rakennetut meluvallit olivat ainakin kantakaupungissa ainutlaatuiset. Uuden katsomon Jyränkö mainitsi olevan tarkoitettu paitsi lapsille, tarvittaessa myös lähitalojen asukkaille.[207]

Koilliskulmassa vanhan leikkikentän graniittiset tukimuurit, terassitasot ja tilallinen jaottelu säilyivät. Ylemmästä terassitasosta tuli istuskelupaikka ja alempi pysyi leikkialueena. Yleissuunnitelmavaiheessa vanhan leikkikentän kohdalle oli suunniteltu pikkulasten leikkipaikka ja runsaslajinen ruudutettu perenna-, tulppaani- ja ruusutarha. Ne jäivät ylläpitokustannusten takia toteuttamatta. Vuoden 1981 työpiirustusversiossa niiden tilalle tuli kulmikas teräsverkko- ja kiiltotuhkapensasaitayhdistelmällä rajattu leikkialue.[208] Keskimmäisen graniittitukimuurin kohdalle suunniteltu pergola jäi toteuttamatta. Sen sijaan keskitasanteen jalavaryhmä ja ylätasanteen orapihlajarivi istutettiin suunnitelman mukaan, orapihlajista ei tosin tullut muotoon leikattuja. Vuoden 1978 istutustyöt saatettiin loppuun vuonna 1979, jolloin puisto valmistui uudisosaltaan.[209]

Lastenlehdon kulman leikkipaikka 1970-luvun lopussa. Kentän ympärillä on panssariverkkoaita. Kentällä on vuonna 1975 puistoon tuotu HKR:n pajan puinen leikkiveistos, "Tuulentupa". Puiston rakennustyöt käynnissä taustalla. HKR.

4 Vuonna 2004 Lastenlehdon puiston lounaiskärkeen päätettiin sijoittaa keskustan huolto- ja pysäköintiliikennetunnelin suuaukko. Kaupunkisuunnittelulautakunta edellytti tunnelin asemakaavaehdotusta puoltaessaan, että suuaukon sovittaminen kaupunkikuvaan tulee ratkaista suunnittelukilpailun avulla. Avokaivantona rakennettava tunneli katetaan betonikannella. Töiden takia puisto joudutaan käytännössä lähes kokonaisuudessaan rakentamaan uudelleen. Puiston suunnittelusta järjestettiin kutsukilpailu, jonka tulos julkistettiin marraskuussa 2005. Kilpailun voittivat maisema-arkkitehdit Marja Mikkola ja Pia-Liisa Orrenmaa sekä arkkitehti Olli-Pekka Jokela. Uudessa suunnitelmassa itäpään muurit, oleskelupaikka ja uudemman leikkipaikan muoto säilyvät. Länsiosassa puiston eteläkärkeen tulee maljamainen nurmialue, joka tukeutuu Malminrinteen reunassa pysäköintitunnelin sisäänkäyntiin. Vanhan ja uuden osan yhdistää polveileva käytävä. Sen pohjoispuoleinen maasto nousee loivana rinteenä Lapinlahdenkadulle. Kaikkien ympäröivien katujen varsille istutetaan katupuurivit ja koilliskulman suuret puut säilyvät.[210] Tätä kirjoitettaessa tunnelin rakentaminen on edelleen käynnissä ja puiston rakentaminen odottaa alkamistaan.

Varsapuistikko

sijainti: *Kaisaniemenkatu, Yrjö-Koskisen katu, Unioninkatu*
koko: *1512 m² (asemakaavapinta-ala)*
asemakaavamerkintä: *P*

Varsapuistikko on vilkkaiden katujen ympäröimä pieni viheralue. Se on ollut aikaisemmin osa Kaisaniemen puistoa, ja osa puistikon vanhoista puista on perua tuolta ajalta. Puistikkoon ei ole toteutettu varsinaisia puutarhataiteellisesti arvokkaita suunnitelmia. Puistikossa on läpikulkupaikka ja istuskelualue, jonka käyttöarvo meluisassa paikassa on kyseenalainen. Puistikko on 1990-luvun lopussa kunnostettu ja sen kalustus on hyvässä kunnossa. Puistikkoa ei ole valaistu, mutta se saa riittävästi valoa katuvalaistuksesta.

Unioninkadun reunalla on lehmusrivi, muuten puut sijaitsevat vapaasti puiston eteläosassa. Puistikon habitus on tiheä puumassa katujen välissä. Maanpinta laskee Kaisaniemenkadulle, ja kadun levennyksessä tehtyjen leikkausten seurauksena pohjoiskärjessä on selvä korkeusero. Poikittainen käytävä jakaa puistikon kahtia. Eteläpuolella on käytävät ja pieni istuskelupaikka puiden siimeksessä. Pohjoiskärjessä on patsaan ympärillä avoin nurmi ja kukkaistutuksia. Unioninkadun ja Yrjö-Koskisenkadun reunalla on pensasaita, Kaisaniemenkadun reuna on avoimempi. Yrjö-Koskisenkadun reunassa puistikkoon liittyy pysäköintialue, joka tekee kapeasta tilasta Metsätalon edessä hieman ahtaan oloisen. Vilkasliikenteinen Kaisaniemenkatu erottaa puistikon Kaisaniemen puistosta. Lännen puoleisen reunan rakenteet, kioskit ja bussipysäkki tekevät omalta osaltaan reunasta hajanaista ja rauhatonta tilaa.

Varsapuistikko on ennen kaikkea kaupunkikuvallinen viheralue. Se ja sen puut kuuluvat osaksi Unioninkadun historiallista miljöötä. Kalliosta päin tarkasteltaessa Varsapuistikko on pitkien näkymien päätteenä. Se liittyy myös Unioninkadun ja Snellmanninkadun yhdistävään viherakseliin. Sisääntuloväylän varrella oleva varsapatsas on kaupunkikuvallisesti tärkeä maamerkki. Vanhat puut ja graniittiset pollarit ovat historiallisesti arvokkaita.

TILARAKENNE 1: 4000

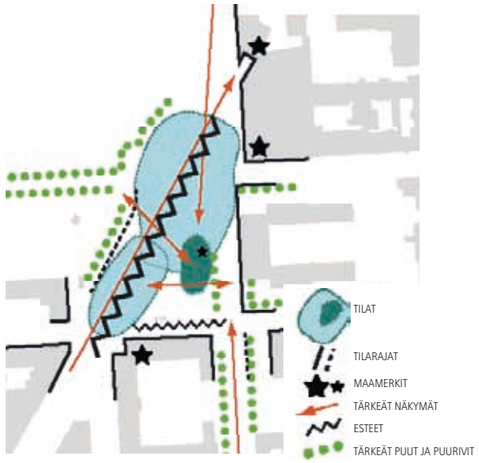

KÄYTTÖ JA REITIT 1: 4000

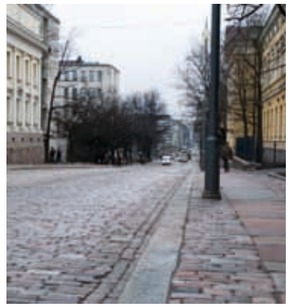

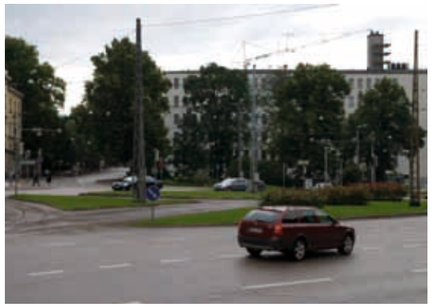

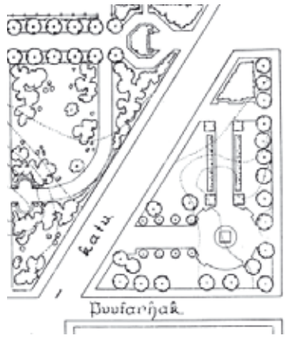

Yksityiskohta Olssonin vuoden 1923 Kaisaniemisuunnitelmasta. HKR/KPOA 201.

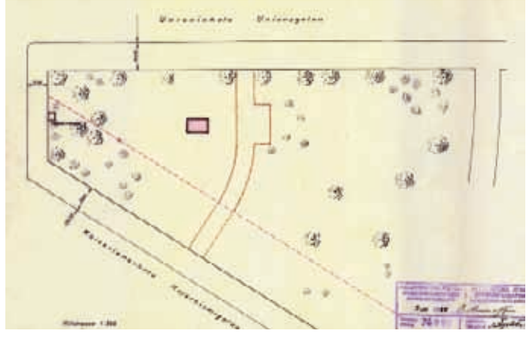

Asemakaavaosaston käytäväsuunnitelma Varsapuistikkoon. KSV/ASKOA.

Varsapuistikko ja sen yksinkertaiset, poikittaiset käytävät vuonna 1943. HKM.

1 Kun Kaisaniemenkadun kulman kolmio palasi rakennustonttina viettämiensä kymmenen vuoden jälkeen asemakaavassa puistoksi, siellä oli vanhojen puiden lisäksi Unioninkadulta Kaisaniemenkadulle kulkeva poikittainen käytävä jäänteenä Kaisaniemen puiston aikaisesta polkuverkosta.[211] 1920-luvun loppuun mennessä kolmion tilanne vakiintui nykyisen kaltaiseksi pieneksi puistikoksi.

Kaupunginpuutarhuri Svante Olsson oli tehnyt Varsapuistikkoon nurmi- ja pensasistutussommitelman jo vuonna 1912. Yleisten töiden hallituksen enemmistö kuitenkin hylkäsi sen,[212] eikä suunnitelma näytä säilyneen. Kolmio oli tasoitettu ja nurmetettu vuosina 1912–1913.[213]

Murtokadun rakentaminen oli aiheuttanut paineita myös Kaisaniemen puiston uudelleenjärjestelyn suunnitteluun. Kaupunginasemakaava-arkkitehti Bertel Jung ja Olsson laativat puistosta lukuisia kilpailevia suunnitelmia, joista kaupunginvaltuusto kallistui lopulta Jungin ehdotuksen kannalle.[214] Vuoden 1918 tapahtumat keskeyttivät jo aloitetut työt ja siirsivät koko puiston lopullisen kunnostuksen tulevaisuuteen.[215] Kunnostusta suunniteltiin uudelleen 1920-luvulla. Puistoalaksi kaavoitettu Varsapuistikon ylijäämäkolmio oli Olssonin suunnitelmissa vuosilta 1923 ja 1924[216] sommiteltu pienoispuistoksi arkkitehtoniseen tyyliin.[217] 1920-luvun lopun kaupunkikartoille puistikko on piirretty Birger Brunilan vuoden 1925 Kaisaniemisuunnitelman[218] mukaiseen asuun, jossa puistikossa on pitkänomainen, päistään pyöristetty leikkikenttä.

Puutarhakadun laitaan tehtiin 1920-luvulla pieni bensiiniasema. Itse puistikko toteutettiin kaavoitusinsinööri Tycho Öllerin vuonna 1928 laatiman yksinkertaisen, väliaikaisen oloisen käytäväsuunnitelman mukaan.[219] Liisankadun päähän suunniteltiin ja rakennettiin uusi poikkikäytävä istuskelupaikkoineen. Puistikkoon sijoitettiin Emil Cedercreutzin tammaa ja varsaa esittävä Äidinrakkaus-veistos, joka sittemmin antoi paikalle nimen.[220]

Vuonna 1937 otetussa valokuvassa näkyy uusi käytävä, istuskelupaikka ja patsas. Etelässä puiston reunassa näyttäisi olleen tukimuuri ja aita. Pohjoiskärjessä on puhelinkioski ja Puutarhakadun kulmassa edelleen ilmeisesti pisoaari. Puistikko oli kokonaisuudessaan nykyistä suurempi ja rauhallisemman oloinen. Erityisesti pohjoiskärki ja patsaan ympäristö oli suljetumpi ja suojaisempi kuin nykyään. Eteläsivulta puuttui vielä Jussi Paatelan suunnittelema Metsätalo, joka valmistui puistikon reunaan vuosina 1938–1939 aiempien puisten asuinrakennusten tilalle. Klassistishenkistä funktionalismia edustava kuusikerroksinen julkisivu muodosti puis-

Varsapuistikon bensiiniaseman piirustukset vuodelta 1924. SOK:n rakennusosasto. HKA/Helsingin maistraatti, rakennuspiirustukset.

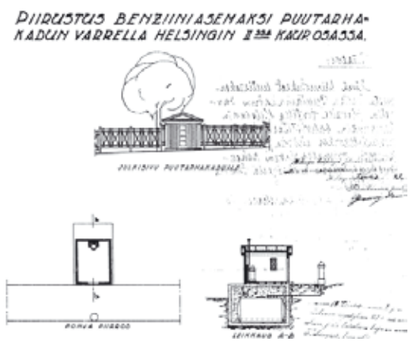

Kaisaniemenkadun nykyistä kapeampi kaupunkitila Varsapuistikon kohdalla vuonna 1934. Valok. A. Pietinen. MVA.

Kaisaniemenkadun leventämiseen liittyvää puiden kaatamista ja rakennustöitä Varsapuistikossa. Nya Pressen, 1951. MVA.

Varsapuistikko ennen Metsätalon rakentamista n. 1937. Valok. C. Grünberg. HKM

tikolle taustan.[221] Unioninkadun ja Liisankadun kulmaan oli jo Ehrenströmin asemakaavassa varattu tontti sairaalalle. Kliininen instituutti eli niin sanottu Vanha Klinikka oli valmistunut rajaamaan puistikkoa vuonna 1833.[222] Rakennuksen puistikon puoleista reunaa hallitsee tontin korkeuserojen takia umpinainen sokkelikerros. Sairaalakorttelin nro 44 läpi Unioninkadun ja Snellmaninkadun välille avattiin jalankulkukatu vuoden 1937 asemakaavan seurauksena.[223]

Varsapuistikko oli puistikoksi vakiinnuttuaan läpikulku- ja istuskelupaikka, mutta ennen kaikkea kaupunkikuvallinen edustusistutus. Patsaan ympäristö kuului heti valmistumisestaan asti kesäkukkaistutuskohteisiin.[224]

2 Kaisaniemenkadun ja Liisankadun risteyksen uusi järjestely ja Kaisaniemenkadun leventäminen 1950-luvun alussa[225] söivät Varsapuistikon pinta-alaa selvästi. Aikaisemmin Liisankadun kulmaan asti ylettynyt puistikon kärki siirtyi etelämmäksi ja länsireuna sisäänpäin. Valokuvien perusteella puistikossa kaadettiin puita ja tehtiin maanrakennustöitä jo vuonna 1951. Puistikon käyttöarvo laski, kun sen koko kapeni epäkäytännöllisen pieneksi ja liikenteen vaikutus lisääntyi. Asemakaavamuutoksen tekoaikaan liittyy piirustus[226] Varsapatsaan ympäristön kukkaistutusalueesta. Unioninkadun reunaan istutettiin taikinamarja-aita vuonna 1948 ja sitä täydennettiin seuraavina vuosina.[227]

4 Varsapuistikko peruskorjattiin vuonna 1998 HKR:ssä tehdyn suunnitelman[228] mukaan. Samalla puistikon hoitotasoa nostettiin. Suunnitelma ei juuri muuttanut puistikon yleisilmettä: nurmialueet kunnostettiin, pensaita uusittiin ja puut säilyivät pääosin ennallaan. Itä-länsi -suuntaista käytävää kavennettiin ja Yrjö-Koskisenkadulta tuleva käytävä linjattiin uudelleen keskemmälle puistikkoon. Käytävä reunustettiin vaijeriaidalla. Etelä- ja itäreunoille istutettiin uusia maanpeitekasveja ja pohjoisosan nurmialueelle sipulikukkia ja pensaita. Eteläisimpään osaan tuli uusia mongolianvaahteroita ja japaninmarjakuusia. Leikattua taikinamarja-aitaa korjattiin uusilla pensailla ja puistokalusteet uusittiin.

Yksityiskohta vuonna 1955 vahvistuneesta asemakaavamuutoksesta. Kaisaniemenkatua levennettiin, puistoja kavennettiin ja risteysalue muotoiltiin uudelleen.
KMOA/Asemakaavahakemisto 3652.

Varsapatsaan ympäristön uusi muotoilu ja kukkaistutussaareke 1950-luvun suunnitelmapiirustuksessa. HKR/KPOA.

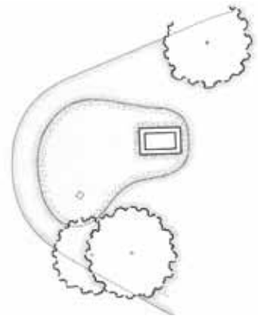

Kolmioaukiot

Useimmat koordinaatistojen saumakohtien kaupunkitiloista muutettiin puistoiksi 1800-luvun lopussa tai suunniteltiin sellaisiksi jo alun perin. Erottajan, Kampintorin ja Kolmen sepän aukion historia on kulkenut eri polkuja kuin puistokohteiden. Nykyisin kovapintaiset katuaukiot eivät ole missään vaiheessaan olleet varsinaisessa torikäytössä. Kaikille aukioille voimakkaimman leiman 1900-luvun aikana on antanut liikenne: Erottajalla ja Kolmen sepän aukiolla erityisesti joukkoliikenteen järjestelyt, Kampintorilla pysäköinti. Jalankulkijan asema kaikilla aukioilla on kasvanut, mutta Erottajan aukion pinta-alasta suuri osa on edelleen liikennekäytössä.

Erottajan avoin läpikulkuaukio vuonna 1907. HKM.

Erottajan aukio

sijainti: *Mannerheimintie, Eteläesplanadi*
asemakaavamerkintä: *katuaukio*

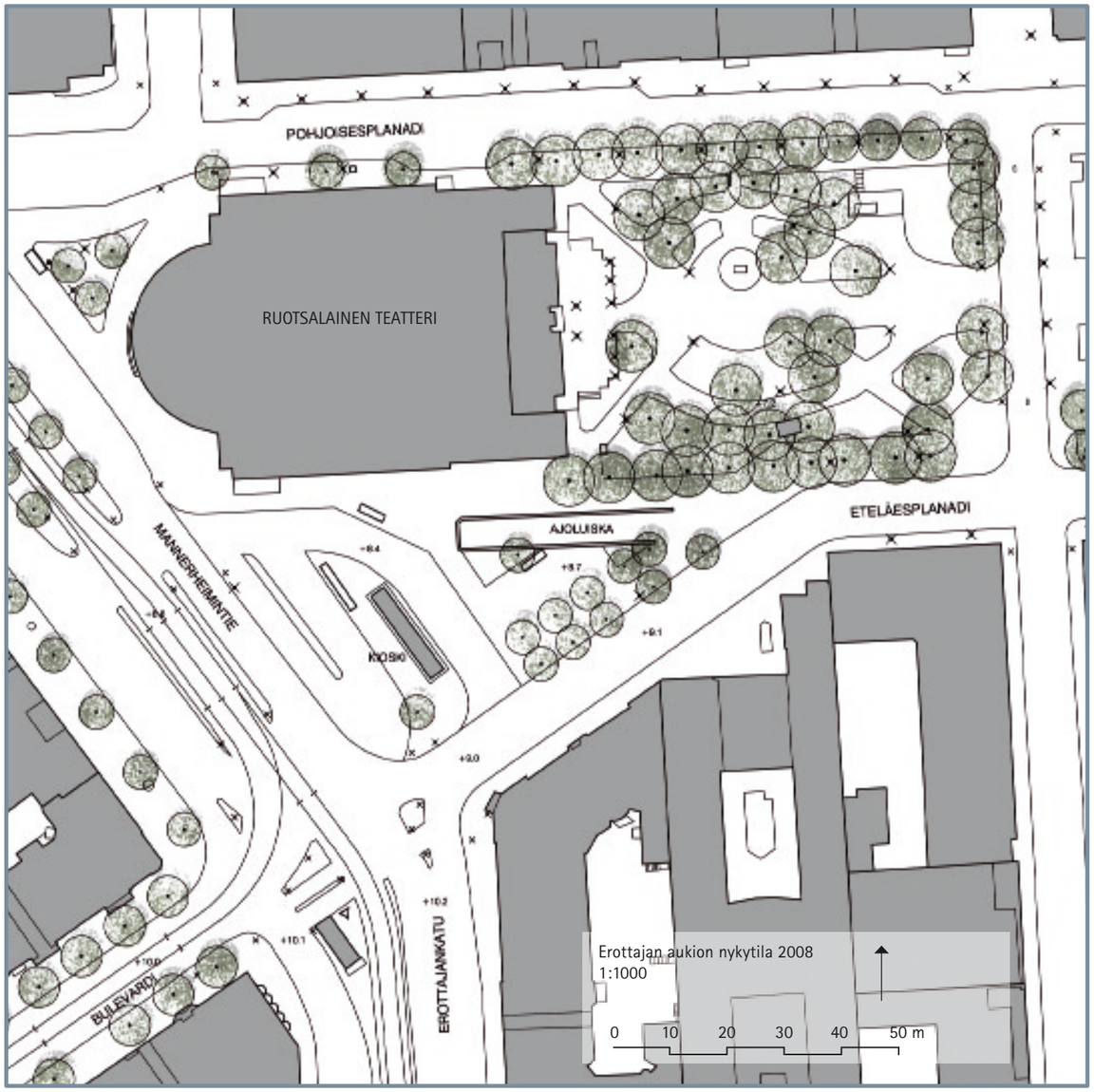

Erottaja on liikenteellinen ja kaupunkirakenteellinen solmukohta. Aukion ympäristö on historiallisesti ja kaupunkikuvallisesti suhteellisen yhtenäisessä 1800-luvun lopun asussa, vaikka Ruotsalaisen teatterin julkisivua onkin myöhemmin uudistettu.

Erottajan kaupunkitila on monia muita selvityksen tiloja hajanaisempi. Leveä Mannerheimintie, Eteläesplanadin eteläpuolen julkisivulinjasta sisään vedetty tila ja teatterin julkisivun kaareutuminen hajottavat tilavaikutelmaa. Itse aukiolla ankea, matala kioskirakennus ja ajoluiska rikkovat tilan, tukkivat näkymät ja yhteydet. Suuri osa aukiopinnasta kuluu linja-autopysäkkijärjestelyihin, taksiasemaan ja luiskaan. Eteläesplanadin reunassa aukiota rajaa kaksinkertainen puurivi. Aukiopinta jatkuu nykyään Ruotsalaisen teatterin julkisivuun asti. Teatteri luo aukiolle suotuisaan suuntaan aukeavan taustaseinämän.

Aukiolta alkaa Bulevardin, Esplanadin ja hajanaisempi Mannerheimintien puistokatu. Aukiolta näkyy Erottajankadun yläpäässä Kolmikulman puistikon latvukset, joiden kautta aukio liittyy puistojen ketjuun.

Kaupunkikuvallisesti merkittävä, historiallisen Helsingin sommitelman keskipisteessä sijaitseva aukio ei ole arvolleen ja sijainnilleen sopivassa käytössä ja asussa. Takapihamainen aukio on pinnoitettu arkisella betonikiveyksellä. Suunnitelmassa on paikalle liian monimutkaisia piirteitä. Aukio kaipaa tilallista selkeyttä ja keskipistettä. Jatkosuunnittelussa tulee tarkasteluun ottaa mukaan koko risteysalue ja Erottajankadun alun Alvar Aallon paviljongin ympäristö.

TILARAKENNE 1: 4000

KÄYTTÖ JA REITIT 1: 4000

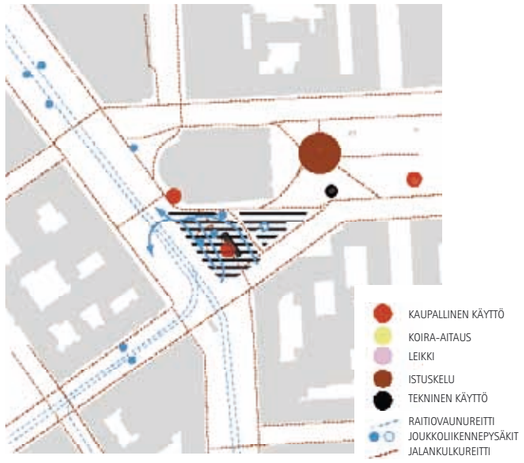

Uusien katujen ja aukioiden pohjatoitä tehtiin 1800-luvun alun asemakaavojen perusteella nopeaan tahtiin, mutta viimeistely ajettavaan kuntoon kesti pidempään. Erottaja tasoitettiin ja kivettiin vuonna 1821, kun keisari oli myöntänyt määrärahan kaupungin torien, Esplanadin ja tärkeimpien katujen saattamiseksi edustuskelpoisiksi.[1]

Esplanadin läntiseen osaan, puiston sisälle, rakennettiin 1820-luvun lopussa C. L. Engelin suunnittelema pieni puinen teatteritalo. Jo 1850-luvulla se korvattiin uudella kivisellä Theodor Chiewitzin suunnittelemalla rakennuksella, joka sijoittui lähemmäksi tulevaa Mannerheimintietä. Teatteri paloi vuonna 1863, minkä jälkeen se kunnostettiin järjestetyn arkkitehtikilpailun tuloksena (suunnittelijana N. L. Benois).[2] Uuden rakennuksen myötä Esplanadin puisto kasvoi länteen päin ja Erottajan aukio sai sivulleen selkeän rajauksen. Samalla aukion yhteys puiston sisäosiin heikkeni.

1800-luvun lopussa aukiota ympäröivien matalien puurakennusten korvaaminen kivitaloilla muutti aukion tilallisen hahmon. Mannerheimintien ja Esplanadin kulmaan rakennettiin Theodor Höijerin suunnittelema viisikerroksinen talo vuonna 1892, Mannerheimintien varteen toinen Höijerin rakennus vuonna 1890 ja Bulevardin nurkkaan vuonna 1883 F. A. Sjöströmin suunnittelema rakennus.[3] Kulmassa on myös Raken talo, joka on Lars Sonckin työ 1910-luvun alusta.[4]

1800-luvulla Erottajan aukion keskipisteenä oli kaivo. Se uudistettiin vuonna 1872 August Bomanin suunnitelmien mukaan. Kunnallisen vedenjakelun alkuvuosina Erottajan kaivon paikalla toimi vielä julkinen vesiposti, joka poistettiin vuosisadan lopussa.[5]

1900-luvun alun Erottaja oli avoin läpikulkuaukio. Aukiota kivettiin useaan otteeseen 1800-luvun lopussa, ainakin vuosina 1880 ja 1891. 1900-luvun alkuvuosina rakennettiin nupukivijalkakäytävä Erottajankadun jatkoksi. Vuonna 1928 ajoratoja kenttäkivettiin ja aukiota asfaltoitiin.[6]

Erottajan 1900-lukua on leimannut joukkoliikenne. 1920- ja 30-luvuilla tehtiin useita liikennejärjestelyehdotuksia. Aukiosta tuli linja-autojen lähtöpaikka vuonna 1923, ja vuonna 1926 avattiin liikenteelle raitioradan kiertoraidesilmukka korokkeineen.[7] Vuonna 1935 kaupunginarkkitehti Gunnar Taucher suunnitteli aukiolle maanalaisen käymälän katosrakennuksineen, mutta se jäi rakentamatta.[8]

Vuonna 1942 Erottajan maanalaisen pysäköintilaitoksen ja väestönsuojan rakentamisen yhteydessä

Erottajan kaivo Chiewitzin teatterin takana vuonna 1869 julkaistussa puupiirustuksessa.
Mårtenson, Gunnar 1947: Historiallinen Helsinki. Helsinki.

Erottajan vesiposti ja Esplanadin nuoret istutukset vuoden 1870 tienoilla. Valok. Hoffers. HKM.

aukion ja Erottajankadun järjestelystä pidettiin arkkitehtikilpailu. Kilpailun voitti arkkitehti Alvar Aalto ehdotuksella *Hurra för den lilla skillnaden*. Osa kilpailussa palkituista töistä esitti raitiotiesilmukan siirtämistä Kolmikulman ympärille. Aallon voittajaehdotuksessa silmukka olisi kuitenkin jäänyt paikoilleen hiukan muo-

Huolellisesti kivetty Erottajankadun risteysalue 1920-luvun alussa. HKM.

Erottaja joukkoliikenneaukioksi muutettuna vuonna 1952. Valok. Foto Roos. HKM.

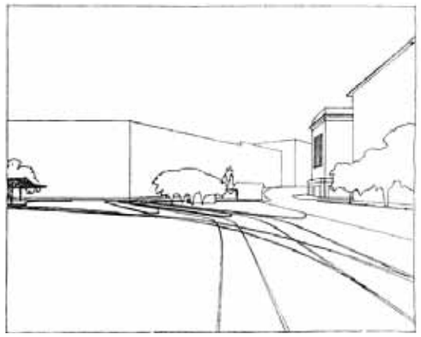

Alvar Aallon voittajaehdotus Erottajan arkkitehtikilpailussa. Näkymä Erottajankadun päätteeseen Mannerheimintieltä ja pohjapiirros. Arkkitehti.

kattuna. Silmukan sisäosasta olisi tullut istutettu alue, jossa oli odotushalli. Kiskojen uudella järjestelyllä oli saatu aikaan Mannerheimintien päähän laaja koroke, jolle istutettavat puut olisivat yhdistäneet Bulevardin ja Erottajan puurivit. Väestönsuojan sisäänkäynnin yhteydessä, Mannerheimintien päätteenä, oli korkea veistos tai pilari. Tuomaristo totesi, että monien kilpailijoiden välittömästi Ruotsalaisen teatterin lähituntumaan sijoittamat istutukset olisivat vaikeuttaneet liikennettä teatteriin ja häirinneet pysäköintiä. Aukiolle sijoitettuja puita pidettiin kuitenkin hyvänä ajatuksena.[9] Kilpailusta toteutettiin väliaikainen puinen sisäänkäyntirakennus pysäköintihalliin Aallon suunnitelman mukaan. Nykyinen paviljonki rakennettiin kilpailuehdotuksen pohjalta muokattuna vuonna 1951. Paviljonki on suojeltu asemakaavalla vuonna 2006.[10]

Erottajan silmukan käyttäminen raitioliikenteessä loppui vuonna 1959.[11] 1960-luvun alussa aukio järjesteltiin uudestaan. Vuonna 1961 kaupunginhallitus päätti Erottajalle rakennettavasta liikenne-, makkara- ja jäätelökioskista. Liikennekioskin rakennustöiden yhteydessä aukio päällystettiin uudestaan.[12] Ajorata poistui Ruotsalaisen teatterin reunalta. Kioskikatosta laajennettiin vuonna 1978 bussinkuljettajien taukotiloilla. Vuonna 1985 alun perin läpi kuljettava katos muutettiin umpinaiseksi. Vuonna 1966 vahvistui asemakaava, jossa Erottajalle Eteläesplanadin päähän sijoitettiin maanalainen ajoluiska Stockmannin pysäköintilaitokseen. Luiska rakennettiin 1970-luvun loppupuolella.[13]

1990-luvun alussa aukion reunaan Eteläesplanadin varteen istutettiin kaksinkertainen puurivi.[14]

Linja-autopysäkit ja liikennekioski 1980-luvun tukkoisella Erottajalla. Valok. J. Korkman. HKM.

Erottajan ajoluiska ja liikennekioskirakennus vuonna 2008

Kolmen sepän aukio

sijainti: *Mannerheimintie, Aleksanterinkatu*
asemakaavamerkintä: -

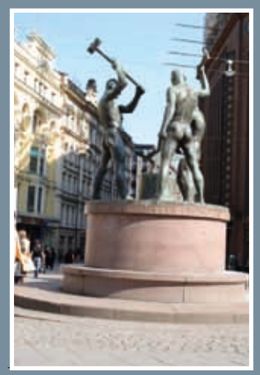

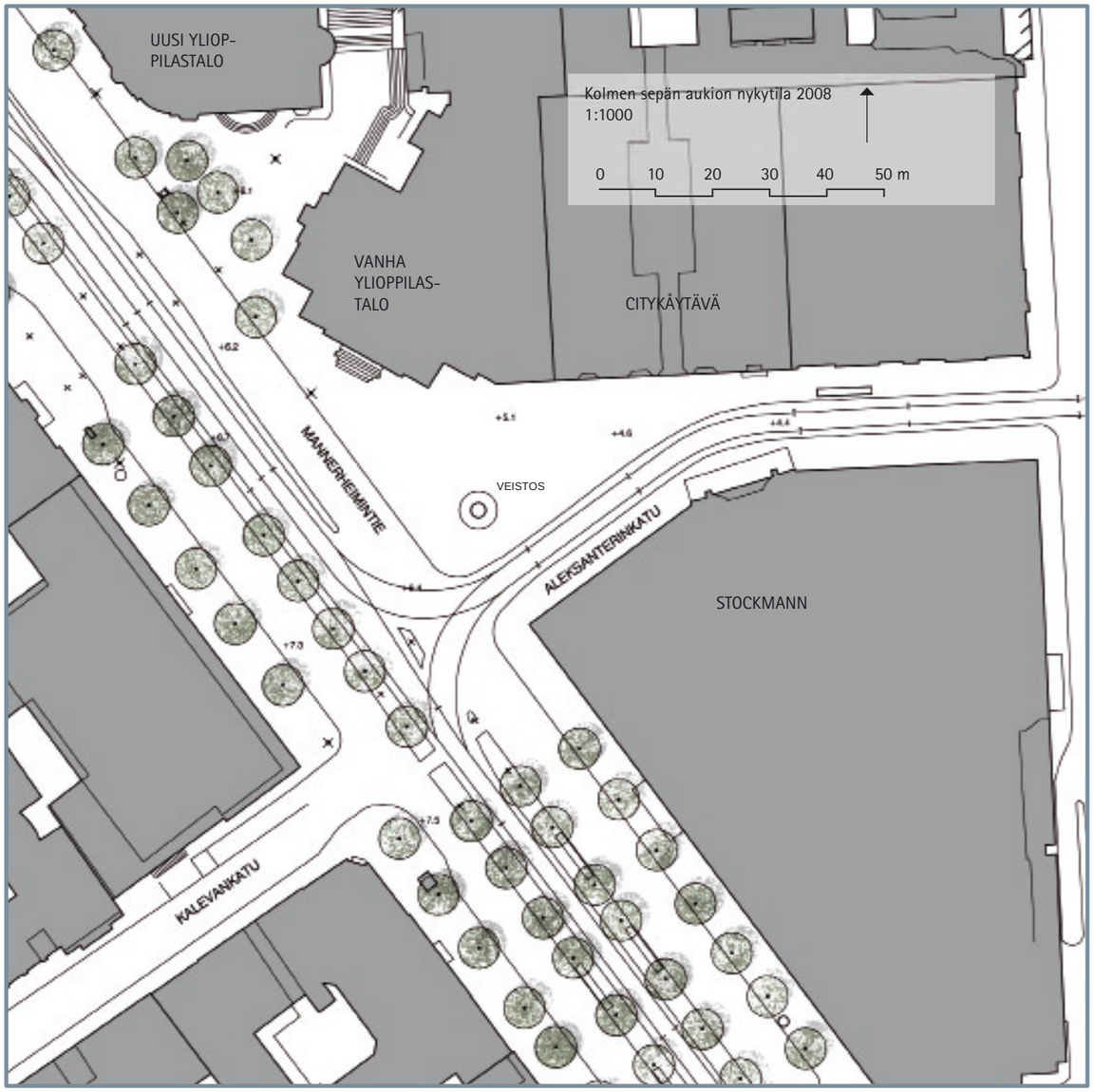

Kolmen sepän aukio on keskeinen paikka. Patsas on Helsingin tunnetuimpia symboleita ja toimii aukion tilallisena keskipisteenä. Itse aukio on yksi kaupungin kiintopisteistä, tärkeä kohtaamispaikka, mielenosoitusten, musiikkiesitysten, poliittisen kampanjoinnin ja markkinoinnin näyttämö. Kesäisin aukiolla on suosittu olutterassi.

Kaupunkitilaa reunustavat eri-ikäiset, -tyyliset ja -kokoiset rakennukset, eikä se ole tilallisesti erityisen selkeä. Korkea ja tummanpuhuva Stockmannin rakennus hallitsee tilaa. Yhteen tasoon rakennetun maanpinnan käsittely kuitenkin selkeyttää ja rauhoittaa. Aukion pinta jatkuu suoraan rakennusten kivijalkoihin, eivätkä teräspollareilla rajattu ajorata ja raitiokiskot riko sitä tilallisesti.

Aukio on kaupunkikuvallisesti merkittävä solmukohta. Se liittyy Mannerheimintien varren pienten kaupunkitilojen sarjaan. Eteläpuolella on Erottajan aukio ja pohjoispuolella Ylioppilasaukio. Aukiolta lähtee kaupungin tärkein ostoskatu, Aleksanterinkatu.

Aukio on toimiva kaupunkitila, jolla selkeä paikan henki. Kaupunkitilakokonaisuus patsaineen on historiallisesti merkittävä, mutta itse aukiolla ei ole ollut historiallisesti merkittäviä suunnitelmavaiheita.

TILARAKENNE 1: 4000

KÄYTTÖ JA REITIT 1: 4000

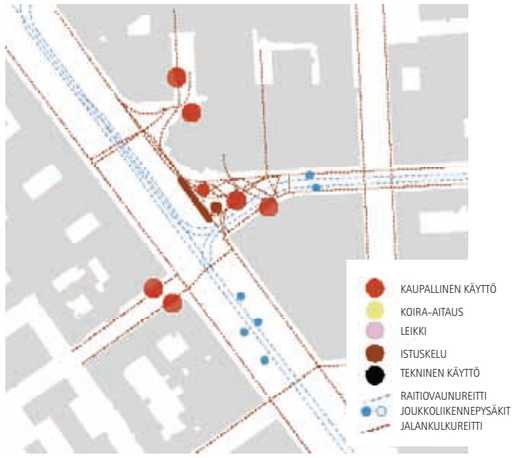

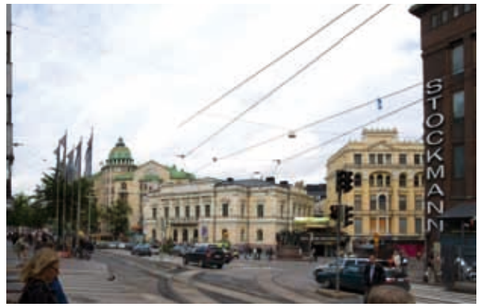

Tulevalle Kolmen sepän aukiolle tuli kaivo, kun Kluuvinlahti oli täytetty ja Heikinesplanadi rakennettu. Niin sanottu Kluuvikaivo pysyi aukiolla 1800-luvun loppuun asti. Axel Hampus Dahlströmin piirtämä Ylioppilastalo valmistui aukion reunaan vuonna 1870.[15] Ylioppilastalon rakentamisen jälkeen aukiota kutsuttiin Ylioppilasaukioksi, 1900-luvun alussa siihen on viitattu myös proosallisella nimellä Spårvägstorget – Raitiotietori.

Kolmen sepän aukio koki Kolmikulman, Erottajan ja Lapinlahden puistikon tapaan rajun tilallisen muutoksen, kun sen seinät kasvoivat. Tallberg-yhtiön kivitalo nousi aukion laidalle vuonna 1889. Stockmannin tavaratalo (Sigurd Frosterus, 1925-30) valloitti koko eteläpuolen korttelin ja korvasi aukion reunalla aikaisemmin sijainneen kaksikerroksisen kivitalon.[16]

Aukion reunoille rakennettiin jalkakäytävät vuonna 1911.[17] Aleksanterinkadulla liikennöitiin jo 1890-luvulla hevosvetoisilla raitiovaunuilla ja raitioverkon sähköistämisen jälkeen 1900-luvun alkuvuosina sähköraitiovaunuilla. 1920-luvulla Ylioppilasaukio oli liikenteen solmukohta. Paikka osoittautui pian liian pieneksi keskusasemalle. 1920-luvun puolivälin jälkeen aukiota järjesteltiin uudelleen: sinne tehtiin raidesilmukka ja kaareva jalankulkijasaareke. Ratkaisu osoittautui huonoksi, sillä paikasta tuli sekava ja turvaton. Vuonna 1935 pysäkit siirrettiin Heikinesplanadille, aukion keskelle tuli saareke ja raitiovaunukiskot jäivät vain Ylioppilastalon puolelle. Samalla kaadettiin Heikinesplanadin vanhat lehtipuut, mikä muutti torin ilmettä ja tilallista hahmoa.[18]

Vuonna 1931 kaupunginvaltuusto otti vastaan Pro Helsingfors -säätiön[19] lahjoituksena Felix Nylundin Kolme seppää -veistoksen aukiota varten. Patsas sijoittui aukion reunoilla kulkeneiden ajoratojen ympäröimälle kolmion muotoiselle saarekkeelle. Veistos loi aukiolle voimakkaan ydinaiheen, joka kokoaa muuten hieman hajanaisen tilan tehokkaasti. Mannerheimintien toisen puolen rakennuksia on purettu ja korvattu vuosien mittaan uusilla, mutta se on vaikuttanut Kolmen sepän aukion tilaan vain vähän, sillä välissä on leveä Mannerheimintie.[20]

Ylioppilastalo ja Kluuvikaivo 1880-luvulla. Valok. Ch. Riis.
Mårtenson, Gunnar 1947: Historiallinen Helsinki. Helsinki.

Näkymä aukiolta Aleksanterinkadun suuntaan. Oscar Kleinehin maalaus vuodelta 1900. HKM.

Joukkoliikennejärjestelyt Kolmen sepän aukiolla 1920-luvulla (vas.) ja muutosten jälkeen 1930-luvulla.
Herranen, Timo: Från hästomnibussar till metro. Hunda år kollektivtrafik i Helsingfors.

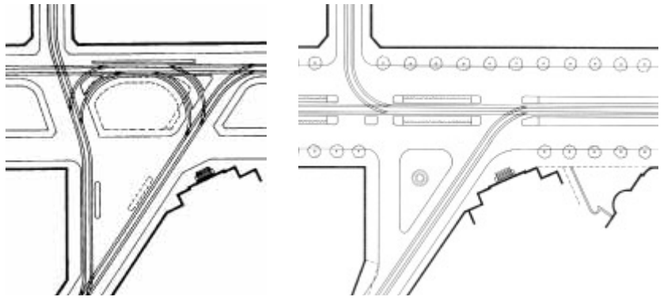

Heikinesplanadin puurivit ja Ylioppilasaukion joukkoliikennesaareke vuonna 1927, ennen Stockmannin tavaratalon rakentamista. SRM.

Kolmen sepän patsaan ympäristö rakenteilla 1930-luvun alussa. Heikinesplanadin puut on kaadettu. HKM.

Aukio ja Aleksanterinkatua 1950-luvulla. Valok. T. Kanerva. MVA.

1980-luvun alussa tehdyssä kunnostuksessa jalankulkijat saivat valloittaa kadun aurinkoisen, Ylioppilastalon puolen. Raitiokiskot siirrettiin Stockmannin puolelle. Aukio pinnoitettiin sidekiveyksellä. Ajoradan pinnaksi ja sen reunan jalkakäytäville tuli nupukiveä ja patsaan ympärille noppakivirengas.[21]

Aleksanterinkadun uudistamistöiden yhteydessä vuosina 2001-2003 kadun alle asennettiin lämmitysjärjestelmä. Samalla Kolmen sepän aukio rakennettiin samaan tasoon ajoradan kanssa. Ajorata erotettiin aukiopinnasta teräspollareilla ja aukion pinta päällystettiin graniittikiveyksellä.[22]

Aukio 1970-luvun alussa, ennen raitiokiskojen uudelleen järjestelyä. HKM.

Uusimman kunnostuken teräspollari.

Kolmen sepän nykytilaa.

Kampintori

sijainti: *Fredrikinkatu, Malminrinne, Malminkatu*
asemakaavamerkintä: -

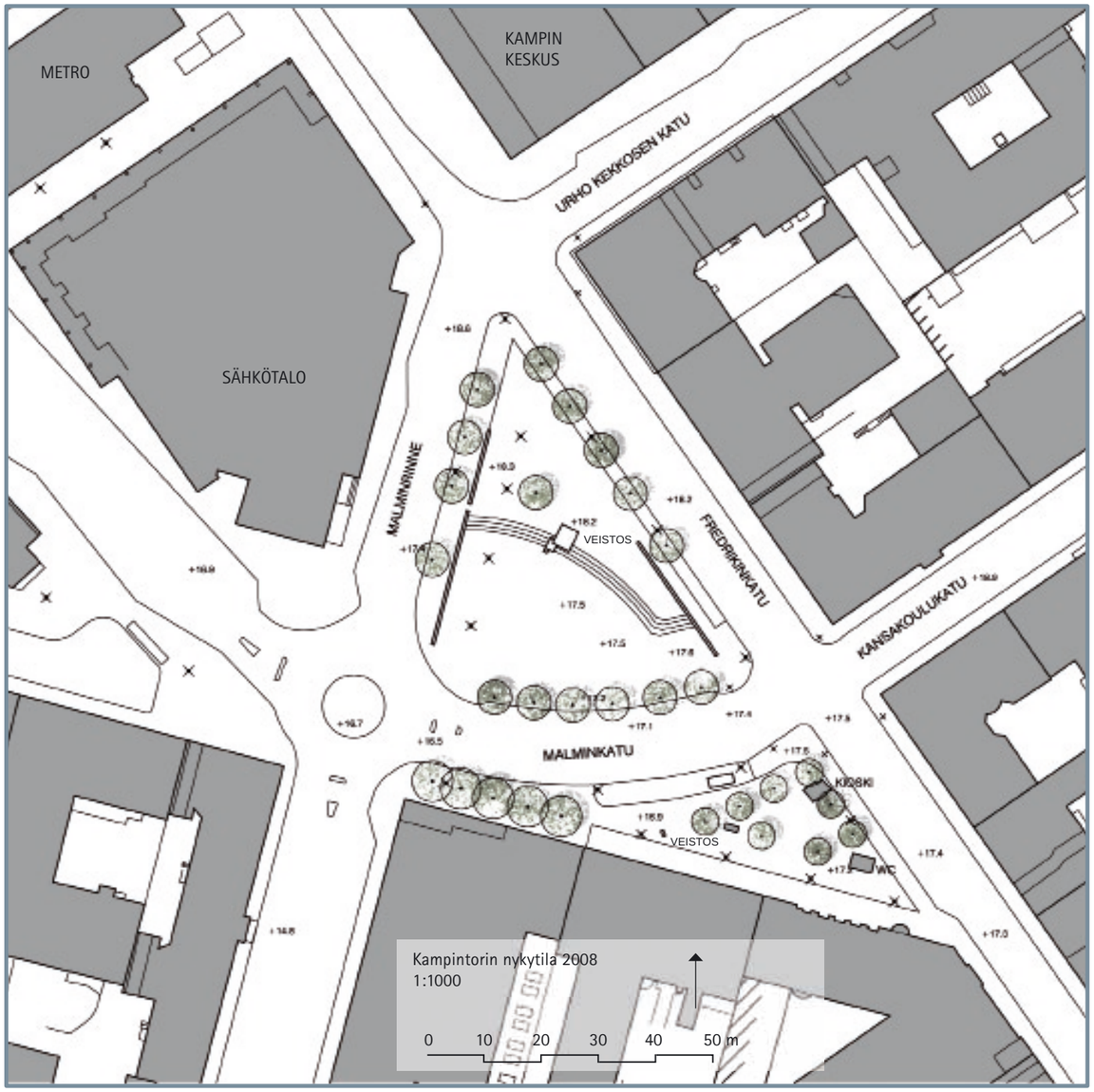

Kampintorin asema oli pitkään epämääräinen. Ensimmäinen käytettävyyden ja viihtyisyyden parantamiseen tähtäävä suunnitelma toteutettiin vasta 1990-luvulla. Se muutti aukion jalankulkijoiden käyttöön avoimeksi, kivetyksi ja urbaaniksi toriksi.

Torin kaupunkitila on sopusuhtainen. Maanpinta nousee kohti Urho Kekkosen kadun ja Malminkadun kulmaa. Tasoeroa on uusimmassa vaiheessa ratkottu luonnonkivisillä portailla ja muureilla, jotka muodostavat katulinjojen sisäpuolelle tilarajausta. Keskenään eri-ikäiset rakennukset (vanhin 1800-luvun lopusta ja uusimmat 1950-luvulta) antavat yhtenäisen vaikutelman. Koillinen rakennusrintama ja Kampin sähköasema muodostavat yhtenäisen korkuisen punatiilisen vyöhykkeen, lounaassa on vaalea julkisivurivi. Yksinkertainen, yleisvärityksellään punertava tori istuu hyvin ympäröiviin julkisivuihin. Kulmastaan tori liittyy Kampin keskukseen.

Katualue irrottaa torin kaksi osaa toisistaan. Pienempi osa on varjoisa. Varsinaisen torialueen reunoilla on lehmusrivit, Malminkadun varrella pienellä osalla on lehmusrivi ja kahdeksan puumaista orapihlajaa. Aukio on viimeistelty ja hyväkuntoinen, kalustus linjakas. Ernst Billgrenin taideteos liittyy kiinteästi aukion rakenteisiin. Kampintori ei ole toistaiseksi järin vilkkaasti käytetty, mutta se on yksi kaupungin suosituimmista skeittauspaikoista. Torin pienemmällä osalla on kioski ja käymälä. Kampin keskuksen ja Sähkötalon liiketilat tuonevat jatkossa aukiolle liikettä ja käyttäjiä. Torille sopisi erittäin hyvin pienimuotoinen kahvilatoiminta.

Kampintorin avoin kaupunkitila on kaupunkikuvallisesti tärkeä. Se muodostaa Kampin keskuksen uusien aukioiden ja viereisten kolmiopuistojen kanssa tilasarjan.

TILARAKENNE 1: 4000

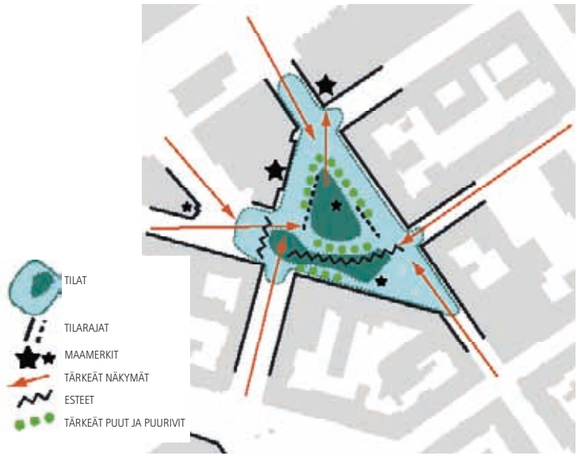

KÄYTTÖ JA REITIT 1: 4000

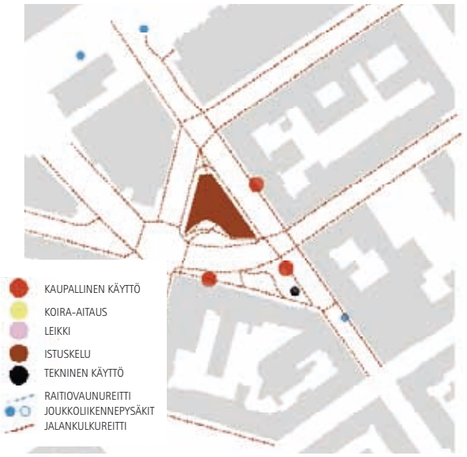

Kampintorin alue lienee tasoitettu 1870-luvulla ja kivetty vuosina 1883 ja 1891. Vuonna 1891 torille vahvistettiin asemakaava paloasemaa varten. Magnus Schjerfbeckin suunnittelema pieni tiilirakennus valmistui keskelle toria vuonna 1893. Paloaseman ympäristö piti istuttaa puistikoksi, mutta vuonna 1893 torin tasaus- ja istutustöitä varten myönnetty 2500 markan määräraha jätettiin pois talousarviosta.[23] Asemakaavakilpailun tuloksena syntyneessä Töölön vuoden 1906 asemakaavassa paloasemaa ympäröivä tori merkittiin edelleen istutetuksi aukioksi.[24] Vuonna 1911 kaupunginvaltuusto päätti hylätä budjettiesityksestä liikenteen lisääntymisellä perustellun määrärahan torin viertämisestä ja kehotti yleisten töiden hallitusta pohtimaan alueen istuttamista asemakaavan mukaan.[25]

Yleisten töiden hallitus käsitteli kaupunginpuutarhuri Svante Olssonin istutussuunnitelmaa maaliskuussa 1912. Luonnosmaisessa suunnitelmassa[26] paloaseman molemmin puolin oli piirretty kaksi Malminkadun suuntaista puuriviä, ja pohjois- ja eteläkärjessä oli pensasistutusalueet. Myös Fredrikinkadun reunassa oli puurivi. Hallitus totesi suunnitelman pääpiirteissään hyväksi, mutta pieniä detaljeja piti vielä muuttaa.[27] Olsson muokkasi suunnitelmaa[28] kehystämällä paloasemarakennuksen koristeistutuksilla. Koilliskärkeen piti sijoittaa leikkikenttä. Katujen ja aukion reunoille oli piirretty puita. Suunnitelmia ei kuitenkaan toteutettu ja Kampintori säilyi avoimena.[29] Kaakkoiskulmaa käytettiin valokuvien perusteella pysäköintialueena jo 1930-luvulla. Vuonna 1929 julkaistulla Helsingin kartalla Kampintori on merkitty tonttialueeksi, mutta torilla oli ja on edelleen voimassa vuoden 1906 asemakaava.

Svante Olssonin toteutumaton suunnitelma paloaseman ympäristön istutuksiksi vuodelta 1912. HKR/KPOA 232.

Kampintori n. 1928-1930. MVA.

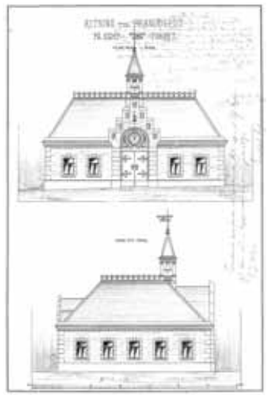

Kampintorin paloaseman julkisivupiirustukset vuodelta 1892. HKA/Helsingin maistraatti, rakennuspiirustukset.

Paloasema ja sitä ympäröivä viheralue Töölön vuonna 1906 vahvistuneessa asemakaavassa. HKA.

Pysäköityjä autoja torilla 1930-luvun alussa. Valok. Olof Sundström. HKM.

Kampintori pysäköintialueeksi muutettuna.
Helander - Sundman 1970.

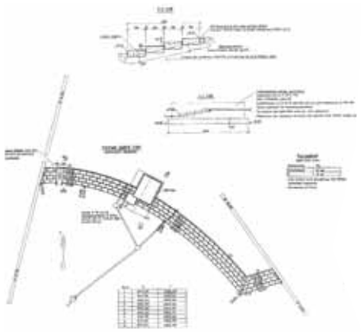

1990-luvun muutossuunnitelman muuri- ja porrasdetaljeja. HKR/KPOA 27613.

1960-luvulle asti tori oli yksinkertainen liikennealue. Jalkakäytävät kiersivät korttelien reunoja. Muuntoasemana toiminut paloaseman rakennus purettiin vuoden 1960 paikkeilla. Vuonna 1962 suunnitelluissa muutostöissä koko Kampintori otettiin palvelemaan autoliikennettä ja pysäköintiä.[30] Ajoyhteys vietiin torin halki Kansakoulukadulle nykyiseen paikkaansa, jolloin torille muodostui kaksi erillistä pysäköintisaareketta.

1990-luvulla Kampintorin kaupunkitila uudistettiin täysin Ulla-Kirsti Junttilan suunnitelman mukaan. Se avattiin kivettynä urbaanina torina vuonna 1998.[31] Torille hankittiin kaksiosainen kaupunkitilataideteos, ruotsalaisen Ernst Billgrenin ”Kohtauspaikat”.[32]

Lapinlahden puistikko

Pohdinta ja johtopäätökset

Havaintoja tutkimuskohteista

Tutkitut kaupunkitilat syntyivät 150 vuoden aikana, ylijäämäalueena tai ainakin osittaisena asemakaavoituksen sivutuotteena. 1800-luvun alussa ruutukaavaverkon sovittelussa käytettiin aukioita. Vuosisadan jälkipuoliskolla omaksuttiin kaupunkipuiston idea, ja Helsingissäkin puistoja ja puistikoita käytettiin asemakaavojen nivelkohdissa. 1800-luvun viimeisellä neljänneksellä, Helsingin kasvaessa ja teollistuessa nopeasti, aikaisempia sovituskappaleaukioita muutettiin istutetuiksi puistikoiksi. Vuosisadan vaihteessa laadittujen uusien ruutuasemakaavojen nivelkohtiin suunniteltiin puistoja. Kantakaupunkiin syntyi kolmiopuistoja tai -puistikoita myös rakentamatta jääneiden alueiden muuttuessa vähitellen viheralueiksi, Lastenlehdossa jopa purettiin puiston tieltä kokonainen kortteli. Osa nivelkappaleista oli asemakaavoissa alusta asti avointa kaupunkitilaa, mutta monet kohteet ovat vaihdelleet puiston, aukion ja rakennustontin välillä.

Asemakaavoituksen tuottama ylijäämäpintaala päätyi puistosuunnittelijoiden pöydälle. Kohteiden suunnitelmissa heijastuvat tyylien, ideologioiden ja yhteiskunnan kehitys. Tilaa on käytetty luovasti ja usein tehokkaasti; suunnitelmiin kuuluu todellisia puiston Existenzminimum-ratkaisuja. Hankaliin fyysisiin lähtökohtiin – sijainti katujen rajaamana irrallisena kappaleena kaupunkirakenteen sisällä, pieni koko ja epäkäytännöllinen muoto – on löydetty ratkaisuja vaihtelevilla tavoilla. Osa kohteista sai vahvan ominaisluonteen jo alkuvaiheessaan, osa on suunniteltu kerta toisensa jälkeen kokonaan uudestaan. Rajutkin muutokset ja statuksen liukuvuus kuvaavat tutkittuja kohteita. Erityisen ongelmalliseksi on osoittautunut Kolmikulma, joka on uudistettu täydellisesti jo neljä kertaa.

Tyypit

Tutkimuskohteet voidaan jakaa syntytavan, historian, alkuperäisen hahmon ja koon mukaan neljään tyyppiin:

HISTORIALLISET KOLMIOPUISTIKOT
- Kolmikulma
- Koulupuistikko
- Lapinlahden puistikko
- Kapteeninpuistikko
- Karhupuisto

KOLMIKULMAISET KAUPUNKIPUISTOT
- Katajanokan puisto
- Lastenlehto

YLIJÄÄMÄPUISTOT
- Matti Heleniuksen puisto
- Varsapuistikko

AUKIOT
- Erottaja
- Kolmen sepän aukio
- Kampintori

Historialliset kolmiopuistikot ovat keskenään jokseenkin samankokoisia, 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa puistikoiksi rakennettuja paikkoja, joissa on säilynyt vaihteleva määrä historiallisia kerrostumia. Puistikot sijoittuvat suljetun kaupunkirakenteen sisään. Useimmat ovat lisäksi puuriveillä rajattuja. Kolmikulma edustaa istuskelu- ja kohtaamispaikkoina käytettyä puutarha-aukiota. Koulupuistikko on istutettu koristeaukio. Lapinlahden puistikko, Karhupuisto ja Kapteeninpuistikko olivat alkuperäiseltä hahmoltaan avoimia puistikkokenttiä, mutta niiden sisäosia on viimeisissä kunnostuksissa muutettu.

Kolmikulmaiset kaupunkipuistot jäsentyvät tässä joukossa pikemmin kokonsa ja tilanmuodostuksensa kuin syntytapansa perusteella.

Ylijäämäpuistoja yhdistää vähittäinen, sattumanvarainen ja suureksi osaksi suunnittelematon synty. Pienimuotoiset suunnitelmat ja toteutukset on tehty reaktiona paikoilla vallinneisiin olosuhteisiin. Paikoille ei ole muodostunut selvää suunniteltua henkeä tai hahmoa.

Aukiot ovat avoimia, päällystettyjä paikkoja. Kolmen sepän aukio ja Kampintori ovat jalankulkuaukioita. Kampintorin kaupunkitilan koko ja muoto ovat historiallisten kolmiopuistikoiden kaltaiset. Kolmen sepän aukio on jäntevähkö keskeissommitelma. Erottaja on liikenneaukio, jota on suunniteltu toistaiseksi teknisten, ei kaupunkikuvallisten seikkojen pohjalta.

Kokonaisuus

Kolmikulmaiset aukiot ja puistikot ovat Helsingille ominainen piirre. Ne kuuluvat kantakaupungin paikan henkeä muodostaviin tekijöihin. Yleisellä tasolla yhtenäinen joukko paljastui lähemmässä tarkastelussa kuitenkin koostuvan melko heterogeenisestä kokoelmasta yksittäisiä kohteita. Vaikka tutkimuskohteiden syntytaustassa on paljon yhteisiä piirteitä, poikkeavat kohteet nykytilassaan ja myöhemmässä käsittelyssään toisistaan niin paljon, että niiden kokonaisuudesta ei voi vetää kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä. Niille ei myöskään voi antaa tarkkoja koko ryhmää koskevia suosituksia. Kun kohteiden käsittelyä jatkossa suunnitellaan, tulee jokainen kohde käsitellä itsenäisesti, ottaen tarkastelussa kuitenkin huomioon kohteiden yhteiset luonteenpiirteet.

Nivelkolmiot kaupunkitiloina

Pienten, katujen ympäröimien kolmioiden tila kasvaa vähitellen terävästä kulmasta. Tilat hahmottuvat aukiotilana, mutta myös katutilan laajentumana. Puisto- ja katutilan ero on häilyvä. Selvästi rauhallisena ja itsenäisenä puistotilana hahmottuvat vain suurimmat kohteet, Katajanokan puisto ja Lastenlehto. Pienten kolmiopuistikoiden sisäosissa katu vaikuttaa akustisesti ja visuaalisesti joka paikkaan. Ympäröivät rakennusrivit ovat pienten puistikoiden ja aukioiden kaupunkitilojen tilanmuodostukselle oleellisia. Jatkuvat räystäslinjat piirtävät väliinsä jäävälle tilalle huonemaisen luonteen. Ruutukaavojen ylijäämäkolmioille on tyypillistä avokulmaisuus, katujen jatkuminen pitkin aukioiden sivuja. Se avaa tilaa ja näkymiä tilojen kulmista. Rakennusten lisäksi puistojen ja aukioiden tilojen rajausta täydentävät puurivit.

Useimmat kolmiopuistikot ja Kampintori ovat kaikilta sivuilta yhtenäisten rakennusjulkisivujen rajaamia tiloja. Lastenlehdon ja Katajanokan puiston tila on muita kohteita suurempi eikä hahmotu enää huonemaisena. Katajanokan puiston tilan huonemaisuutta vähentää myös topografia. Erottajan ja Kolmen sepän aukion tilat ovat muita hajanaisemmat niihin liittyvän leveän

Kolmiokaupunkitilat

VERTAILUKOHTEENA KOLME KANTAKAUPUNGIN RUUTUKAAVA-AUKIOTA TAI -PUISTOA.

LAPINLAHDEN PUISTIKKO
105 x 150 m
2400 m² /puisto

KAPTEENINPUISTIKKO
100 x 185 m
2470 m² /puisto

KAMPINTORI
115 x 180 m
3900 m² /aukio

KOLMIKULMA
100 x 170 m
2000 m² /puisto

KOLMEN SEPÄN AUKIO
75 x 150 m
1450 m² /aukio

EROTTAJA
100 x 185 m
3500 m² /aukio

KARHUPUISTO
130 x 160 m
2500 m² /puisto

MATTI HELENIUKSEN PUISTO
60 x 130 m
3200 m² /puisto

KOULUPUISTIKKO
85 x 145 m
1400 m² /puisto

LASTENLEHTO
195 x 290 m
10700 m² /puisto

KATAJANOKAN PUISTO
150 x 170 m
7400 m² /puisto

VARSAPUISTIKKO
85 x 100 m
1520 m² /puisto

VANHAN KIRKON PUISTO
170 x 155 m

SENAATINTORI
100 x 165 m

KASARMITORI
110 x 78 m

1:6000
Kaupunkitilan mitat
Puisto- tai aukiopinnan ala

0 20 100 200 m

Lapinlahden puistikon valmistuessa sen ympärillä oli yhtenäisen korkuinen 1,5-kerroksinen rakennusrivistö. 1900-luvun alkuvuosien ja 60-luvun välillä matalat puutalot saivat väistyä korkeampien rakennusten tieltä, mikä muutti puistikkoaukion kaupunkitilan. Vasemmanpuoleinen kuva vuodelta 1928 ja oikeanpuoleinen muutamaa vuotta myöhemmin. Kuvat: Eric Sundström. HKM.

Mannerheimintien johdosta. Varsapuistikon tila rajautuu kahdelta sivulta rakennuksilla ja toisaalta vilkasliikenteisellä Kaisaniemenkadulla, mutta itse puistikko ei hahmotu selkeästi kaupunkitilaksi, vaan osaksi Kaisaniemen puiston maisemaa.

Suomen ruutukaupungeille ominaisin aukiotyyppi on nelikulmainen ruutukaavan rakentamaton ruutu.[1] Kantakaupungin tyylipuhtaita ruutuaukioita, kuten Senaatintoria ja Kasarmitoria, on eri aikoina kritisoitu tilallisesti staattisiksi ja mittasuhteiltaan hahmottomiksi.[2] Katutilojen ja ruutuaukioiden joukossa sivutuotteena syntyneet kolmioaukiot ja -puistikot ovat kiinnostavia poikkeuksia. Niillä ei ole selkeää hallitsevaa päätettä, ja ne ovat muotonsa takia jännitteisiä tiloja. Mittasuhteet tekevät paikoista tilallisesti suhteellisen intensiivisiä, vaikka aukiot ovatkin avokulmaisia.

Suurten edustus- ja kokoontumistilojen lisäksi kaupungeissa tarvitaan myös pieniä tiloja, jotka voi hahmottaa kerralla ja joissa voi kohdata muita ihmisiä turvallisella, neutraalilla alueella.[3] Kolmikulmainen muoto ja helposti hahmotettava huonemainen tila tekevät kolmiopuistikoista ihanteellisia kohtauspaikkoja. Anne Stenros määrittelee väitöskirjassaan (1992) ympäristön primaaritilatyyppejä, joista yksi on ”taskupuistikko”. Ne edustavat avointa, kokoontumiseen, tapahtumiin ja informaation vaihtoon käytettävää julkista tilaa. Ne sijaitsevat lineaaristen ympäristöelementtien (tiet, vesiväylät) leikkauskohdissa. Taskupuistikot ovat puistoja ja aukioita yksityisempiä ja välittömämpiä. Niillä ei ole selvästi osoitetun käytön paineita, ja ne liittyvät kiinteästi liikenne- ja jalankulkuyhteyksiin.[4] Pienet historialliset kolmiopuistikot ovat ominaisluonteeltaan juuri tällaisia.

Aukio- ja puistotilat ovat kaupungissa luonteeltaan pysyviä, vaikka rakennukset niiden ympärillä vaihtuvat. Ydinkeskustan kaupunkirakenteen puitteissa on nyt pääosin toisen ja kolmannen sukupolven rakennuksia. Ensimmäinen kierros oli matalaa puutaloasutusta. Sen tilalle tuli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun aikana korkeita kivitaloja. Kehitys muutti rakennusten väliin jäävien tilojen hahmon Erottajalla, Kolmen sepän aukiolla, Kolmikulmassa, Lapinlahden puistikossa, Koulupuistikossa ja Kampintorilla. Kolmikulman ja Lapinlahden puistikkoja ympäröivistä rakennuksista kaikki ovat itse tilaa myöhempiä tulokkaita. Kapteeninpuistikon, Karhupuiston ja Katajanokan puiston ympäristössä muutokset ovat olleet vaatimattomampia. Kapteeninpuistikon rakentaminen osui välivaiheeseen: osa sen ympärille tehdyistä taloista oli matalia, nyt jo purettuja rakennuksia, mutta osa ensimmäisen kierroksen jugendtaloista on edelleen paikoillaan.

Puistikon avoin ja suljettu reuna

Päinvastoin kuin squaret Britanniassa, Helsingin pienet puistikot ovat aina olleet avoimia yleisölle. Niitä ei ole lukittu edes yöksi, toisin kuin pariisilaisesikuviaan. Puistikot on perinteisesti erotettu katutilasta aidoilla. Perustamisvaiheessa 1800-luvun lopulla pienet puistikot ympäröitiin useimmiten sekä puu- että pensasaidalla. Tilarajauksella luotiin kaupunkiympäristön vastapainoksi vihreää, suojattua tilaa ja myös opetettiin puistojen suhteen sivistymätöntä työväenluokkaa normatiivisesti hyväksyttävään puistokäyttäytymiseen. Käytettyjen mata-

Kolmikulman aidattu ja pensasaidalla reunustettu pohjoispää 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Valok. Nils Wasastjerna. HKM.

Kolmikulman pääty vuonna 1933. Pensasaidat ja puuaidat on poistettu. Pituutta saaneet puut eivät enää rajaa tilaa voimakkaasti. Valok. Olof Sundström. HKM.

lien aitatyyppien tarkoitus ei ollut pääsyn vaan istutusten tallaamisen estäminen. Kaupunginpuutarhuri Olsson valitti vuoden 1904 vuosikertomuksessaan uudiskohteiden aiheuttavan aitaamismenojen kasvua. Olsson valitti, että ”suuri hävittämisen halu vielä vallitsee muutamissa kaupungin väestön kerroksissa.” Aitojen pois jättäminen suorastaan kehottaisi ilkitöihin ”sitä raakaa yleisöä, joka huvikseen hävittää istutuksia.”[5] 1900-luvun alkuvuosikymmeninä puuaidat ja pensasaidat alkoivat kadota puistikoiden ympäriltä ja niitä korvattiin yksinkertaisilla teräslanka-aidoilla.

Modernismin ihanne avoimesta ja liukuvasta ulkotilasta näkyi myös tutkituissa puistikoissa. Vuonna 1947 kaupunginhallitus kehotti yleisten töiden lautakuntaa poistamaan puistoja ja nurmikkoja reunustavat aidat ”missä ne eivät ole välttämättömiä liikenneturvallisuuden ja istutusten suojaamisen vuoksi”.[6]

Autoistumisen myötä leikkikäytössä olleita puistikoita alettiin kuitenkin reunustaa teräsverkkoaidoilla lasten turvallisuuden takia. Estetiikka sai väistyä. 1970-luvun tyyliin kuului puistotoimintojen erottaminen toisistaan ja selkeät tilarajaukset. Verkkoaitojen vaikutelmaa pehmennettiin leikattavilla pensasaidoilla. 1970-luvulla kunnostetut, aiemmin avoimet kentät Lapinlahden puistikossa ja Kapteeninpuistikossa ikään kuin kääntyivät sisäänpäin. Saumattomasti katutilaan liittyvistä puistikoista haluttiin taas tehdä suojattuja, itsenäisiä maailmojaan.

Tällä hetkellä on taipumuksena avata puistojen näkymiä ja tiloja ympäristöön. Kaupunkipelkojen torjumiseksi halutaan tehdä turvalliseksi koettavia tiloja, joissa ei ole pensaiden muodostamia uhkaavia katvealueita. Toisaalta taustalla vaikuttavat myös yleiset puistosuunnittelun trendit. Alexandra Tisma ja Margit Jókövi (2007) tarkastelevat nykyajan puistojen piirteitä: kasveja käytetään niukasti, visuaalisuus korostuu suunnittelussa ja tila on avointa. Tisman ja Jókovin havainnot Hollannista pätevät myös Helsinkiin. Tisma ja Jókövi muistuttavat historiallisten kaupunkipuistojen olleen alkujaan visuaalisesti suljettuja paikkoja, joiden käyttö oli avointa ja muussa kaupunkitilassa vallitsevista säännöistä vapaata. Nyt keskustojen vanhoista puistoista tehdään avoimia läpikulkupaikkoja. Tilallisen avoimuuden lisäksi kovien päällystemateriaalien suosiminen nurmipinnan ja soran sijasta aiheuttaa puiston ja aukion eron hämärtymistä.[7]

Nivelkappaleiden merkitys

Merkitys käyttötilana

Kaupunkipuiston alkuaikoina keskustan pientenkin julkisten kaupunkitilojen merkitys käyttötilana oli suuri. Katajanokan puisto ja tiheään asuttujen työläisesikaupunkien puistikot Lapinlahdenkadulla ja Kalliossa olivat ympäristönsä ainoita puistoja. Puistopolitiikan reformivaiheessa pienet postimerkkimäiset puistokohteet menettivät merkitystään. Tutkittuja kohteita on käytetty kuitenkin koko 1900-luvun ajan monipuolisesti. Viime aikoina pitkään unohduksissa olleiden pienten kaupunkitilojen käyttö on kokenut uutta renessanssia. Ihmiset käyttävät julkista kaupunkitilaa mielellään ja täyttävät aurinkoisina päivinä puistikot, aukiot ja kahviloiden terassit välittömästi. Arkkitehti Juha Ilonen on kartoittanut tutkimuksessaan ”Olohuone Helsinki” Helsingin

Karhupuisto. MVA.

kantakaupungista pieniä kaupunkitiloja, joita voitaisiin aktivoida ja ottaa käyttöön aukioina, kujina, toreina ja puistikoina. Ilosen mukaan kaupunki kaipaa nimenomaan pieniä tiloja, lisää taskupuistoja. Ilonen toteaa että vaikka aurinkoinen kausi onkin Suomen leveyspiireillä lyhyt, on siitä silti otettava kaikki irti.[8]

Puistojen käyttö on muuttunut ajan mukana. Niiden maine ja status on herkkä muutoksille. Aikaisemmin suosittu puisto saattaa muuttua nopeastikin vähäkäyttöiseksi tai pelottavaksi ja hylätyksi paikaksi.[9] Tällaista toiminnallisesti vajaakäyttöistä tai tyhjentynyttä kaupunkitilaa voidaan kutsua syrjäytyneeksi.[10] Puistojen

Puistoshakkia Karhupuistossa 1970-luvun alussa. Valok. Kari Hakli. HKM.

Karhupuiston käyttäjiä vuonna 2007.

Tellervo Kolmikulmassa. Aleksanteri Ahola-Valon puupiirros (1941). Rönkko, Marja-Liisa (toim.) 1987: Muuttuva Helsinki. 1900-luvun Helsinki-aiheista taidetta kaupunginmuseon kokoelmista. Helsinki.

elinvoimaisuudelle ja syrjäytymisen estämiselle on olennaista toimiva, paikkaan ja tilaan sopiva suunnitelma ja käyttötapa.

Virkistys ja sosiaalinen käyttö

Virkistyskäytön alkuvaiheen kehitys seuraa muiden Helsingin puistojen käyttöä ja kansainvälisiä trendejä. 1600-luvulla Englannissa ja manner-Euroopassa syntynyt *promenadi*, spektaakkelimainen sosiaalinen kohtaaminen yhteisellä alueella, levisi kaupunkipuiston synnyn myötä vähitellen kaikkiin yhteiskuntaluokkiin. Promenadi- ja istuskelupaikka oli tutkimieni puistikoiden ensimmäinen käyttötapa. 1800-luvun loppupuolella yleistyneen liikunnallisen puistonäkemyksen myötä leikkipaikasta tuli tyypillisin tapa käyttää pieniä kolmiopuistikoita.[11] Alusta asti leikkipaikaksi rakennettiin Kapteeninpuistikko, Lastenlehto ja Karhupuisto.

Svante Olssonin suunnittelemat puistikkotilat olivat joustavia ja monipuolisia paikkoja, joissa käyttötavat lomittuivat. Kolmikulmaisille kaupunkitiloille on luonteenomaista toimia kohtauspaikkoina. Aitauksilla erotetut lasten tai koirien alueet sopivat huonosti pieniin kaupunkitiloihin ja ovat omiaan tekemään kaupunkitiloista syrjäytynyttä.

Panu Lehtovuoren tutkimukset (2003, 2005) ovat käsitelleet *heikkoa paikkaa (weak place)* ja kaupunkitilojen tilapäisiä käyttöjä. Elävässä kaupungissa tarvitaan vapaita tiloja, joilla ei itsellään ole täysin vakiintuneita käytäntöjä: tiloja, jotka voidaan helposti ottaa haltuun ja joihin voidaan kehittää uusia, vaihtuvia merkityksiä.[12] Kaupungin solmukohtien pienet puistikot ja aukiot voivat tarjota tällaista tilaa, jos niitä ei ole ohjelmoitu ja rakennettu selvästi yhteen käyttötarkoitukseen. Puistikoihin voi sijoittaa eri käyttäjäryhmille suunnattuja elementtejä – leikkivälineitä, istuskeluryhmiä, kenttiä – mutta pientä tilaa ei pidä pilkkoa.

Kaupallinen käyttö

Tutkimuskohteita on 1800-luvun lopulta alkaen käytetty myös kaupallisesti. Jo 1890-luvun alussa rakennettiin virvoitusjuomakioskit Lapinlahden puistikkoon ja Kolmikulmaan. Helsingin olympialaisten aikaan ns. lippakioskit ilmestyivät Lapinlahden puistikkoon, Karhupuistoon ja Katajanokalle. Torikauppa ja muu kaupankäynti julkisissa tiloissa on aina ollut kaupungin tarkassa hallinnassa, eikä se ole ollut kolmioaukioille luonteenomaista käyttöä. Kauppatori vakiinnutti asemansa jo 1800-luvun alkuvuosikymmeninä.[13] Erottaja on saattanut olla tilapäisesti torikäytössä ja Kolmikulmatorilla käytiin joidenkin muistelujen mukaan hevoskauppaa. Kolmen sepän aukion kaupallinen toiminta on painottunut pienimuotoiseen kaupusteluun, vapaa-ajanviettoon ja matkailuun. Kolmikulmassakin toimi 1990-luvun lopulla lyhyen aikaa viereisen ravintolan tarjoiluterassi.

Edustus

Julkiset rakennukset (Katajanokalla Uspenskin katedraali, Kalliossa kirjasto, Erottajalla teatteri, Koulupuistikossa nykyinen Design-museo) liittyvät yhteydessään oleviin kolmikulmaisiin tutkimuskohteisiin takapihamaisesti tai sattumanvaraisen oloisesti. Aukioita ja puistikoita ei ole käsitelty määrätietoisen monumentaalisina paikkoina. Tutkittujen kohteiden käyttö edustustarkoituksessa on ollut lähinnä kohteiden käsittelyä kaupunkikuvaa koris-

Muuntamo, kierrätyssäiliöt ja taksikatos hallitsevat Lapinlahden puistikon maisemaa ja katukuvaa.

tavina edustuspaikkoina. Erityinen edustukseen liittynyt käyttötapa on ollut puistikoiden ja aukioiden käyttäminen julkisten veistosten sijoituspaikkoina. Monissa tutkimuskohteissa on veistoksia. Vaikka suurinta osaa ei ole suunniteltu juuri kyseisiin tiloihin, niillä on ollut pienille, hieman hahmottomille paikoille voimakas identiteettiä luova vaikutus. Veistos on antanut nimen Kolmen sepän aukiolle, Karhupuistolle ja Varsapuistikolle. Veistokset luovat Koulupuistikon ja Kolmen sepän aukioille selkeän kokoavan ytimen.

Tekninen reservi

Puistoja ja aukioita on niiden historian alusta asti käytetty kaupungin eri hallintokuntien rakennelmien ja laitteiden sijoituspaikkoina. 1800-luvun lopun kunnallisteknisiet rakenteet – kaivot ja pisoaarit – olivat huolellisesti muotoiltuja ja harkitusti sijoitettuja. Myöhemmin laitteiden suunnittelu on ollut teknisempää, ja niiden sijoittamisesta on päätetty hajautetusti eri hallintokunnissa.

Tutkimuskohteet olivat 1800-luvulla tärkeässä osassa julkisessa vedenjakelussa. Ennen vesijohtoverkoston rakentamista yksityispihojen kaivoja täydensivät kaupungin aukioiden yleiset kaivot, joita oli niin Kolmikulmassa, Lapinlahden puistikkoa edeltäneellä kaivoaukiolla, Erottajalla kuin nykyisellä Kolmen sepän aukiollakin.[14] Arkkitehtien suunnittelemilla puisilla kansirakennuksilla peitetyt kaivot olivat aukioiden kiintopisteitä ja ihmisten kohtaamispaikkoja. 1800-luvun jälkipuoliskolla kaupungin nopean kasvun aikana vanhat kaivot alkoivat ehtyä ja saastua. Vanhojen kaupunginosien vesijohtojen valmistuttuakin kaivot säilyivät kuitenkin käytössä vielä pitkään.[15]

Puistomuuntamorakennuksia alettiin rakentaa viheralueille 1940-luvulla. Tutkittavista kohteista pienet muuratut muuntamot rakennettiin Lapinlahden puistikkoon vuonna 1946 ja Kapteeninpuistikkoon 1953.[16] Kaupungin maanalaisten huolto- ja liikennetilojen liittymien sijoittaminen maan pinnalle on tiiviissä kaupunkirakenteessa haastavaa. Kolmikulmaan tuli liittymä väestönsuojaan ja pysäköintilaitokseen jo 1940-luvulla, Erottajalle pari vuosikymmentä myöhemmin. Nyt rakennetaan tunnelia Lastenlehtoon ja sen huoltorakennusta Lapinlahden puistikkoon.

Tekninen käyttö on ollut tutkituille kohteille paitsi ominaista, myös niiden muodosta ja koosta johtuen erityisen haitallista. Teräviin kulmiin sijoitetut kioskit, muuntamot tai ajoluiskat tulevat pienissä kohteissa helposti hallitseviksi. Erityisesti Kapteeninpuistikon muuntamorakennus on sijoitettu harkitsemattomaan paikkaan. Kohteiden tilallisella ja toiminnallisella sietokyvyllä on myös rajat. Pieneen Lapinlahden puistikkoon on sijoitettu puistomuuntamo, yleinen WC, kierrätyspiste ja kioski. Katualueella puistikon vieressä on taksikatos. Nyt puistikkoon on rakenteilla myös keskustan huoltotunnelin poistumistie- ja ilmanvaihtorakennus.

Arkkitehti Hugo Harmia kritisoi lehtiartikkelissaan puistojen pinta-alan kaventamista jo vuonna 1947. Harmian mukaan puistoja täytettiin muun muassa sijoittamalla niihin muuntajia, puhelinkioskeja, roskalaatikoita, mainospylväitä ja käymälöitä niin, että ”tuntuu siltä, että jäljellä olevat pensaat voidaan repiä pois tarpeettomana taantumuksellisuutena”.[17]

Teknisten järjestelyjen haittoja voidaan minimoida ottamalla kaupunkitilan kokonaisuus huomioon. Rakenteiden sijoittamisessa kaupunkikuvallisesti tärkeille alueille tulisi tehdä yleissuunnittelua ja hallintokuntien rajat ylittävää yhteistyötä.[18] Kantakaupungin alueella on myös tutkittava kunnallisteknisten rakenteiden, kuten muuntamoiden, sijoittamista tonteille ja maan alle. Historiallisten kolmiopuistikoiden tila ei kestä uusia rakenteita.

Liikenne

Jane Jacobs käytti 1960-luvun alussa liikenteen kaupunkitilaa nakertavasta vaikutuksesta termiä kaupunkieroosio.[19] Se näkyy myös tutkimuskohteiden historiassa. Liikennejärjestelyt ovat viistelleet puistikoista vähitellen kulmia. Kolmikulman pohjoisosa on leikkautunut suoraksi, Varsapuistikko pieneni 1950-luvulla radikaalisti. Lapinlahden puistikon ja Karhupuiston kärkiä on haukattu. Kapteeninpuistikko on pysynyt alueeltaan jokseenkin ennallaan. Katajanokan puistoon taas tuli uutta pinta-alaa kadun poistumisen myötä. Kolme tutkittua aukiota olivat ennen leimallisesti ajoneuvoliikenteen käytössä. Viime aikoina kaupunkia on taas alettu kehittää nimenomaan jalankulkijan ympäristönä.[20] Kolmen sepän aukio ja Kampintori on voitettu takaisin jalankulkijoiden reviiriksi, mutta Erottaja kaipaa vielä kohennusta.

Merkitys kaupunkikuvalle

Kaikki tutkitut kohteet sijaitsevat Helsingin Yleiskaava 2002:ssa kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittävillä alueilla,[21] ja ne ovat tiiviissä kantakaupungissa merkittäviä avoimina kaupunkitiloina, katutilan laajentumina.

Kohteilla on kolme tärkeää vaikutustapaa kaupunkikuvaan

- Avoin, vapaa kaupunkitila umpikorttelijulkisivujen rajaaman katutilan vastapainona
- Kaupunkikuvallisten kokonaisuuksien muodostuminen
- Kaupunkitilojen puurivit ja -istutukset katunäkymissä

Karhupuiston ja Matti Heleniuksen puiston kaupunkikuvaa

Tyypillisesti avonurkkaisten ruutukaavan sivutuotekolmioiden kaikki reunat jatkuvat katuina. Itse kohteet eivät sijoitukaan pitkien kaupunkinäkymien päätteiksi. Poikkeuksina ovat Katajanokan puisto, joka on aikaisemmin puiston läpi kulkeneen Luotsikadun akselin päässä sekä Varsapuistikko, joka on pitkän Siltasaarenkadun–Unioninkadun akselin varressa.

Kolmiotila kerää ympärilleen kaupunkikuvallisen julkisivukokonaisuuden, jossa rakennusten julkisivuihin kiinnittää helposti tavallista enemmän huomiota. Useimmat tutkituista kohteista ovat räystäslinjojen jatkuvuuden takia suhteellisen yhtenäisiä. Katutilasta vähittäin kasvava kolmikulmainen kaupunkitila on kuitenkin epämääräisempi kuin tilallisesti staattisemmaksi aukioksi sommitellut paikat. Ainoastaan Katajanokan puistoon liittyy suoraan merkittävä julkinen rakennus, muuten suhteet niihin ovat sattumanvaraisempia ja takapihamaisia.

Kaupunkikuvallisesti erityisen arvokkaita kokonaisuuksia ovat Kolmikulman ja Erottajan 1800-luvun ja 1900-lukujen vaihteen kaupunkiympäristöt sekä Kap-

Kolmikulma

Kapteeninpuistikon ja Kolmikulman yhtenäistä kaupunkikuvaa

Lapinlahden puistikon puurivit Albertinkadulla

Koulupuistikko Ratakadun katunäkymässä

teeninpuistikko ympäristöineen. Kolmen sepän aukio on myös kaupunkikuvallisesti tärkeä paikka, vaikka se ei olekaan kovin yhtenäinen. Katajanokan puisto jugendrakennusriveineen, kirkkoineen ja niiden tyyliin hyvin sopivine puistosuunnitelmineen on arvokas kokonaisuus. Koulupuistikko ja ympäröivät julkisivut muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, mutta tilaa häiritsee viereinen huoltoasematontti. Lastenlehdon kaupunkitila on ajallisesti kerrostuneen ja epäyhtenäisen rakennuskannan yhdistäjä.

Puurivit

Helsingin kantakaupungin rakenteen perusjäsentelyyn kuuluvat pääkatujen puurivit ja yhtenäiset umpikortteli julkisivut. Puut sijaitsevat johdonmukaisesti pihoilla ja puistoissa. Katutila on yksinkertainen: rakennukset liittyvät puuttomaan, avoimeen katuun jalkakäytävien välityksellä.[22] Puistojen ohella pienten puistikoiden latvusmassat ovat kantakaupungin kaupunki- ja katukuvan harvoja vihreitä elementtejä. Kaupunkipuilla on kaupunkikuvallisten merkitysten lisäksi tehtävä myös ilman puhdistajina ja pienilmaston parantajina. Puut tuovat luonnon ja vuodenaikojen vaihtumisen kaupunkiin, ja ne on havaittu psykologisesti tärkeiksi.[23]

Puurivien reunustama avoin tila on tyypillinen kolmiopuistikon hahmo. Koulupuistikko on kolmiopuistikoista pienin, eivätkä sen puut rajaa puistikkoon sisätilaa. Lastenlehdon puiston kaupunkitila on niin suuri, että puut eivät hahmotu tilan rajaajina. Puiston puut ovat silti tärkeitä katukuvalle ja puistoympäristölle. Ne ovat osa Lapinlahdenkadun vihreää puiden rytmittämää maisemaa. Kolmikulmassa alun perin koko alueelle istutettua puustoa on muokattu puita kaatamalla ja uusia istuttamalla niin, että aikaisemmin vapaa puusommitelma on siirtymässä kohti kadunreunarivityyppiä.

Kolmiopuistikoiden puurivit ovat historiallisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokkaita. Ne ovat kaupunkitilojen tilarakenteen ja luonteen tärkein tekijä. Puurivien ylläpitoon liittyy kuitenkin myös ongelmia. Pienten kolmiotilojen jo valmiiksi varjoinen tila varjostuu puiden takia entisestään, ja täysikasvuisten puiden alla on vaikea saada pensaita tai nurmea menestymään. Täysikokoiset jalavat ja lehmukset ovat suuria puita, jotka täyttävät ympäröivää kaupunkitilaa. Puiden uusiminen tuottaa aina ristiriitatilanteita kaupungissa, mutta kolmiopuistikoissa puurivejä voitaisiin uusia tavanomaista useammin.

Merkitys kaupunkirakenteessa

Kaupunkia tarkastellaan yksittäisen kaupunkitilan tasolla, mutta se on myös elementtiensä summa – järjestelmä katuverkkoineen ja topografioineen. Siinä, missä Camillo Sitte julisti vain yhdellä kerralla havaittavalla kadulla tai aukiolla olevan merkitystä, on esimerkiksi Aldo Rossi korostanut kaupungin luonnetta kokonaisuutena suunniteltuna artefaktina.[24]

Kaupunkitilojen käyttäjälle ja kokijalle kolmikulmaisten kaupunkitilojen syntytausta kaupunkirakenteen sovituskappaleina ei ole kovin merkityksellinen asia. Kohteet ovat kuitenkin havaittavia poikkeamia ruutuverkon kudoksessa ja muodostavat selkeitä paikkoja. Kevin Lynchin 1960-luvulla tekemissä tutkimuksissa ilmeni, että ihmisillä on taipumus hahmottaa ympäristöään järjestelminä. Epäsäännölliset katuverkot miellettiin todellista säännöllisemmiksi ja muutokset koordinaatistosta toiseen aiheuttivat vaikeuksia, erityisesti silloin kun erot järjestelmien välillä olivat pieniä tai vähittäisiä.[25] Lynchin kaupunkianalyysijärjestelmässä kaupungista erotetaan alueita, reittejä, rajoja, maamerkkejä ja solmukohtia. Solmukohdat ovat tärkeitä huomiopaikkoja, rakenteen tiivistymis- tai katkoskohtia, joiden "sisään voi mennä", joissa voi todeta olevansa "täällä".[26] Pienet kolmiopuistot ja -aukiot ovat ruutuverkkorakenteessa luonteenomaisia solmukohtia. Ne herättävät kulkijan mielenkiinnon ja saavat tämän kiinnittämään huomiota suuntien muuttumiseen, katutilan hetkelliseen laajentumiseen ja rakennusten julkisivuihin ja yksityiskohtiin.[27]

Kampintori–Lapinlahdenpuistikko–Lastenlehto ja Erottaja–Kolmikulma–Koulupuistikko ovat kolmiokaupunkitilojen sarjoja ruutuverkon keskellä. Mannerheimintien varressa on useiden epämääräisten aukiotilojen sarja, johon Erottaja ja Kolmen sepän aukio kuuluvat. Kapteeninpuistikko liittyy Vuorimiehenpuistikon avoimeen kaupunkitilaan ja toisaalta merimaisemaan.

Kai Wartiainen tunnisti vuonna 1996 Helsingin kaupungille laadituissa "potentiaalisuunnitelmissa" Erottajalta etelään lähtevän kolmiopuistojen ketjun ja ehdotti sen korostamista ja kehittämistä keskustan historiallisten puistokatujen järjestelmän täydentäjänä, neljäntenä kävelyvyöhykkeen haarana.
Wartiainen, Kai 1996: Helsingin kauneuden logiikat. Kulttuurisesti moniulotteinen kaupunkirakenne. Helsingin kaupungin tietokeskuksen keskustelualoitteita 1996:1. Helsinki.

Näkymä Kolmikulmasta Koulupuistikkoon

Kolmikulman puut näkyvät Erottajalle

Tehtaankadun vihreä katunäkymä Kapteeninpuistikon kohdalla

Lastenlehdon kulman puuryhmä näkyy Lapinlahden puistikkoon

Merkitys viheralueiden verkoston osina

Kaupunkipuistoja käsitellään nykyään osana viheralue-rakenteeksi kutsuttua järjestelmää. Sen eri aluetyyppejä edustavat osat muodostavat verkoston, jolla on ekologinen merkitys kaupunkiluonnon monimuotoisuudelle sekä toiminnallisia ja psykologisia merkityksiä kaupunkilaisille. Kantakaupungin rakenteen sisäiset pienet puistot sijaitsevat tyypillisesti umpikorttelien ja katujen rajaamina irrallisina kappaleina. Tiiviissä umpikorttelirakenteessa niillä on tärkeä merkitys itsenäisinä elementteinä. Osa tutkituista kohteista sijoittuu myös osaksi puistojen muodostamia ketjuja ja viheryhteyksiä.

Puistikosta toiseen näkyvät puut muodostavat visuaalisia ketjuja. Yhdessä puistossa tai kadulla kävellessä voi nähdä katutilaan ulottuvat seuraavan kohteen puut.

Varsapuistikko Unioninkadun akselin päässä

Esplanadeilta, Erottajalta ja Vanhan Kirkon puistosta lähtee etelään puistikoiden ja puistojen ketju, joka kulkee Kolmikulman ja Koulupuistikon kautta Punanotkoon ja jatkuu Tehtaanpuistosta Eiran puistikon välityksellä meren rantaan. Kolmikulma yhdistyy visuaalisesti myös Vanhan kirkon puistoon. Kapteeninpuistikko liittyy Helsinginniemen etelärannan viheralueeseen ja mereen. Se myös muodostaa parin Vuorimiehenpuistikon kanssa. Lastenlehto ja Lapinlahden puistikko ovat irrallinen, toisiaan täydentävä pari Kampin tiheässä kaupunkirakenteessa. Varsapuistikko on visuaalisesti osa Kaisaniemen puistoa, vaikka toiminnallinen yhteys niiden välillä on vilkkaan kadun takia heikko. Puistikko yhdistyy myös Puutarhakadun viheralueakseliin. Katajanokan puisto on muusta viheralue-rakenteesta irrallinen, mutta liittyy Satamakadun vihreään kaupunkitilaan, jonka päistä aukeaa merinäköala. Karhupuisto liittyy alas Hämeentielle kulkevaan viheralueketjuun viereisen Matti Heleniuksen puiston välityksellä. Ketju jatkuu pohjoiseen kohti Kallion urheilukenttää.

Helsingin Yleiskaava 2002:n viheralue-rakenteeseen on kirjattu alueita yhdistävän viherväylän osana Karhupuisto ja Matti Heleniuksen puisto, Kolmikulma, Koulupuistikko ja Varsapuistikko.[28]

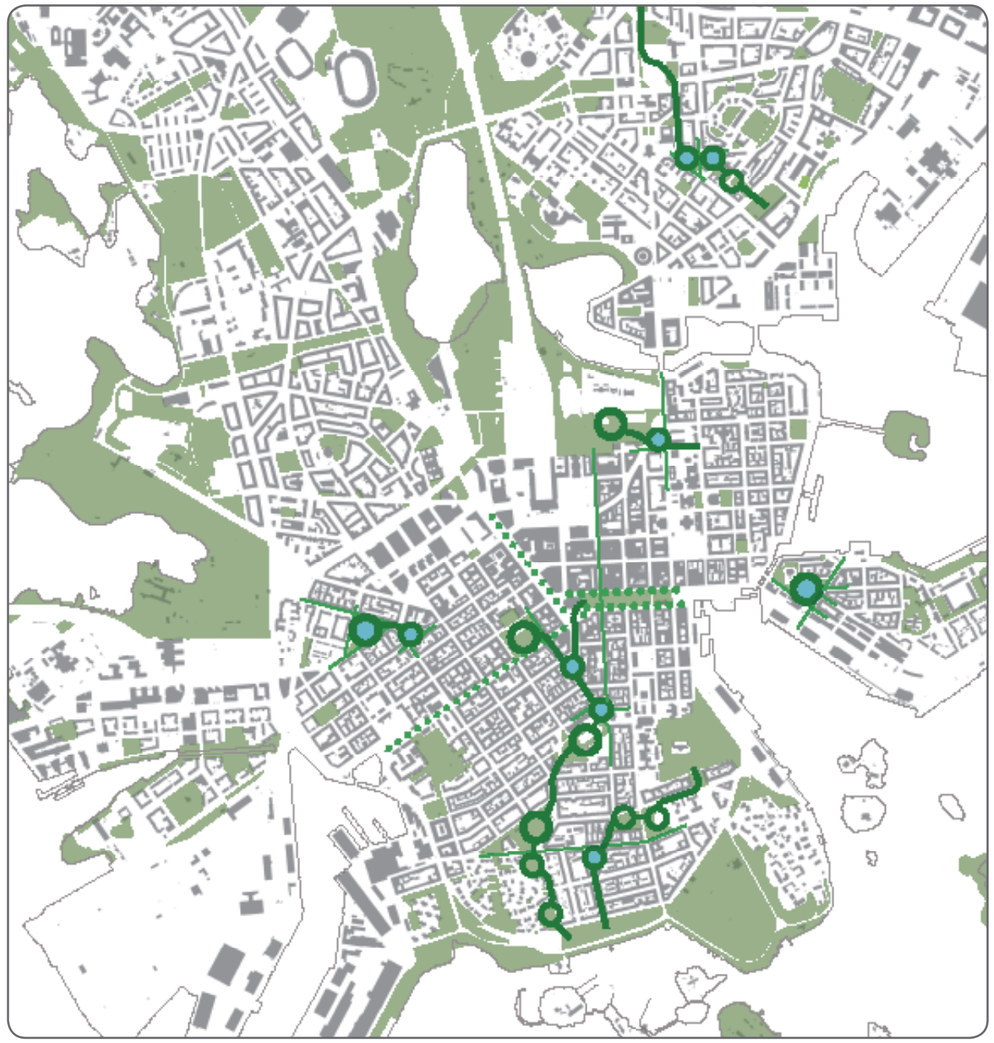

Kolmiopuistojen ja puistikoiden yhteydet kantakaupungin viheralueiden verkostoon. 1:25 000.

Karhupuiston tukimuuri 1910-luvun puolivälistä

Matti Heleniuksen puiston graniittipylväät ja kettinkikaide 1920- ja 30-lukujen vaihteesta

Historiallinen ja puutarhataiteellinen merkitys

Kaupunkipuistojen historiallinen arvo ja vanhojen suunnitelmakerrosten merkitys on tunnistettu vasta 1980-luvulta alkaen. 1900-luvun eri vaiheissa tehtiin ehkä turhankin rohkeita ja historiasta piittaamattomia uudistussuunnitelmia. Nyt historiaa arvostetaan. Historiatietoisuus ja -myönteisyys on suunnittelijoiden ja yleisön parissa jopa muodinomainen ilmiö. Puistojen vanhoja suunnitelmia on rekonstruoitu ja niissä sovelletaan vanhoja kalustemalleja. Myös ylilyöntejä tapahtuu: käytetään niin sanottuja historiallisia kalusteita, uudella tekniikalla toteutettuja näennäisvanhoja tuotteita, joilla ei ole vastineita paikan tai kaupungin todellisessa historiassa. Kunnostusten muotokielessäkin on havaittavissa taipumusta historismiin. Joissakin kunnostuksissa on puistikoille valittu historiaan viittaava tyyli ja materiaalimaailma, mutta niillä ei ole tekemistä itse paikan todellisen historian kanssa. Historiallisille kaupunkitiloille halutaan keksiä niiden omaa historiaa ja luonnetta hienompia tarinoita.[29] Puistolle ja sen kasvillisuudelle on kuitenkin ominaista elää ajan ja muuttuvien käyttötapojen mukana.

Selvityksen kohteet ovat historiallisia puistoja, joilla on yllättävän monivaiheisia tarinoita. Kolmikulma, Lapinlahden puistikko, Koulupuistikko, Lastenlehdon kulma, Kapteeninpuistikko ja Katajanokan puisto kuuluvat Helsingin vanhimpiin puistoihin. Karhupuisto on vain hiukan niitä nuorempi. Koulupuistikon ja Katajanokan edustuspaikkoja ja ehkä myös Kolmikulmaa lukuun ottamatta selvityksessä käsiteltyjen kaupunkitilojen historia on ollut arkinen. Ne ovat olleet kaivoaukioita, leikkipaikkoja ja avoimia kenttiä, joihin suhtautuminen on ollut vapaata. Pienten puistikoiden alkuperäiset suunnitelmat ovat olleet pääosin yksinkertaisia ja puutarhataiteelliselta arvoltaan vaatimattomia. Joissakin kohteissa vanhat vaiheet ovat kadonneet kokonaan. Suurimmassa osassa tapauksista varsinaiseen vanhojen, kadonneiden suunnitelmien restaurointeihin ei ole syytä tai muuttuneiden olosuhteiden takia mahdollisuuksia kaan. Kokonaisuutena historiallisten kolmiopuistikoiden puurivien ympäröimä avoin kaupunkitila ja aukioiden kaupunkitila ovat historiallisesti arvokkaita.

Karhupuiston ja Matti Heleniuksen puiston historiallista kaupunkikuvaa

Suositukset

Kohteet ovat olleet leimallisesti käyttötilaa, joka on muuttunut ajan vaatimusten mukana. Tyypillisten kolmiopuistikoiden luonteeseen kuuluu niiden syntytavan takia epämääräisyys, epämuodollisuus ja sattumanvaraisuus. Ne ovat asemansa takia kaupunkirakenteellisia solmukohtia, mutta vaikuttavat silti ylijäämäpaikoilta. Parhaiten puistikoissa ovat toimineet ratkaisut, joita ei ole suljettu ja jotka eivät varaa tilaa liian selvästi yhteen käyttöön. Erityispiirteenä näyttää olevan se, että aitaamisella ja liiallisella tilan jakamisella saadaan aikaan kelvotonta ja syrjäytynyttä kaupunkitilaa. Kohteita pitää kehittää käytöltään avoimina kohtauspaikkoina. Suosituksissa suhtaudutaan 1970-luvun suunnitelmakerrostumiin kriittisesti, sillä niissä tehdyt muutokset ovat olleet paikkojen alkuperäisen hahmon vastaisia. Ne ovat muuttaneet paikkojen tilarakenteen sulkeutuneeksi ja sektoroiduksi. Siksi ehdotetaan Lapinlahden puistikon koirapuistoksi muutetun entisen leikkipaikka-aitauksen ja Kapteeninpuistikon rajattujen leikkipaikkatilojen poistamista ja avoimen puistotilan palauttamista.

Svante Olssonin kaupunkipuistikoiden ominaispiirteitä olivat avoimuus ja monikäyttöisyys. Helsingille arvokkaiden ja ominaisten puistikoiden pitää olla elävässä käytössä. Niitä ei tule jäädyttää yhteen historialliseen vaiheeseen tiukalla restauroinnilla. Puistikoissa voidaan käyttää nykyajan suunnittelukieltä, materiaaleja ja kalusteita, vanhojen suunnitelmien selkeää ja historiallisesti arvokasta tilarakennetta kunnioittaen. Paikkojen käsittelyssä tulisi välttää irrallisten tyylikerrostumien korostamista ja keskittyä tilojen rakenteen, kaupunkikuvallisen luonteen ja kohteille ominaisen käytön tarkasteluun.

Useimmilla kohteilla on selkeä tilallinen hahmo, voimakkaasti rajattu fyysinen kaupunkitila. Puitteet mahdollistavat tilan käyttämisen leikkiin, istuskeluun, läpikulkuun ja erilaisiin vaihtuviin tapahtumiin. Puistikon kenttiä voitaisiin vaikkapa luovuttaa väliaikaisille taidenäyttelylle, käyttää niitä ulkoilmateattereina tai kaupunginosajuhlien näyttämönä.

Kaupunkitilan perustyypit, katu, aukio ja puisto, on tärkeä säilyttää tunnistettavina. Puistikoiden puurivit ja vihreys ovat tärkeä piirre katutilan ja kovapintaisen aukiotilan vastakohtana urbaanissa ympäristössä.

Pienten kolmiotilojen muodon ja koon johdosta kaikenlaisten uusien rakenteiden, kuten kioskien ja kahviloiden, sijoittamista kohteisiin tulee harkita hyvin tarkkaan. Kohteet eivät ole hyviä sijoituspaikkoja enää uusille teknisille rakenteille, muuntamoille tai ajoluiskille. Muutaman kohteen epämääräiset kierrätyssäiliöryhmät pitää siirtää parempiin paikkoihin tai järjestellä uudelleen.

Kohteet ovat kiinnostavia nimenomaan arkisina, välittöminä ja osittain väliaikaisen oloisina paikkoina. Sellaisina niitä tulisi myös arvostaa, kehittelemättä keksittyä historiaa tai jäykkää ja monumentaalista henkeä. Suunnitellut ja laadukkaasti rakennetut tilat voivat olla avoimia ja monikäyttöisiä, kunnioittaa historiaansa ja mukautua uusiin käyttötarkoituksiin.

Toistuvasti muuttuneiden ja sivutuotteena syntyneiden paikkojen merkityksestä voi olla vaikea saada kiinni. Käytän luokittelussa Timo Kopomaan kaupunkitilatutkimuksen (1997) esimerkin mukaan paikan habituksen käsitettä. Kopomaa antoi sosio-kulttuuriselle termille ympäristöllisen sisällön, jolla hän viittaa ”paikan muuttuvaan luonteeseen, paikan karakterin antavaan ominaisuusjoukkoon, vaikeasti havainnoitavaan käsitykseen ’paikan hengestä’, sen tunnelmasta ja ilmapiiristä eli genius locista.” Paikan habituksen kokonaisuutta määrittävät paikan funktio, käyttö, rakenne ja merkitys.[30] Habituksen osatekijät limittyvät keskenään. Termiä soveltuu hyvin limittyvien, toisiinsa vaikuttavien tekijöiden luonnehtimiin nivelkappaletiloihin.

Tutkimuskohteet on jaettu kehittämissuosituksia varten säilyneiden historiallisten ja taiteellisten piirteiden, alkuperäisten suunnitelmien tilarakenteen ja nykyhabituksen mukaan neljään luokkaan. Tyypillisten kolmiopuistikoiden lisäksi mukana luokittelussa ovat myös puistot ja aukiot. Yleisluontoisten suositusten lisäksi on valittu neljä kehittämistä kaipaavaa kaupunkitilaa, joille esitetään ideoita. Lapinlahden puistikko ja Kapteeninpuistikko edustavat kenttämäisiä historiallisia kaupunkipuistikoita, Erottajan aukio aukioita. Koulupuistikolle sinänsä ei esitetä toimenpiteitä, mutta sen eteläpuolella olevaa avointa tilaa ehdotetaan kehitettäväksi.

1. Toimivat, habituksensa säilyttäneet tyyppinsä edustajat

- Katajanokan puisto
- Koulupuistikko
- Karhupuisto

Toimivina tyyppiensä edustajina säilyneiden kohteiden kehittämisen pitää perustua säilyneiden suunnitelmapiirteiden kunnioittamiseen ja hienovaraisiin toimenpiteisiin.

Koulupuistikon kaupunkitilan eteläpään avoin katuaukio kaipaa selkeämpää artikulointia. Sen soisi yhdistyvän puistikkoon toiminnallisesti.

Katajanokan historiallisesti kerrokselliseen puistoon tulee tehdä suunnitelma, joka liittää eri aikojen suunnitelmakerrostumat nykyistä paremmin yhdessä toimivaksi kokonaisuudeksi. Koira-aitauksen ympäristö, Kanavakadun reuna ja sisäosan leveän puistokäytävän ympäristö kaipaavat toimenpiteitä. Luotsikadun päätteenä oleva pieni aukio pitää kunnostaa ja liittää puistotilaan.

Tilarakenteeltaan melko hyvin säilynyt, hyväkuntoinen ja suosittu Karhupuisto kaipaisi eteläiseen tukimuurilla rajattuun alueeseen muutaman yksinkertaisen, aitaamattoman ja monikäyttöisen leikkivälineveistoksen. Alueen eteläkärjestä voisi myös taas avata näköalapaikan poistamalla sieltä pensaat. Puiston kehittämisen pitää tapahtua yhdessä Matti Heleniuksen puiston kanssa.

2. Syrjäytyneet tilat, joiden alkuperäinen habitus on palautettavissa

- Lapinlahden puistikko
- Kapteeninpuistikko
- Erottaja

Kapteeninpuistikko, Lapinlahden puistikko ja Erottajan aukio ovat kaikki keskeisiä kaupunkitiloja, jotka ovat nykyisellään syrjäytyneitä. Niitä voidaan kehittää ja aktivoida yhteisinä, pieninä kaupunkitiloina.

Erottajalla Stockmannin pysäköintilaitoksen ajoluiska on tulevaisuudessa poistumassa aukiolta uusien tunnelien rakentamisen myötä.[31] Liikenneaukiosta voidaan tehdä jalankulkuaukio. Mannerheimintien alkupäässä on nyt toispuoleinen puurivi. Sen peilaaminen aukion reunalle selkeyttää Erottajan tilan rajausta ja katualueen hahmoa. Ehrenströmin kolmesta puistokadusta tulee yhtenäisestä keskipisteestä alkava kokonaisuus. Aukio kaipaa tilallista keskipistettä, joka kokoaa hajoavaa tilaa. Sinne voidaan sijoittaa taideteos.

Lapinlahden puistikon ja Kapteeninpuistikon käsittelyssä tulee palauttaa syntyaikojen tilarakenne: puurivit ja vapaa keskialue. Vanhojen suunnitelmien suoranainen restauroiminen ei ole kuitenkaan perusteltua, tulkinta voidaan tehdä nykyaikaisella muotokielellä ja detaljeilla. Historiallisen tilarakenteen puitteissa puiston sisäosissa voi toimia melko vapaasti. Paikoista voidaan tehdä arkisia ja monikäyttöisiä kaupunkitiloja kohtaamispaikoiksi.

3. Hyväkuntoiset ja toimivat kaupunkitilat, joita on muutettu voimakkaasti, mutta joilla on selkeä habitus

- Kolmikulma
- Kampintori
- Kolmen sepän aukio
- Lastenlehto

Kohteet ovat muuttuneet voimakkaasti. Ne ovat hyväkuntoisia, mutta niiden historialliset vaiheet ovat kokonaan tai osittain kadonneet, eikä niiden palauttaminen ole perusteltua. Tärkeää on säilyttää puistikot puistikoina ja aukiot aukioina. Lastenlehdon puiston tuleva asu ei ole vielä varmistunut, mutta sen vanhimman osan säilyneitä historiallisia kerroksia tulee säilyttää mahdollisuuksien mukaan. Puurivit puiston reunoilla ovat kaupunkikuvallisesti tärkeät.

4. Käytöltään vähäiset, habitukseltaan epämääräiset kohteet

- Varsapuistikko
- Matti Heleniuksen puisto

Kohteet ovat syntyneet ylijäämäalueina ja vähittäisten pienimuotoisten suunnitelmien mukaan. Varsapuistikkoon ei ole toteutettu ja Matti Heleniuksen puistossa ei ole säilynyt historiallisesti ja puutarhataiteellisesti merkittäviä suunnitelmia. Molempien historialliset fragmentit ovat kiinnostavia kaupunkiympäristön osia ja säilyttämisen arvoisia. Tulevissa kunnostuksissa kohteiden kehittäminen voi perustua ensisijaisesti käytön ja kaupunkikuvan tarpeisiin.

Matti Heleniuksen puistolle ominaista kaksijakoisuutta voi korostaa suunnittelussa. Itäosa luonteenomaisine luonnonelementteineen (pinnanmuoto ja avokalliot) ja länsiosan Karhupuistoon liittyvät kaupunkipuistomaisemmat osat voisivat hahmottua selkeästi erilaisina. Puiston maljamaista rinnettä voisi korostaa rakentamalla sinne iltaaurinkoon porrastuvan maastokatsomon. Myös Karhupuiston ja Matti Heleniuksen puiston yhteyttä ja Matti Heleniuksen puiston läpi Alli Tryggin puistoon kulkevaa polkuyhteyttä pitäisi selkeyttää.

KAPTEENINPUISTIKKO 1/1500

Puistikkoa kehitetään ja aktivoidaan yhteisenä kohtaamispaikkatilana.

1 Puiston hahmolle ominaiset puurivit tulee säilyttää.

2 Huonokuntoisen leikkipaikan rakenteet on syytä purkaa ja puistikon sisäosa avata.

3 Uudet läpikulkureitit parantavat puistikon yhteyttä ympäristöönsä ja turvallisuuden tunnetta.

4 Tehtaankadun varteen sijoitetaan avoimen tilan pohjoispäähän istuskelualue, joka tarjoaa aurinkoisen reunan ja selustasuojaa.

5 Avoimen sisäosan pinta käsitellään moni-ilmeiseksi, sinne voi sijoittaa esiintymistason, istuskelutasoja ja yksittäisiä aitaamattomia leikkivälineitä, tai esim. väliaikaisen valkokankaan elokuvafestivaalien näyttämöksi.

6 Eteläkärki avataan niin että näkymä merelle päin aukeaa. Muuntamo olisi syytä sijoittaa maanalaiseen tilaan.

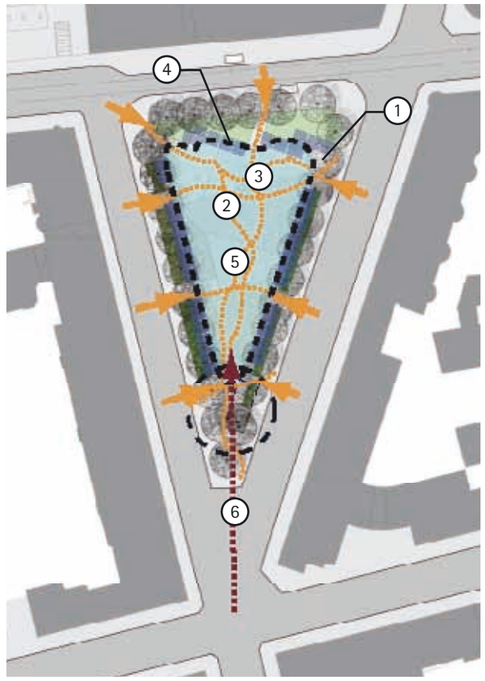

KOULUPUISTIKKO 1/1500

Puistikosta ja sen eteläpuolisesta aukiosta tehdään yhtenäinen kaupunkitila.

1 Puistikon ja eteläpuoleisen saarekkeen välinen ajorata ja kaksi pysäköintiruutua voidaan poistaa ja muuttaa alue jalankulkuvyöhykkeeksi.

2 Designmuseon edustalle voidaan luoda uusi Koulupuistikkoon liittyvä, päällystetty kohtaamispaikka istuskelualueineen. Aukio voi samalla toimia Designmuseota kehystävänä etuaukiona.

3 Aukiolle voidaan sijoittaa Korkeavuorenkadun reunaan istuskelualue ja muutama puu katunäkymän puurivien ja Koulupuistikon vapaamuotoisen puuistuksen jatkoksi.

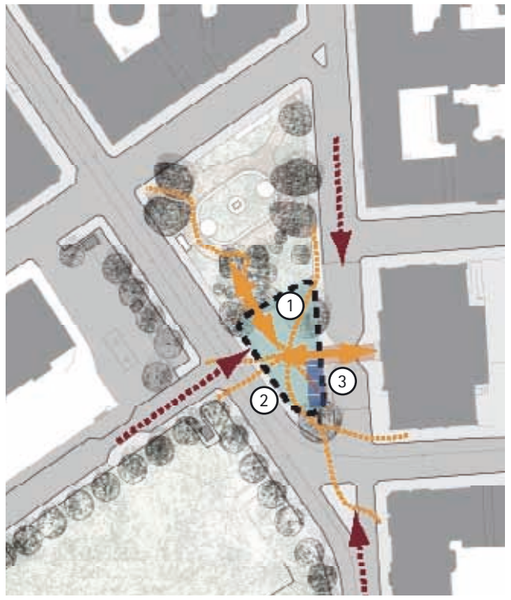

EROTTAJA 1/1500

Erottajasta kehitetään uusi avoin ydinkeskustan aukiotila.

1 Ajoluiska, liikennekioski ja linja-autojen päätepysäkki voidaan poistaa.

2 Aukion tilaa voidaan rajata uudella puurivillä Mannerheimintien reunassa.

3 Ruotsalaisen teatterin eteläjulkisivulle voidaan muotoilla istuskeluvyöhyke.

4 Aukio kaipaa tilalliseksi keskipisteekseen esimerkiksi veistosta.

5 Bulevardin puurivejä voidaan jatkaa aukion eteläpuoleisen kadun molemmin puolin.

6 Linja-autopysäkki voidaan sijoittaa Mannerheimintien varteen.

7 Erottajankadun jalkakäytävää voidaan leventää ja parantaa yhteyttä Kolmikulmaan.

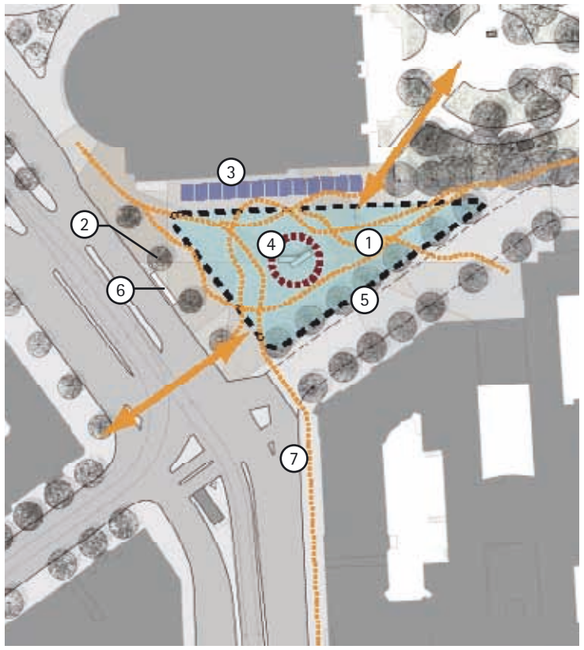

LAPINLAHDEN PUISTIKKO 1/1500

Puistikkoa kehitetään ja aktivoidaan yhteisenä kohtaamispaikkatilana.

1 Puiston hahmolle ominaiset puurivit tulee säilyttää.

2 Koira-aitaus sijoitetaan muualle, sisäosan graniittialtaat ja istutukset puretaan.

3 Puiston sisäosasta tehdään avoin, eri pintamateriaaleilla päällystetty kenttä.

4 Pohjoisreunalle kehitetään istuskeluvyöhyke ja läpikulkureitti.

5 Puistikon kärki ja näkymä Lastenlehdon puistosta puistikkoon päin avataan.

6 Tutkitaan mahdollisuutta siirtää lippakioskia puistikkoon päin ja kääntää se muodostamaan sivulleen puistikon puolelle tarjoiluvyöhyke.

7 Eerikinkadun reunalla muuntamon ja tunnelin huoltorakennuksen ympäristöön muotoillaan leveä istutusvyöhyke, johon istutetaan uusia puita.

8 Huoltorakennusten yhteyteen jätetään varaus kioskille tai kahvilalle.

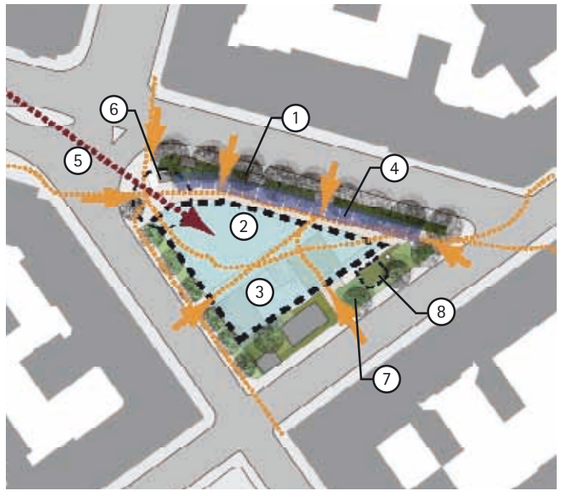

VIITTEET

Johdanto

1 Morris 1994.
2 mm. Webb 1990 s. 20.
3 Webb 1990 s. 9.
4 Zucker 1959 s. 1.
5 Strengell 1922 s. 47; Zucker 1959 s. 1; Jensen 2004 s. 216-217.
6 Zucker 1959 s. 5.
7 Esim. Hennebo 1970.
8 Sinisalo 1997 s. 187-203.
9 Häyrynen 1994 s. 32-36; Conway s. 10.
10 Häyrynen 1994 s. 32-52; Nolin 1999 s. 58-59.
11 Sinisalo 1997 s. 195; Kirjakka 2001 s. 28-40; Lilius 1981 s. 366; Kirjakka 1982 s. 42, 48; Häyrynen 1989 s. 72-75; Schalin 2001 s. 202; Häyrynen 1994 s. 71.
12 Lahden yleiskaava s. 10-11; Lilius 1989a s. 20; Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merk. kohteet s. 80; Puiston suunnittelijaa ei tunneta eikä suunnitelmia ole säilynyt. Puistoja ovat Lahdessa suunnitelleet kaupunginpuutarhurit (puiston rakentamisen aikaan kaupunginpuutarhurina oli Edvard Laakso) ja arkkitehtiosaston arkkitehdit. Viereisen kirkkopuiston sankarihauta-alueen on piirtänyt vuonna 1940 arkkitehtiosaston arkkitehti Irma Kolsi, joten Koulupuisto saattaisi olla hänen kädenjälkeään. Patsaan kunnostamisen yhteydessä viitataan "Lahdenkadun puistikkoon". "Lahdenkadun puistikoihin" oli istutettu puita vuonna 1916 ja 1917 viereisen Lahden kartanon omistajan rajattua maansa aidalla, jota pidettiin kaupunkikuvaa rumentavana. Puistoon saattoi siis olla istutettu puita jo ennen 30-luvun lopun kunnostusta. (Niskanen, sähköposti 25.2.2008).
13 Dunér – Dunér 2001 s. 344; Hennebo – Schmidt s. 19-28; Girouard 1985 s. 223-225; Englantilainen aikalaiskriitikko William Robinson piti Pariisin pieniä puistoaukioita kaupungin rakenteen kannalta oleellisina. Kaikki Lontoon squaret olisi hänen mielestään pitänyt avata. Robinson 1869 s. Xviii, xxii, xxiii, 36, 82, 103.
14 Chadwick 1966 s. 152, 158-159; Loyer 1988 s. 317; Marceca 1981 s. 59, 66; Häyrynen 1994 s. 43-46.
15 Häyrynen 1994 s. 49.
16 Schmidt 1981 s. 87-89.
17 Zucker 1959 s. 5-6.
18 Harling-Kranck 1999 s. 127-130; Avoimia paikkoja kutustaan Helsingissä myös nimellä aukio (plats). Tori-sana taas on pääasiassa viitannut kohteisiin, joissa on todellisuudessa käyty kauppaa, tosin 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa monet nykyään aukion tai puistikon nimellä kulkevista kohteista (esim. Koulupuistikko, Katajanokan puisto ja Kolmikulma) olivat toreja.
19 Cranz 1982 s. 135-154.

Kolmikulmaisia kaupunkitiloja?

1 Webb 1990 s. 37, 39-40; Kostof 1999 s. 149; Krier 1979 s. 51; Morris 1994 s. 108.
2 Kostof 1999 s. 149.
3 Kostof 2007 s. 232-240.
4 Kostof 2007 s. 209-211.
5 Burnap 1916 s. 96.
6 http://app.dpr.dc.gov/DPR/information/parks/parks.asp?type=2.
7 Kostof 2007 s. 91-103.
8 Malli kulkeutui tänne erityisesti hollantilaisen teoreetikon Simon Stevinin välityksellä. Ilmeisesti juuri Stevinin nihkeällä suhtautumisella säteittäissommitelmiin oli suuri vaikutus ruutukaavan suosioon pohjoismaisessa kaupunkisuunnitteluperinteessä.
9 Kostof 2007 s. 111-116; Kirjakka 1982 s. 43-44, 67; Lilius 1981 s. 305-310; Kirjakka 1996 s. 13.
10 Lilius 1983 s. 149-150.
11 Nikula 1981 s. 89-101, 173-178.
12 Puu-Nurmes. Kehittämissuunnitelma. s. 9; Lilius 1989a s. 20.
13 Jäppinen 1998 s. 82-83; Lilus 1983 s. 151.
14 Tieto perustuu Jaatisen väitöskirjaan. Puiston suunnitelmaa ei ole löytynyt Rakennustaiteen museossa sijaitsevasta laajasta Uno Ullbergin piirustuskokoelmasta.
15 Jaatinen, Martti 1997 s. 74, 81-85, 95-101, 161-162; Kirjakka 1982 s. 103; Kirjakka 1996 s. 208-209, 212-213.
16 Lilius 1989a s. 19; Kirjakka 1996 s. 212.
17 Améen 1973 s. 46; Gullberg 2001a s. 25-32.
18 Rörby 2002 s. 408-411; Parkplan 2007 s. 24; Gullberg 2001b s. 193.
19 Kostof 1991 s. 111; Morris 1994 s. 335, 360-361.
20 Morris 1994 s. 359.
21 Morris 1994 s. 356-357; Jacobs A. 1985 s. 74.
22 Morris 1994 s. 361-363. Civic Centerit olivat City Beautiful-liikkeeseen liittyneitä, tärkeisiin paikkoihin sijoitettuja julkisia puistoja, joista aukesi näkymäakseleita ja joihin kuului julkisia rakennuksia. Gallion 1950 s. 81-83.
23 Schalin 2001 s. 200.
24 Nikula 1981 s. 98-101.
25 Stübben 1980 s. 141-161.
26 Morris 1994 s. 202.
27 Sitte 2001 s. 91-93.

Helsingin kantakaupungin ruutuverkot ja nivelkappaleet niiden saumoissa

1 Muthreich 1970 s. 167-170; Kirjakka 1982 s. 33, 94-96; Meurman 1969.
2 Muthreich 1970 s. 180-182, 185; Lilius 1981 s. 357-360; Kirjakka 1996 s. 117.
3 Trèshumble Projet pour le Plan du Fauxbourg de Nylande à Helsingfors. Stenius, kartta no. 73.
4 Blomstedt 1963 s. 314; Muthreich 1970 s. 210-212.
5 Lindberg - Rein 1950 s. 92.
6 Meurman 1969.
7 Waris 1973 s. 19-22, 24-25; Brunila 1955 s. 9.
8 Åström 1956 s. 9, 11; Waris 1973 s. 18.
9 Åström 1956 s. 115, 135-136; Vuosien 1880 ja 1910 välillä yksikerroksisten rakennusten osuus rakennuskannasta laski 75 prosentista 59 prosenttiin. Muutos herätti kritiikkiä jo tapahtumisaikanaan.
10 Lilius 1983 s. 149-150. Carolus Lindberg ja Gabriel Rein pahoittelivat vuonna 1950, että koska eteläisten kaupunginosien suunnitteluun ei löytynyt Ehrenströmin tai Eliel Saarisen kaltaista visionääria, oli lopputuloksena "asemakaava, joka niin käytäntöä kuin taiteellisuutta silmällä pitäen on kaupunkimme kehnoimpia". Lindberg - Rein 1950 s. 94.
11 1820 nimi oli asemakaavassa Skillnaden ja vuonna 1866 Erätori – Skilnaden. 1890-luvun kartassa Skilnadstorget – Erottaja tori. Nykyiset nimiasut on vahvistettu vuonna 1909. Helsingin kadunnimet 1 s. 94. Aukiota on kutsuttu myös Välitoriksi. Tanner 1947.
12 Lilius 1984 s. 9-11, 25-27.
13 Åström 1957 s. 61. Ehrenström kirjoitti pitäneensä Esplanadin puuistutuksia sommitellessaan esikuvanaan englantilaisia squareja, mutta Kolmikulman ja Erottajan kohdalla hänellä ei vaikuta olleen tällaisia motiiveja.
14 Gabriel Rein mainitsee istutusten olevan "myöhemmältä ajalta". Rein 1898 s. 255; Hartman 1912 s. 129.
15 Projekt till Utwidgning af Helsingfors Stads Plan. Helsinki 2d 28/02. KA.
16 Lilius 1984 s. 11; Aminoff 1938 s. 48-56; Lindberg - Rein 1950 s. 90, 98-99.
17 Waris 1973 s. 19-22, 24-25; Lindberg - Rein 1950 s. 64, 96; Brunila 1955 s. 9; Meurman 1969.
18 Projekt till Utwidgning af Helsingfors Stads Plan. Helsinki 2d 28/02. KA.

19 Lindberg – Rein 1950 s. 90, 130; Meurman 1969.
20 NB2/9, 10. KMOA/HKA.
21 Waris 1973 s. 132; Ollila - Toppari 1986 s. 212; Villat purettiin vuonna 1939 valmistuneen Gunnar Taucherin suunnitteleman Kampin sähköaseman tieltä.
22 Rakennus oli jäljellä vielä 1960-luvun puolessa välissä, mutta sekin purettiin korttelin uusien järjestelyjen alta. Ollila – Toppari 1986 s. 194-195.
23 Alue esiintyy asemakaavan pohjaksi tehdyssä tutkielmassa. NB 2/4/12 KMOA/HKA.
24 7383. ASKOA/KSV.
25 Oiva Kallion vuoden 1927 keskustasuunnitelmissa oli uusi suuri liikenneväylä Länsisatamaan korttelin 166 läpi Lapinrinteen jatkeena. 1932–33 kaupunki osti korttelista kiinteistöjä, ja koska se omisti jo korttelin 167 sekä vanhan kansakoulutontin korttelissa 166, ei väylän rakentamiselle ei ollut enää esteitä. Asemakaavanmuutos vahvistui 1934. Väylää ei kuitenkaan rakennettu. Brunila 1962 s. 52.
26 Hallintokunnat 1978 F 2:25–26.
27 Liski - Ruoff - Heinänen 2007 s. 12-13.
28 Vuoden 1836 asemakaavassa tulevan puistikon ympäristö oli jo määritelty kortteleiksi. Lounaan puolen kortteli työntyi tulevan puistikon puolelle ja katkaisi Yrjönkadun linjan. Iso-Roobertinkadun eteläpuolen korttelin toinen puoli oli vielä merkitty kallioiseksi rakentamattomaksi alueeksi ja vanha köydenpunontarata oli paikoillaan. Tulevan puistikon alue oli kaavassa kallioinen rakentamaton paikka. Vuoden 1851 asemakaavaehdotuksessa tilanne on samanlainen, mutta Korkeavuorenkatua on jo jatkettu etelään päin ja siitä on tehty säännöllisen suora. Koulupuistikon paikka on osa Ratakadun varren korttelia nro 60.
29 Ratakadun vanhan köydenpunontaradan paikalle oli tullut kauppapuutarha. Lindberg - Rein 1950 s. 132.
30 Ks. myös C. Reuterin esplanadia varten laatima suunnitelma vuodelta 1873, Projekt till Esplanad mellan 3de och 5e Stadsdelarna i Helsingfors. ASKOA/KSV/HKA.
31 Kaupunginarkistossa olevissa kahdessa alueen kaavaluonnoksessa vuosilta 1885 ja 1886 puistikon kohdalla oli Ratakadun varren kortteli 60:n kärki, joka katkaisi Yrjönkadun, ainoastaan Ratakadun ja Korkeavuorenkadun kulmassa oli hyvin pieni kolmiomainen aukio. Kiinteistömittausosaston asemakaava-arkistossa olevassa vahvistetussa asemakaavaversiossa taas Koulutorin paikalla on avoin aukio. KMOA/HKA.
32 Sonck ja Neovius korostivat eteläisten kaupunginosien liikennemäärien pian kasvavan ja järjestivät Laivurinkadusta jouhevan yhteyden etelään. Ehdotuksen puistoalueet Punanotkossa on suunniteltu huolellisesti. Koulutorin paikalle on esitetty julkinen rakennus.
33 KVPA 1901 15 s. 1-10; BHSK 1901 s. 2-3.
34 KHKK 1902 s. 3.
35 KHKK 1906 s. 3-9; KHKK 1907 s. 17.
36 Asemakaavamuutos vahvistettiin senaatissa keväällä 1900.
37 Liski – Ruoff - Heinänen 2007 s. 11-13.
38 43a KMOA/HKA. Asemakaavassa länsipuolen korttelien sisäosiin osoitettiin korttelit läpäisevät kujat.
39 Ammattimiesten nimien ryhmänimiin kuuluva Vuorimiehenkatu tuli käyttöön vuonna 1842 muodossa Bergmans Gatan. Nykyisen muotoiset nimiasut tulivat käyttöön 1928. Helsingin kadunnimet -kirjassa puistikon nimen arvellaan olleen käytössä jo "1912 lähtien, jolloin puisto kunnostettiin", mutta ainakin puisto-osaston hoidettavien kohteiden listoissa puistikkoa kutsutaan vielä vuoteen 1915 saakka "korttelin 127 istutuksiksi". Helsingin kadunnimet 1 s. 149.
40 Åström 1956 s. 220-221; KHKK 1902 s. 309*; KHKK 1909 s. 63, 243.
41 KHKK 1935 s. 27*; KHKK 1937 s. 31*.
42 BHSK 1901 s. 3; KHKK 1885 s. 76; KHKK 1909 s. 252; KHKK 1914 s. 358.
43 Asker 1986 s. 49-55.
44 Brunila 1955 s. 32-33. Toteutunutta aluetta kritisoi kovin sanoin myös Eliel Saarinen Munkkiniemi-Haaga suunnitelmansa yhteydessä; Häyrynen 1994 s. 96, 154, 158; Suunnittelussa oli mukana kaupunginpuutarhuri Svante Olssonin poika Paul Olsson, josta tuli yksi Suomen maisema-arkkitehtuurin kärkinimistä. Maunu Häyrynen on tehnyt Eiran puistikon historiasta rakennusviraston toimeksiannosta historiallisen selvityksen.
45 Lindberg - Rein 1950 s. 130; Meurman 1969.
46 Meurman 1969.
47 Förslag till Plan för Reglering af Skatudden i Helsingfors (Stenius, kartta no. 128).
48 Projekterad Reglering af Skatudden i Helsingfors (Stenius, kartta no. 140).
49 Vuonna 1878 tehdyssä mittauspiirustuksessa kirkon eteläpuolen rinne on piirretty istutusalueeksi ja Rahapajankadun varteen on valmistunut jo yksi rakennus. 1878, Detalj-Plan af Helsingfors Stad, Kjerrström, HKM XIV: 46.
50 Projekt till stadsplan för Skatudden (Stenius, kartta no. 174).
51 Brunila 1955 s. 13-16; Lilius 1983 s. 173-176; Meurman 1969.
52 Asemakaava 8340 (vahvistui 1984). ASKOA/KSV.
53 Waris 1973; Kuoppamäki-Kalkkinen 1984 s. 18.
54 Waris 1973 s. 142; Kuoppamäki-Kalkkinen 1984 s. 76-81. Muutamaa vuotta myöhemmin tehdyssä jaotuskaavan tarkennuksessa Kallion kirkko sai nykyisen paikkansa kaupunkirakenteessa.
55 Brunila 1955 s. 24.
56 Waris 1973 s. 146.
57 Brunila 1955 s. 24-25; Kuoppamäki-Kalkkinen 1984 s. 82; HKPA 1899 15 s. 4-6; HKPA 1899 16 s. 6-8.
58 Brunila 1955 s. 25; BHSK 1900 s. 5.
59 Nikula 1981 s. 173-178.
60 Waris 1973; Häyrynen 1994 s. 70, 78-81.
61 Siltasaarenkadun ja linjojen koordinaatistojen nivelkohdissa on lukuisia muitakin kolmikulmaisia kortteleita tai niiden kärkiä. Näihin rakennettuihin paikkoihin kuuluu Hakaniemen kauppahalli torin pohjoispäässä, nykyinen Ympyrätalon kortteli sekä Porthaninkadun ja Siltasaarenkadun kulma, jotka ovat suunnilleen yhtä pieniä kuin Karhupuisto.
62 KHKK 1912 s. 59 KV; HKPA 1912 s. 67 kuva.
63 KHKK 1919 s. 15; KHKK 1922 s. 11.
64 Vastaavannimisestä kadusta tuleva "Arkadianpuisto" vahvistettiin 1956. Helsingin kadunnimet 1 s. 91. Puisto-osaston puistokortistossa puistikko on nimellä "Turuntien (myöh. Mannerheimintien) ja Arkadiankadun kolmio" ja sen perustamisvuodeksi on mainittu 1933. Puistokortisto. KPOA. HKR.
65 KHKK 1932 s. 180; KHKK 1933 s. 28*; KHKK 1935 s. 25*.
66 Vuonna 1969 tehtiin valtuustoaloite ulkoilmakahviloiden saamiseksi Helsinkiin. Aloitteentekijät ehdottivat, että sijoituspaikkana tutkittaisiin Arkadianpuistoa. Kaupunkisuunnittelulautakunta totesi, ettei estettä tilapäiselle kesäkahvilatoiminnalle Arkadianpuistossa ollut. Kiinteistölautakunta päätti vuokrata puistikon alueen puistokahvilaa varten vuodeksi aluksi vuodeksi 1971. HKKH 1971 s. 69. Heikki ja Mirja Castrénin suunnittelema kesäravintola Pikku-Parlamentti valmistui vuonna 1973. Ollila, Toppari 1986 s. 210–211.
67 Puisto-osaston toimintaa kuvaavasta vuonna 1975 koostetusta yhteenvedosta käy ilmi että Arkadian kolmio on ollut yksi vuosien 1974–1975 kuudesta tärkeimmästä rakennuskohteesta. "Seulottuja historiatietoja", 14.11.1975 Jonne Törmä. KPOLA/HKR.
68 Varsinainen suunnitelma on HKR/KPOA 2418, jonka tekijänä on Maj-Lis Rosenbröjerin toimisto. Piirustukseen tehdyt muutokset on signeerannut Harald Carstens kesäkuussa 1974. Syyskuussa on tehty uusi kuva HKR/KPOA 2436, joka on Carstensin työtä. Kuva on päivitetty versio aiemmasta suunnitelmasta eikä suunnitelmissa ole suuria eroja. Arkistossa on myös ilmeisesti Carstensin oma ehdotus puistoon. HKR/KPOA 2418/A.
69 Lemström 2001 s. 122-128.
70 Häyrynen 1994 s. 167.
71 Katu sai nimensä vuonna 1914 siitä, että se oli puhkaistu korttelin ja kallioisen maaston läpi. Nimi muutettiin vähemmän dramaattiseksi Kaisaniemenkaduksi kuitenkin jo 1915. Helsingin kadunnimet 1 s. 105.
72 KHKK 1912 s. 78-79.
73 Rahatoimikamari ehdotti että suomenkielinen kansakoulutalo voitaisiin "rakentaa pääasiassa katualalle ja sen leikkikenttä sijoittaa kolmionmuotoisen istutuksen avonaiselle alalle mainittavasti muuttamatta puiston ulkoasua." kaupunginasemakaava-arkkitehti Brunilan mielestä koulun leikkipaikka kolmiossa olisi saanut liian silmiinpistävän, pölyisen ja meluisan aseman. Lisäksi vaatimaton koulutalo olisi häirinnyt naapuritonteille suunniteltujen valtion palatsimaisten rakennusten konaisvaikutelmaa ja turmellut puistikon. KHKK 1921 s. 21–22. Koulu päätettiin sijoittaa Kaisaniemenkadun toiselle puolelle Puutarhakadun varteen, mikä tuli erottamaan Puutarhakadun puistikkoa Kaisaniemestä entisestään. Uusi asemakaava (211b) hyväksyttiin 1923 ja Kaisaniemen kansakoulu, nykyinen ala-aste, valmistui ilmeisesti vielä samana vuonna. Ollila, Toppari 1986 s. 83.

Kolmiopuistot ja -puistikot

1 Häyrynen 1994 s. 62-70.
2 Häyrynen 1994 s. 55-56, 96, 210-214.
3 Häyrynen 1994 s. 70; Nya Pressen 27.7.1890.
4 Häyrynen 1994 s. 77-78, 82, 86-96.
5 BHSK 1888 s. 95; BHSK 1889 s. 96-97.
6 KHKK 1927 s. 145.
7 Lundén 1910 s. 162-164.
8 KHKK 1909 s. 242, s. 248–249; Häyrynen 1994 s. 84-86.
9 Mäkinen 2003 s. 12-13, 24-25.
10 KHKK 1879 s. 206; Åström 1956 s. 221; Leikin ympäristö s. 45.
11 BHSK 1899 s. 7–8; HKPA 1899 16 s. 3-6.
12 Häyrynen 1994 s. 215-216.
13 Häyrynen 1994 s. 210-214.
14 Häyrynen 1994 s. 82, 146-147.
15 Pesonen 1985 s. 120; KHKK 1939, s. 38*; KHKK 1940, s. 234*; KHKK 1942 I s. 185; KHKK 1942 II s. 232.
16 KHKK 1941 s. 252*.
17 Sirpalesuojia oli talvi- ja jatkosodan aikana Kolmikulman ohella Varsapuistikon hiekkakentällä ja Karhupuistossa. Vuorimiehenpuistikossa oli laajat suojahautajärjestelyt, jotka näyttävät vuoden 1946 ilmakuvassa peittävän koko hiekkakentän alueen. (KHKK 1945 s. 276).
18 KHKK 1940, s. 235.
19 KHKK 1946 I s. 97.
20 Pulma 1997 s. 281.
21 Schulman 2000 s. 16; Herranen 1997 s. 121-139, 155-159.
22 Hoffman 1997 s. 121, 416-420.
23 Pulma 1997 s. 285-286.
24 Meurman 1982 s. 354-355; Liski - Ruoff - Heinänen 2007 s. 35; Leikin ympäristö s. 68-74; Kopomaa 1995 s. 20-21.
25 Simonen 1978 s. 155.
26 Yleisten töiden lautakunta kaupunginhallitukselle 25.11.1946. Puisto-osaston lähteneet kirjeet 1946, Da:2, HKA; KHKK 1947 I s. 208.
27 Meurman 1982 s. 360-361; Brunila 1947 s. 91.
28 Brunila 1947 s. 91.
29 Schulman 2000 s. 58-59, 70.
30 Helander – Sundman 1970.
31 Häyrynen 2001 s. 188.
32 Carstens oli työskenteli HKR:n viherosastolla vuosina 1965-1977 ja Liljefors 1975-1982. Suullinen tieto, Kyrklund 6.3.2008.
33 Pulma 1997 s. 287-288.
34 Leikin ympäristö s. 70-74.
35 Vanhojen valokuvien luettelo, VI-kansio. KPOLA/HKR; Mustonen 2003 s. 88.
36 KHKK 1971 s. 252–253.
37 Mustonen 2003 s. 91.
38 s. n. HKR sanomat 3/80 s. 13.
39 Mustonen 2003 s. 91
40 Aukion nimi oli käytössä jälleenr.akennusaikana 1800-luvun alussa muodossa Trekantiga Torget. 1830- ja 40-luvuilla toria on kutsuttu nimellä Förstads Torget, joka oli vuosisadan alkupuolella ollut nykyisen Kasarmitorin nimi, Kolmikulmaan taas viitattiin nimellä "Mindre Torget i Nylandska förstaden". Kartassa vuonna 1866 nimi oli Trekanttorget ja kartan liitteessä suomenkielisenä nimenä Kolmikantti. Suomenkielisenä nimenä on käytetty myös Kolmikulmaista toria. Trekanten ja nykyinen suomenkielinen nimi tulivat virallisiksi 1909. Helsingin kadunnimet 1 s. 111. Yrjö Liipolan veistoksen esittämän Tellervon vastine antiikin mytologiassa, Diana, on taustalla sitkeästi kansan suussa elävälle Dianapuistikolle.
41 Pettersson 1943 s. 92-113; Pettersson 1936 s. 197-198.
42 HKM XIV: 35, XIV: 39.
43 Pettersson 1943 s. 107; Kunnalliskertomuksissa mainitaan, että Kolmikulmaan on tehty kiveystä ja istutuksia ennen vuotta 1879. BHSK 1888, taulukko.
44 HDB 1878 s. 30; HDB 1883 s. 23-24; Uusi käytävä lienee 1880-luvun kartoilla y:n sakarat yhdistävä osuus.
45 NB1/54. KMOA/HKA.
46 NB1/56. KMOA/HKA.
47 Puiden istuttamisesta ei ole löytynyt tietoa arkistoista, kaupunginpuutarhurien vuosikertomuksista eikä lehdistöstä. Puisto-osaston istutusluettelot alkavat vasta vuodesta 1891. Jernström ei mainitse muuten tarkoissa vuosikertomuksissaan puiden istuttamisesta mitään, eikä myöskään Olsson puistikon kunnostamisen yhteydessä. Vanhimpien valokuvien ja HKR:n puuasiantuntija Juha Raision arvelun (haastattelu 14.3.2008) mukaan näyttää, että puut ovat 1880-luvulta.
48 HKR/KPOA 287 ja HKR/KPOA 275. Toisessa piirustuksessa puistikon ulkoreunaa kiertävän jalkakäytävän reunassa on pensasaita, toisesta suunnitelmasta se puuttuu. Kuvien pisoaarit ovat eri paikoissa. Pisoaari rakennettiin kuvan 275 mukaiseen paikkaan Yrjönkadun varteen, joten voidaan olettaa, että tämä piirustus on myöhempi.
49 Olssonin "i guirlandform gående Caraganahäcken" vittaa festonin eli roikkuvan seppelketjun muotoon. Yläreunastaan girlandin muotoon leikattu pensasaita olisi ollut epätavallinen ratkaisu, samoin kuin pohjapiirroksessa girlandin muotoon istutettu aita. On mahdollista että puistossa olisi ollut runkohernepensaita, joita on yhdistänyt ruukkumuratti tai muu roikkuva köynnös. (Ruoff 26.3.2008).
50 BHSK 1890 s. 107.
51 Pisoaari asennettiin vuonna 1889 myös Lapinlahden puistikkoon.
52 Työt aloitettiin 1889, jolloin Olssonin kertomukseen on merkitty 118,5 mies- ja naistyöpäivää, 8,5 hevostyöpäivää ja 50 kuormaa hiesua (lersand). (BHSK 1889 s. 97) 1890 Kolmikulmassa oli tehty 310,25 mies- ja naistyöpäivää sekä 13,5 hevostyöpäivää ja sinne oli ajettu 899 kuormaa multaa ja soraa. (BHSK 1890 s. 109).
53 KHKK 1902 s. 260, KHKK 1911 s. 422.
54 KHKK 1875 s. 353; Carpelan 1998 s. 102.
55 Mäkinen 2003 s. 29.
56 Junttila 1986 s. 115.
57 KHKK 1875–1878 s. 415.
58 KHKK 1924 s. 17; KHKK 1926 s.155; Puistokortisto. KPOA/HKR.
59 Erottajankadun väestönsuojan ja maanalaisen käymälän rakennustyöt alkoivat 1942 (KHKK 1942 II s. 228) ja ne saatettiin loppuun vuonna 1943. KHKK 43 II s. 231. Kalliosuojaa laajennettiin 1972 Yrjönkatu 8–10a vastapäätä. Knuuttila 1990 s. 155-156.
60 Piirustuksen laatijan nimikirjaimet I.W. täsmäävät asemakaavaosastolla tuolloin työskennelleeseen arkkitehti Wahlroosiin. Suullinen tieto Kaupunginarkiston henkilöstöluetteloista, Pekka Hahle, HKA 4.3.2008.
61 2603 on päivätty 4.11.1946 ja 2603A 11.11.1946. Hyväksytyssä suunnitelmassa pieni leikkipaikka oli siirretty altaan vereltä sen pohjoispuolelle ja altaan ympäristöstä näin tullut istuskelualue. KSV/ASKOA.
62 Ekelundin suunnitelman asemapiirroksessa on myös muun puistikon alue pistetty uusiksi.
63 SPAFTA. Johtokunnan kokous 4.12.1946. Johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1946. C:3. Maisema-arkkitehtiliiton arkisto. KA.
64 Planssit SPAFTAn kokoelma, SRM. Kilpailun ohjelma ja arvostelupöytäkirja eivät näytä säilyneen. Tuloksia ei julkaistu.
65 Piirustus saattaa olla kilpailun ulkopuolinen luonnos, olihan Schalin mitä todennäköisimmin mukana järjestämässä kilpailua. Perusjaotteluttaan asemakaavaosaston suunnitelmaa muistuttava piirustus edustaa jäykähköä arkkitehtonista muotokieltä.
66 Ehdotukset "Artemis" ja "Miljö för Diana" tuskin ovat kuitenkaan saman tekijän työtä – käsialat poikkeavat ja toisen pohjoisnuoli on piirretty selvästi väärään suuntaan.
67 Merivuori 1996 s. 39-40.
68 HKR/KPOA 317.
69 Käsialan on tunnistanut Schalinia tutkinut Niina Alapeteri. Suullinen tieto, Alapeteri 20.9.2007.
70 Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR. Istutustöitä tehtiin vuosina 1948–1952; KHKK 1946 II s. 262; Pula-aika hidasti töiden val-

mistumista vuonna 1947: vesialtaan rakentamisessa tarvittava sementti puuttui. KHKK 1947 II s. 287; Vesiallas tehtiin seuraavana vuonna. KHKK 1949 II s. 295.

71 Mustonen 2003 s. 101.

72 HKR/KPOA 326. Arkistossa on myös 1950-luvun tyyliin piirretty päiväämätön, allekirjoittamaton ja nimeämätön kuva (HKR/KPOA 327), jonka järjestely on täysin vuoden 1951 kuvan mukainen. Ainoana erona on puistikon eteläpuolen katualueelle piirretty pieni pysäköintialue. Piirustus liittynee 17.2.1956 hyväksyttyyn asemakaavaehdotukseen Kolmikulman liikennejärjestelyistä (KSV/ASKOA2839), jossa puistoon tuli 5 pysäköintipaikkaa.

73 HKR/KPOA 2302.

74 Kolmikulman seppelvarpuistutus oli Helsingissä ensimmäisiä laajoja kasvin käyttökohteita. Suullinen tieto, Luomanen 18.9.2007.

75 HKR:n viheralueerekisterin tiedot ja Eino Pursion haastattelu 21.9.07. Kunnostuksen yhteydessä puiston hoitoluokka myös laski A3-luokkaan.

76 Uusi käytävä oli tärkeä myös pohjoisemmaksi siirtyneen Erottajankadun raitiovaunupysäkin takia. Pursio 21.9.07, KPOLA/HKR.

77 Pursio 21.9.07; Kasvien menestymistä heikensi puiston yleinen varjoisuus, mutta Pursion muistelun mukaan hieman yllättävästi myös ruokinnalla ylläpidetty runsas pulukanta kulutti kasveja tallaamalla.

78 Vuonna 1996 muotoilija Anna Koho teki Lahden muotoiluinstituutin päättötyönään suunnitelman puiston kohentamisesta. Suunnitelmassa levennettiin Erottajankadun jalankulkuväylää ja suljettiin se muulta kuin joukkoliikenteeltä. Syntyneen kävelykatumaisen osuuden piti yhdistää Iso-Roobertinkatu Esplanadiin. Itse puisto piti kivettiin uudelleen, valaista ja kunnostaa. Alueen kaavoittaja Ilpo Forssén piti ehdotusta toteuttamiskelpoisena ja arvioi optimistisesti, että ehdotus saataisiin kaupunginhallituksen käsittelyyn vuoden sisällä ja puisto voisi valmistua vuonna 1999. Sillanpää 1996.

79 KPOLA/HKR.

80 Ruotsissa pitkään asuneen Orénnon paikalliseksi edustajaksi tuli maisema-arkkitehdit Byman&Ruokonen, joka perusti Orénnon kanssa työyhteenliittymän. Suunnittelu oli edennyt jo melko pitkälle, yleisten töiden lautakunta hyväksynyt suunnitelmat ja asukastilaisuus oli pidetty. Kalliosuunnittelu Oy:n suunnittelemille maanalaisen pysäköintialueen maanpäällisille osille piti hakea rakennuslupa ja puistosuunnitelma liitettiin lupahakemuksen liitteeksi. Rakennusvalvontavirasto piti puistosuunnitelmaa liian historioivana ja paikkaan sopimattomana ja epäsi sillä perusteella pysäköintialueen rakenteiden luvan. Puistosuunnittelu viivästyi. Vaiheeseen osui myös HKR:n suuri organisaatiomuutos, joka hankaloitti ja hidasti hetkellisesti puistosuunnittelua. Työryhmä teki puistikon toteutussuunnittelusta uuden tarjouksen, mutta suunnittelua ei enää jatkettu. (Ruokonen 21.9.07) Myöhemmin työ jatkui uuden suunnittelijan kanssa ja myös suunnitelmat muuttuivat täysin.

81 Rampin ja siihen liittyvien maanpäällisten rakenteiden käsittelyn suunnittelun teki arkkitehti Lasse Vahtera HKR:n arkkitehtuuriosastolla. RVVA.

82 Vuonna 1878 kaupunginvaltuusto päätti, että Malminkadun ja Lapinlahdenkadun tasoittamista lykätään, ja siihen osoitetut rahat käytetään eräiden muiden katujen sekä "Albertin-, Eerikin- ja Lapinlahdenkatujen rajoittaman aukion" tasoittamiseen. KHKK 1875–1878 s. 359.

83 Helsingfors 15.4.1880.

84 HDB 1880 s. 7-8; HDB 1881 s. 16-17; HDB 1882 s. 20.

85 Puistikon nimi tuli käyttöön 1909. Sitä ennen virallisissa asiakirjoissa käytetään nimiä Brunnsplanen, Brunnsplan vid Lappviksgatan, puistikko Lapinlahdenkadun varrella ja Skvären vid Lappviksgatan. Kaivopuistoon helposti sekoittuvat Brunnsplan-nimet aiheuttavat tulkintaan ongelmia. Lapinlahti on vanha, Uudenmaan muihin Lappi-nimiin liittyvä paikannimi, joka esiintyy kartalla vuonna 1696, mutta on oletettavasti peräisin jo keskiajalta. Helsingin kadunnimet 1, s. 116).

86 NB1/54. KMOA/HKA.

87 Uusitalo 2007 s. 19–20.

88 1800-luvun lopun kartoilla puistikko on välillä monimutkaisessa asussaan ja välillä selvästi kaavamaisesti esitettynä puurivein reunustettuna aukiona.

89 Olssonin ensimmäisenä ja toisena vuonna puistikkoon viitattiin vuosikertomuksissa nimellä Brunnsplanen. Myös Jernström käytti vuosikertomuksissaan kohteesta nimeä "Brunnsplanen" tai "Brunnsplan vid Lappviksgatan".

90 KHKK 1890 s. 107.

91 HKR/KPOA 7.

92 Piirustukset A. L. Hartwallin Kolmikulmaan ja Lapinlahden puistikkoon rakennettaville virvoitusjuomakioskille hyväksyttiin vuonna 1892. Mäkinen 2003 s. 29.

93 KHKK 1889 s. 97; KHKK 1890 s. 107,109. Jälkimmäisenä vuonna puistossa tehtiin 365 mies- ja naistyöpäivää, 5 ¼ hevostyöpäivää ja sinne ajettiin 717 kuormaa multaa.

94 Uusitalo 2007 s. 26–28.

95 Vuoden 1917 kohdalla Lapinlahden puistikon puistokortilla on merkintä "puistikko nykyiseen muotoonsa". Silloin on myös merkitty istutusluetteloihin runsaita puu- ja pensasistutuksia. 1920-luvun valokuvien ja rakennuskonttorin vuoden 1929 kartan mukaan mitään muutoksia ei näytä tapahtuneen. Samat istutukset on merkitty tuolloin rakennetun Lastenlehdon eli silloisen Ruoholahden puistikon kohdalle. Lapinlahden puistikon tiedot on siis vakiintumattoman nimistön takia vahingossa merkitty väärälle kortille. Virhe toistuu vuonna 1936 Lapinlahden puistikon ja Lastenlehdon istutusluettelotiedoissa. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR.

96 Puistokortisto. KPOA/HKR.

97 1920-luvun lopun kartoilla puistikkoon piirretty vanha tilanne, mutta 1940-luvun alkupuolen ilmakuvassa nurmikaistaleet on suoristettu. Asemakaavaosaston arkistossa on piirustus, jossa Olssonin suunnitelman kopion päälle on hahmoteltu punaisella värillä muutoksia puistikon suunnitelmaan.

98 Tällaisia mäntyjä tuli Lapinlahden puistikon lisäksi Niittykadun puistikkoon, Hakan rantaan, Telakanpuistikkoon ja Pääskylänpuistikkoon. KHKK 1945 II s. 273.

99 KHKK 1949 I s. 92.

100 KHKK 1950 s. 90.

101 Kantakartta 1954-57/KMOA/HKA.

102 Istutusluettelon tietoihin tulee suhtautua epäilyksellä, sillä ainakin vuonna 1936 Ruoholahden puistikko eli Lastenlehto ja Lapinlahden puistikko ovat sekaantuneet toisiinsa. Täsmälleen samat tiedot on merkitty molempiin kohteisiin, ja tuolloin istutetut 19 poppelia, lehmus ja hevoskastanja eivät missään tapauksessa ole todellisuudessa olleet Lapinlahden puistikon kasveja. Istutetut kasvit luettelossa esiintyvissä muodoissa. 1948: Crataegus cocc. pens. 7; 1949: Cotoneaster interm. 5, Crataegus coccinea 5; 1951: Berberis sinensis 7, Crataegus cocc. aitat. 73, Lonicera coerulea 5, Philadelphus pubescens 3, Ribes alpinum 8, Rosa rug. Kaiserin des Nordens 20, Salix fragilis 6, Salix purpurea 5, Parthenocissus Engelmannii 3, 1952: Acer ginnala Lamonvii(?) 3, Crataegus erec. pens 6, aitataimi 155, Rosa rug Kais. des. Nordens 9. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR.

103 Sähköposti, Siikanen 18.9.2007.

104 Kioski oli jo vuosien 1954-57 kantakartalla. Kantakartta 1954-57/KMOA/HKA.

105 Edellisvuonna tehdyssä aloitteessa ehdotettiin, että Kampintorin ja Lapinlahden puistikon käymälät poistettaisiin humalaisten oleskelun aiheuttaman häiriön takia. Yleisten töiden lautakunta totesi, että vuonna 1952 oli rakennettu uusia "mukavuuslaitoksia ja vedenheittopaikkoja", mutta että niitä ei ollut vieläkään riittävästi. Lapinlahden puistikon käymälän poistoa ei voitu puoltaa, sillä se palveli lähinnä viereistä vuokra-autoasemaa ja koska humalaisia ilmeisesti kertyisi penkeille ilmankin. Kampintorilla ei tätä ongelmaa ollut, sillä siellä ei ollut penkkejä. Puistikon kaunistamiseksi ehdotettiin istutettavan pensaita peittämään näkyvyyttä. Kaupunginhallitus myönsi määrärahan tarkoitusta varten. KHKK 1954 s. 98.

106 HKR/KPOA 2340.

107 Istutusruutuihin tuli vuorenkilpiä, nauhuksia, suikeroalpia ja suikerotuhkapensasta. Toteutetut kohteet. Ennen vuotta 1984 tehdyt työt. Eteläinen piiri. KPOLA/HKR.

108 Muutos tapahtui ilmeisesti vuonna 1986, vuoden 1985 puistorekisteritiedoissa puistoon on merkitty leikkipaikka-aluetta ja vuoden 1986 tiedoissa taas koira-aitaus. Puistorekisterilistaukset 1985-1986. KPOLA/HKR.

109 HKR/KPOA 4319.

110 KPOLA/HKR.

111 Puiston nimi on vahvistunut virallisesti vuonna 1956. Aiempina niminä on ollut Mynttorget asemakaavaehdotuksessa 1887 ja Katedraltorget 1897, asemakaavassa 1895 Skatuddstorget. Kun Luotsikatu rakennettiin, sen molemmin puolin istutettuja puistoja alettiin kutsua nimellä Skatuddskvärerna – Katajanokan puistikot. Helsingin kadunnimet 1 s.108.

112 Olssonin alkuvuosien suunnitelmien tapaan kaikki nämäkin suunnitelmat ovat valitettavasti päiväämättömiä.

113 Förslag till Plantering å Skatudden, HKR/KPOA 277.

114 BHSK 1899 s. 47, 150.

115 BHSK 1900 s. 210. Puisto-osaston vanhassa puistokortistossa mainittu perustamisvuosi 1900 on Katajanokan puistikon valmistumisvuosi. Puistokortisto. KPOA/HKR. Uusiin koristeistutuksiin käytettiin kaikkiaan 47 puuta ja 928 pensasta.

116 Vaunu kulki Kanavakatua, josta se kääntyi Luotsikadulle ja kulki Katajanokan puiston osien välistä. Suomen raitiotieseura ry:n internet-sivut. WWW.raitio.org.

117 Kaupunginvaltuusto varasi Katajanokan torin tasoittamiseen 7300 mk ja puutarhalautakunta istutuksiin 500 mk. KHKK 1904 s. 65, KHKK 1904 XVI s. 5.

118 HKR/KPOA 268, HKR/KPOA 269, HKR/KPOA 270, HKR/KPOA 278.

119 Järjestely näkyy rakennuskonttorin julkaisemilla vuosien 1909 ja 1929 Helsingin kartoilla.

120 KHKK 1905 XVII s.5. Torin maanrakennustöiden valmistuttua keväällä 1905 alueelle kylvettiin kauraa. Muu istuttaminen lykättiin seuraavaan kevääseen, jotta maanpinta saavuttaisi nurmialueilta vaadittavan kantavuuden.

121 KHKK 1904 XII s. 8.

122 Puistokortisto. KPOA/HKR.

123 KHKK 1924 s. 226.

124 Puisto on istutusluetteloiden perusteella kuulunut kesäkukkaistutuskohteisiin ilmeisesti aina kun niitä on pidetty yllä. Merkintöjä on ainakin 20–30-luvuilta ja 50–70-luvuilta. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR.

125 HKR/KPOA 1035 (22.9.1939).

126 Rive 2000 s. 28.

127 HKR/KPOA/PuO 211. Kuva on esitystekniikaltaan hyvin samankaltainen kuin eräät 1950-luvun alun yleissuunnitelmapiirustukset. (Ks. esim. Kapteeninpuistikko).

128 Entisen Katajanokan torin alue on suunnitelman mukaisessa asussa vuoden 1954-57 kantakartalla. Kantakartta 1954-57/KMOA/HKA.

129 Vuonna 1949 puistoon on istutettu: Cornus Kesselringii 15, Crataegus cocc. rung. 5, Forsythia ovata 6, Malus Sargentii 10, Rosa rugosa 15, Rosa gallica splendens 10. Lisäksi istutettiin uusi suuri perennaryhmä, johon tuli yhteensä 1238 kpl taimia yhteensä 31 lajista. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR.

130 Kioski näkyy kantakartalla. Kantakartta 1954-58/KMOA/HKA. Lippakioskeja rakennettiin vuoden 1952 olympialaisia varten kovalla tohinalla. Lippakioskin työpiirustukset ovat vuodelta 1949 ja Hilding Ekelundin käsialaa. Mäkinen 2003 s. 84-85.

131 Vilhelm Helander, Pekka Pakkala ja Mikael Sundman.

132 Kervanto Nevanlinna 2002 s. 217-224.

133 KV hyväksyi asemakaavamuutoksen 8340 25.8.1982.

134 HKR/KPOA 23112; Suomen raitiotieseura ry:n internet-sivut.

135 Puistokortistot. 1970-luvulla ylläpidetty korttisarja. KPOLA/HKR; HKR/KPOA 2580.

136 HKR/KPOA 3167.

137 Puistokortistot. 1980-luvulla ylläpidetty korttisarja. KPOLA/HKR.KPOLA/HKR.

138 Olli-Pekka Jokela.

139 Määräluettelot. KPOLA/HKR.

140 Aluksi aukiota kutsuttiin nimellä Skoltorget–Koulutori läheisten koulurakennusten mukaan. Nimi esiintyi asemakaavassa ja suunnitelmissa jo 1870-luvullla, mutta virallisesti nimi vahvistettiin vasta vuonna 1909 istutustöiden valmistuttua. Nykyisen muotonsa puistoaukion nimi sai 1928. Helsingin kadunnimet 1 s. 112.

141 HKR/KPOA 152.

142 HKR/KPOA 116 ja HKR/KPOA 117 (väritetty).

143 Häyrynen 1994 s. 88.

144 Louhintasyvyydeksi oli etukäteen laskettu ainoastaan 0,3 metriä, mutta suunnitellut istutukset pakottivat työn aikana kasvattamaan syvyyttä puolella metrillä, mistä aiheutui budjetin ylitys. Seuraavana vuonna maarakennustyöt tehtiin melkein loppuun, mutta rahaa meni taas budjetoitua enemmän. Vuonna 1909 "kirsi pysyi kauan maassa" eikä istutustöihin voitu ryhtyä ennen kuin kesäkuussa. Tämä aiheutti istutukseen varatuille kasveille vaurioita. Kesän 1909 aikana istutukset ja loput tasaustyöt saatiin kuitenkin valmiiksi. KHKK 1906 s. 80; KHKK 1907 s. 22; KHKK 1908 s. 280; KHKK 1909 s. 252.

145 KHKK 1931 VII s. 21*. Vuonna 1933 puistikkoon on istutettu 1 "Betula alba". Vuonna 1936 tehtiin taas istutuksia, silloin istutettiin jasmikkeita, kvitteneitä, kurtturuusuja, 2 saarnivaahteraa, 2 idänkanukkaa, kultaherukoita, rusokuusamia ja villaheisiä. KPOA, puisto-osasto, vanhat istutusluettelot.

146 Topeliuksen muistomerkistä käytiin kovaa kiistaa 20-luvun lopulla. Ruotsalainen kirjallisuusseura järjesti muistomerkistä kilpailun, jonka voitti Gunnar Finnen "Taru ja Totuus". Veistos ei miellyttänyt kaikkia niitä, jotka olivat toivoneet realistisempaa otetta. Maila Talvio käynnisti kansalaiskeräyksen uuden muistomerkin hankkimiseksi. Vallgrenin 1909 valmistunut, hautamuistomerkiksi aiottu runollinen ja 30-luvulla varsin vanhahtava veistos valettiin pronssiin ja sijoitettiin Koulupuistikkoon, vähän ennen kuin Finnen veistos Esplanadille. Helsingin kaupungin taidemuseon internet-sivut.

147 Vanhan, 1940-luvulle asti ylläpidetyn puistokortiston kasvillisuusluettelossa on listattu 4 vaahteraa, 3 saarnivaahteraa, 1 hevoskastanja, 5 Betula albaa, 1 saarni, 2 kotipihlajaa, 1 Sorbus aria Crantz, 4 Cornus, 16 Lonicera, 8 Mahonia, 11 Philadelphus, 18 Rosa, 5 Syringa. Puistokortisto. KPOA/HKR.

148 HKR/KPOA 719.

149 Päätyjen kesäkukkaympyrät poistettiin. Puistokortisto. 1950–70-luvuilla ylläpidetty korttisarja. KPOLA/HKR.

150 5139A. ASKOA/KSV.

151 HKR/KPOA 4786 1–3.

152 Puistikkoon istutettiin uusi pilvikirsikka ja uusi tuohituomi. Pensasistutuksien huomattavin piirre oli runsas Ribes-suvun pensaiden käyttö.

153 Liski - Ruoff - Heinänen 2007 s. 17-25.

154 Liski - Ruoff - Heinänen 2007 s. 29.

155 KHKK 1909 s. 251.

156 Liski - Ruoff - Heinänen 2007 s. 30-31.

157 KHKK 1950 II s. 315.

158 Helsingin kaupungin virastot ja laitokset 1965 s. 205; Vanhojen valokuvien luettelo, VI-kansio. KPOLA/HKR; Mustonen 2003 s. 88.

159 Liski - Ruoff - Heinänen 2007 s. 34-37.

160 Nya Pressen 27.7.1890.

161 Åström 1956 s. 221; Häyrynen 1994 s. 149; Nenonen, Toppari 1986 s. 226–229.

162 HKR/KPOA 79 ja HKR/KPOA 83.

163 Ensimmäisenä vuonna ehdittiin tehdä vasta valmistavia töitä, lähinnä täyteaineiden hankkimista, ja määrärahasta käytettiin vain noin puolet. Vuonna 1914 kaupunginvaltuusto antoi 2500 mk lisärahaa istutustöiden loppuunsaattamiseen. Lisärahoitus oli tarpeen, sillä kalliota jouduttiin louhimaan syvemmältä kuin oli laskettu, jotta maanpinta saatiin yhteen tasoon. Työt piti saattaa loppuun nopeutetulla aikataululla, jotta seuraavana kesänä olisi jo voitu järjestää ulkoilmakonsertteja. KHKK 1913 s. 395, KHKK 1914 s. 61, 323, 358. Suurin osa puistikon pintaalasta oli merkitty puistokortistoon leikkikentäksi. Agricolan puistikko. Puistokortisto. KPOA/HKR.

164 Rive 2000 s. 44–45. Kun karhupatsas tuli puistoon, siirrettiin lava Fleminginkadun toiselle puolelle kirjaston taakse.

165 Agricolan puistikko. Puistokortisto. KPOA/HKR; KHKK 1928 s. 200–201. Puiston uusimisen yhteydessä myös ympäröivien katujen kenttäkiveykset korvattiin asfaltilla. KHKK 1928 s. 144*.

166 Agricolan puistikko. Puistokortisto. KPOA/HKR. Vuonna 1930 rahatoimikamarin asettaman lautakunnan ehdotuksesta kamari järjesti sanomalehdistön välityksellä eräänlaista avointa ideakilpailua taiteilijoille ja arkkitehdeille. Kilpailun tarkoituksena oli joidenkin puistojen kaunistaminen, Viidennen linjan puistikko oli yksi näistä kohteista. Vaikka kilpailun tarkat tulokset eivät ole tiedossa, liittynee Karhupatsas tähän

kilpailuun. KHKK 1930 s. 236.

167 Alkuvaiheessa puistikkoa kutsuttiin Viidennen linjan istutuksiksi tai nimellä Agricolanpuistikko - Agricolaskvären. Fleminginkadun toisen puolen istutuksia kutsuttiin myös Viidennen linjan istutuksiksi tai Kallion kirjaston viereisiksi istutuksiksi. Osittain päällekkäisesti käytetty vakiintumaton nimistö aiheuttaa aineiston tulkinnassa ongelmia. Kun kävi ilmeiseksi että oli vaara että Agricolanpuistikon nimi sekaantuisi Agricolan kirkkoon ja sitä ympäröivään puistoon (Tehtaanpuisto), vahvistettiin uudeksi nimeksi vuonna 1956 karhuveistoksen mukaan Karhupuisto. Helsingin kadunnimet 1 s. 107. Agricolanpuistikko-nimi on nyt kierrätetty uudelleen käyttöön Agricolankujan varren pikkupuistikolle.

168 Työväen sivistämisaatteen myötä kirjastotoiminta kehittyi 1800-luvun lopulla Helsingin kantakaupungissa ripeästi. Uudelle kansankirjastolle oli esitetty ensin tonttia suunnitellun Helsingintorin eteläsivulle, Helsinginkadun ja Brahenkatujen risteykseen, mutta tontin rakentaminen osoittautui liian kalliiksi. Rakennuskonttorin vaatimukset liikenneväylien varrelle ja keskelle työläiskaupunginosaa sijoittuvasta kirjastosta täytti tontti 333, joka oli asemakaavassa jaettu kolmeksi asuntotontiksi.

169 Vilja 2007 s. 18–22.

170 HKR/KPOA 103.

171 KHKK 1914 s. 358; Puistokortisto. KPOA/HKR.

172 Yksinkertainen kenttäsuunnitelma (KSV/ASKOA 1219) reunustavine puineen on ilmeisesti asemakaavainsinööri T. Öllerin tekemä ja päivätty 2/IX/1930. Kentän käytävät rakennettiin vuonna 1931. Seuraavana vuonna myönnettiin istutusten kunnostamiseen rahoitus. KHKK 1931 s. 22; KHKK 1932 s. 181.

173 Asemakaava KSV/ASKOA 9426.

174 Helsingin kadunnimet 1 s. 120.

175 KHKK 45 s. 276.

176 80.000 mk. KHKK 1951 I s. 195.

177 Kuva, Vilja 2007 s. 36; Lippakioskeja rakennettiin vuoden 1952 olympialaisia varten kovalla tohinalla. Lippakioskin työpiirustukset ovat vuodelta 1949 ja Hilding Ekelundin käsialaa. Mäkinen 2003 s. 84-85.

178 Kurtturuusuistutus (Rosa rugosa) ja sirokuusamia (Lonicera bella alp.) Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR.

179 HKR/KPOA/PuO 763; Piirustusjälki on rakennusviraston puisto-osaston piirtäjä Martti Savolan tunnistettavaa tyyliä. Savola tuli HKR:n palvelukseen vuonna 1952. Suullinen tieto, Alapeteri 20.9.2007.

180 Kiinteistömittausosaston arkiston vanhojen kantakarttojen (KMOA/HKA) perusteella puiston sommitelma pysyi samanlaisena vuosina 1954-61 ja on muuttunut suunnitelman mukaiseksi ennen vuotta 1967. Koska kantakarttojen päivitystahti puistojen osalta ei ole tiedossa ja koska puistosta on löytynyt vain vähän valokuvia, on 1950- ja 60-lukujen kunnostusten historian tarkka selvittäminen toistaiseksi vaikeaa.

181 Leikkialueet piireittäin 1977. "Lajiteltua historiatietoa" KPOLA/HKR; KHKK 1962 s. 30.

182 Puistokortisto. 1950–70-luvuilla ylläpidetty korttisarja. KPOLA/HKR.

183 HKR/KPOA 736.

184 Tämän kuvan mukainen on tilanne 1960-luvun suunnitelmia varten tehdyllä mittauspiirustuksella ja vuosien 1954-57 ja 1961 kantakartoilla. Vanhat kantakartat. KMOA/HKA.

185 HKR/KPOA 921; Helsingin kaupungin virastot ja laitokset 1965 s. 204.

186 Vuonna 1988 uudissuunnitelmien yhteydessä tehty mittauspiirustus HKR/KPOA 3875/3.

187 Vanhojen valokuvien luettelo, VI-kansio. KPOLA/HKR; Mustonen 2003 s. 88.

188 Takala 2002.

189 HKR/KPOA/ViO 4768/1. Suunnittelija oli Sirpa Tikka.

190 Helsingin kaupungin taidemuseon verkkosivut. http://www.taidemuseo.fi.

191 Suullinen tieto / Arponen, Perttel. 12.4.2008.

192 Puistoissa voimassa oleva asemakaava 9426 on vahvistettu 8.6.1988. Asemakaava koskee Karhupuiston lisäksi Matti Heleniuksen puistoa ja niiden välistä katualuetta. Kaavassa Fleminginkadun viimeinen osuus on muutettu Fleminginkuja- nimiseksi kevyen liikenteen katuosuudeksi.

193 HKR/KPOA 3875.

194 Asemakaavamuutos 10807 (20.4.2000).

195 BHSK 1899 s. 47; BHSK 1900 s. 208, 210; KHKK 1902 s. 309*; Rahatoimikamari vastusti suunnitelmaa, sillä tontti oli ollut varattuna poliisiasemalle. HKPA 1899 16 s. 9-11.

196 Kaupunginvaltuusto päätti velvoittaa rakennuskonttorin rakentamaan istutuksen, mutta kaupunki pidätti oikeuden käyttää tonttiaan myöhemmin muihin tarkoituksiin. KHKK 1916 s. 56–57.

197 Hoidettaviin kohteisiin merkittiin uutena "Lapinlahdenkadun tontin n:o 2 istutus".

198 KHKK 1917 s. 77, 336.

199 Vuoden 1918 tapahtumat hidastivat rakennustöitä, joita jatkettiin vuosina 1919-21. Puisto-osaston kortiston mukaan Ruoholahdenpuistikko on perustettu vuonna 1917. Vuodelle on merkitty istutusluettelotieto "Populus". Vuonna 1936 istutettiin lisäksi yksi hevoskastanja ja yksi Populus suavolens pyr. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR.

200 HKR/KPOA 14.

201 Ruoholahden puistikko. Puistokortisto. KPOA/HKR. Lisäksi 1930-luvun alusta on pidetty kirjaa puistosohvista, joita on ollut ennen sotia 15–20 ja sotien aikana vähimmillään 7.

202 KHKK:t, esim. 1927 s. 19*, 1928 s. 144*, 1939 s. 40*. Vuodelle 1939 on päivätty suunnitelmapiirustus (HKR/KPOA 14), joka esittää puistikon kukkaryhmiä. Puisto-osaston istutusluetteloiden mukaan kukkia istutettiin ainakin vuosina 1958, 1960, 1962, 1966, 1971 ja 1972. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR.

203 Lastenlehto-nimi tuli virallisesti käyttöön vuonna 1956, tienoilla sijainneen vuonna 1888 perustetun pääkaupungin ensimmäisen uudenaikaisen "kansanlastentarhan" ja lähellä olleen Helsingin rouvasväenyhdistyksen 1860-luvulla perustaman lastenkodin mukaan. Ennen Lastenlehto-nimeä tonttimaalle istutetusta puistikosta käytettiin nimeä Ruoholahdenpuistikko. Nimi oli merkitty viralliseen nimiluetteloon vuonna 1928 ilman sisäasiainministeriön vahvistusta. Helsingin kadunnimet 1 s. 116, 132.

204 Kentälle rakennettiin vuonna 1970 kiipeilykaari ja 2 hiekkalaatikkoa. Puistokortisto. 1950–70-luvuilla ylläpidetty korttisarja. KPOLA/HKR.

205 Leikin ympäristö s. 68.

206 HKR/KPOA KPOA 2573.

207 Jaatinen 1978.

208 HKR/KPOA 2573/2.

209 Vuonna 1982 tehtiin vuoden 1981 suunnitelmamuutosten mukaisia töitä vanhalla leikkikentällä. Keväällä 1983 istutettiin ryhmäruusuja ja vuonna 1984 vielä joitakin töitä. 1994 on istutettu kaksi vuorijalavaa. Puistokortisto, määräluettelot. KPOLA/HKR.

210 Lastenlehdon kilpailun arvostelupöytäkirja.

211 1926 otettu ilmakuva HKM/261783.

212 Hallituksen puheenjohtaja Idström jätti eriävän mielipiteen ja totesi että koska julkisen rakennuksen tekeminen kuitenkin tulee kestämään, olisi tärkeä paikka syytä muokata kuntoon joka ei rumentaisi seutua; Yleisten töiden hallitus rahatoimikamarille 20.8.1912. Yleisten töiden hallituksen kirjetoisteet 1912. RK/HKA; Styrelsen för stadens allmänna arbeten. Protokoll 1912 19/2. RK/HKA.

213 KHKK 1912 s. 416, KHKK 1913 s. 394.

214 Häyrynen 1994 s. 167, 173.

215 KHKK 1915 s. 339; KHKK 1916 s. 272; KHKK 1917 s. 336.

216 HKR/KPOA 201; HKR/KPOA 200.

217 Sommitelman keskipisteenä on pyöreä aukio, jonka keskellä lienee paikka veistokselle. Pohjois- ja eteläsuunnassa aukiolle tulee istutuksin reunustetut akselit ja Unioninkadun ja Puutarhakadun varsilla on puurivit. Puistikon pohjoiskärjessä on jonkinlainen allas.

218 Häyrynen 1994 s. 195, kuva 157.

219 Rakennusviraston vanhan puistokortiston mukaan Puutarhakadun puistikko perustettiin vuosina 1927-28. Puistokortisto. KPOA/HKR.

220 Puutarhakadun puistikko. Puistokortisto. KPOA/HKR; KHKK 1928 s. 201, *145; Puistikon alkuperäinen nimi oli Puutarhakadun puistikko. Puutarhakatu on vanha nimi, joka perustuu Kaisaniemen puutarhaan. Nykyinen, puistossa olevan veistoksen mukaan annettu nimi vahvistettiin vuonna 1956. Helsingin kadunnimet 1 s. 146. Kolmiota on kutsuttu myös Puutarhakadun istutuksiksi. Samaa nimeä on luultavasti käytetty – osittain jopa samaan aikaan – Yrjö-Koskisenkadun (entinen Puutarhakadun osuus) varren viheralueesta, mikä aiheuttaa esimerkiksi alueen myöhempien puistokorttien tulkinnassa ongelmia.

221 Mäkinen 1989 s. 121.

222 Lilius 1989b s. 44.

223 Brunila 1962 s. 54.

224 Puistikko on merkitty istutusluetteloihin vuodesta 1927 alkaen. Vuonna 1958 on istutusluetteloissa viimeinen puistoa koskeva merkintä. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR. On mahdollista, että silloin kukkaistutukset jäivät pois ainakin joksikin aikaa. Nykyään kesäkukat koristavat taas Varsapuistikon patsaan jalustaa.

225 Ks. esim. asemakaavamuutos 3652. ASKOA/KSV.

226 KPOA/HKR. Kuva on piirtäjä Martti Savolan käsialaa.

227 Aitaa istutettiin vuosina 1950, 52 ja 55. Muita pensasistutuksia tehtiin vuosina 1935–37 sekä 1947–55. Puisto-osasto. Vanhat istutusluettelot. KPOLA/HKR. Samoihin aikoihin on varattu määräraha "Puutarhakadun sivuun jäävän puistokaistaleen" kunnostamista varten. Tämä saattaa viitata Varsapuistikkoon, sillä sen nimi ei ollut vielä vakiintunut, mutta mahdollisesti nimellä viitataan Unioninkadun ja Snellmaninkadun yhdistävään istutukseen. (KHKK 1955 s. 247).

228 6.4.1998 päivätyt suunnitelmat (HKR/KPOA 4874) on allekirjoittanut Mirja Ruokokoski. Perenna-alueesta on erillinen suunnitelma. HKR/KPOA 4874/3.

Kolmioaukiot

1 Samaan aikaan viimeisteltiin myös suuri osa Unioninkadusta, Suurtori, Esikaupunkitori eli tuleva Kasarmitori, sekä lyhyitä osuuksia Pikku-Roobertinkadusta, Kasarmikadusta, Rikhardinkadusta ja Fabianinkadusta; Rein 1898 s. 255; Hartman 1912 s. 129.

2 Lilius 1984 s. 22, 25-27; Teatterin julkisivu siivottiin funkishenkeen 1930-luvun puolivälissä. (J. Eklund, Eero Saarinen).

3 Pettersson 1943 s. 112.

4 Pettersson 1943 s. 103-105; Ollila – Toppari 1986 s. 126-129.

5 Pettersson 1943 s. 110; Lilius 1984 s. 25-27; Mustonen 2003 s. 29; Tanner 1947 s. 201; BHSK 1890 s. 331.

6 BHSK 1891 s. 63–64; KHKK 1876 s. 132; KHKK 1880 s. 14; KHKK 1891 s. 63; KHKK 1904 s. 62; KHKK 1906 s. 19; KHKK 1905 s. 66; KHKK 1928 s. 138.

7 KHKK 1923 s. 193; KHKK 1926 s. 18, 171.

8 ASKOA/KSV 1589; HKR/KPOA 4577.

9 Arkkitehti 1/1942. s. 9-11.

10 Kaupunkisuunnittelulautakunnan esityslista 30.3.2006; Huhtanen 29.3.2006.

11 Suomen raitioseuran verkkosivut. Www.raitio.org.

12 KHKK 1961 I s. 335, 345.

13 Asemakaava 5790. ASKOA/KSV. Luiska sai rakennusluvat vuosina 1974 ja 1978. RVVA.

14 Sainio, suullinen tieto 28.3.2008; Perustui katusuunnitelmaan HKR/KPOA 24947, hyv. 17.6.1988, muut. 1.9.1989.

15 Tanner 1947 s. 199; Okkonen 2004 s. 70.

16 Okkonen 2004 s. 52, 78, 98.

17 KHKK 1911 s. 342.

18 Herranen a s. 32-51, 123-126.

19 Kauppias ja mesenaatti Julius Tallbergin perustama säätiö halusi elävöittää viereisen Tallberg-yhtiön rakennuksen edustaa.

20 Mustonen 2003 s. 56.

21 KHKK 1931 s. 14.

22 Aleksanterinkadun katusuunnitelmat, 1980. HKR/KPOA 24349.

23 BHSK 1891 s. 63–64; Brunila 1955 s. 50; BHSK 1893 s. 40.

24 Asemakaava on itse asiassa edelleen torin alueella voimassa.

25 KHKK 1911 s. 93; HKPA 1911 no. 48 s. 3.

26 HKR/KPOA 263.

27 Styrelsen för stadens allmänna arbeten. Protokoll 1912 9/2. RK/HKA.

28 HKR/KPOA 232.

29 Asiasta ei enää keskusteltu yleisten töiden hallituksessa vuosina 1913-1918. Vuoden 1918 tapahtumat ja niiden jälkeinen kaupungin puistotoimen rahapula hidastivat monen kohteen toteuttamista. Vuonna 1924 Svante Olsson jäi eläkkeelle eikä asia ilmeisesti enää tullut ajankohtaiseksi. Resurssipula: ks. Häyrynen 1994 s. 147.

30 Rakennusviraston kadunrakennusosastolla tehty tasauspiirustus HKR/KPOA 10766; Kantakartta v. 1961. KMOA/HKA.

31 HKR/KPOA 27613/1-6.

32 Teos on kaksiosainen, pääosin punatiilinen veistos. Suurempi osa, Suuri kohtauspaikka on varsinaisella torilla ja Pieni Kohtauspaikka taas Malminkadulla. Helsingin kaupungin taidemuseon internet-sivut.

Pohdinta ja johtopäätökset

1 Kirjakka 1996 s. 20, 24-27.

2 Esim. Strengell 1922.

3 Alexander s. 310-314.

4 Stenros 1992 s. 173-175.

5 KHKK 1904 XVI s. 5.

6 KHKK 1947 I s. 208–209.

7 Tisma - Jókövi 2007 s. 48-59.

8 Ilonen 2007. http://www.kolumbus.fi/juha.ilonen/Sivusto/etusivu.html.

9 Jacobs, J. 1961 s. 89-90.

10 Kopomaa 1997 s. 35.

11 Häyrynen 1994 s. 62-65, 211; Conway 2000 s. 11-15; Nolin 1999 s. 250, 289.

12 Lehtovuori 2005; Lehtovuori – Hentilä – Bengs 2003.

13 Rein 1950 s. 297-298.

14 Kauppinen 1936 s. 184.

15 Åström 1956 s. 197-198.

16 Sähköposti, Siikanen 18.9.2007.

17 Harmia 1947 s. 96-97.

18 Jacobs, J. 1961.

19 Junttila 1995 s. 73, 78.

20 Junttila 1995 s. 70.

21 Helsingin Yleiskaava 2002 s. 156.

22 Helander 1999 s. 11-12.

23 Junttila 1995 s. 138, 142.

24 Sitte 2001 s. 95; Esim. Rossi 1999 s. 21-35.

25 Lynch 2000 s. 61-62.

26 Lynch 2000 s. 72-78.

27 Jacobs A. 1985 s. 74.

28 Helsingin Yleiskaava 2002 s. 156.

29 Häyrynen 2001 s. 49; Kopomaa 1995 s. 90-99; Conway 2000; Jaques 2000 s. 24-26.

30 Kopomaa 1997 s. 37-39.

31 Suullinen tieto / Karppinen 28.3.2008 ja Jaakonaho 7.3.2008.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Arkistolähteet ja käytetyt lyhenteet

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)
Helsingin maistraatti
Rakennuspiirustukset
Rakennuskonttori (RK)
Yleisten töiden hallituksen kirjetoisteet
Yleisten töiden hallituksen pöytäkirjat.
Puisto-osasto. Istutusluettelot.
Puisto-osaston lähteneet kirjeet.
Puisto-osaston lausunnot.
Rakennusvirasto (HKR)
Talonrakennusosasto. Piirustukset.
Rahatoimikamari
Pöytäkirjat
Kiinteistövirasto, kaupunkimittausosaston arkisto (HKA/KMOA)
Kaupunkikartat
Asemakaavat
Kantakartat
Asemakaava-osaston arkisto (HKA/ASKOA)
Yleiskartat
Asemakaavat
Piirustukset

Helsingin rakennusvirasto (HKR)
Katu- ja puisto-osaston arkisto (KPOA)
Viherosaston piirustukset
Puisto-osaston piirustukset
Katu- ja puisto-osaston piirustukset
Katupiirustukset
Puistokortit (Visacard-kortisto). (Alkuperäiset kortit sijaitsevat kaupunginarkistossa, mutta niitä ei ole liitetty arkistoon.)
Katu- ja puisto-osaston lähiarkisto (KPOLA)
Puistokortistot
Puistokortisto. 1950-70 -luvuilla ylläpidetty korttisarja.
Puistokortisto. 1980-luvulla ylläpidetty korttisarja.
"Lajiteltuja historiatietoja"
Määräluettelot
Vanhojen valokuvien luettelot
Toteutettujen kohteiden luettelot
Puistorekisterilistaukset

Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto
asemakaava-osaston arkisto (KSV/ASKOA)
Asemakaavat
Helsingin kiinteistövirasto. Kaupunkimittausosasto (KMOA)
Asemakaavahakemisto

Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkisto (RVVA)
Rakennuslupapiirustukset ja asiakirjat

Helsingin kaupunginmuseo (HKM)
Kartat
Valokuvat

Kansallisarkisto (KA)
Kaupunkikartat
Asemakaavat
Helsingin uudelleenrakentamiskomitean arkisto
Kirjetoisteet 1811-1825
Komitean toimintakertomukset 1811 – 1825
Suomen maisema-arkkitehtiliiton arkisto
Vuosikokouspöytäkirjat 1947 - 1996
Johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1946 - 1997

Museoviraston historian osaston kuva-arkisto (MVA)
Valokuvat

Suomen rakennustaiteen museon arkisto (SRM)
Spaftan piirustuskokoelma
Kuva-arkisto
Otto-I. Meurmanin Sortavala-kokoelma

Brages Pressarkiv
Sanomalehdet

Helsingin yliopiston kirjasto
Kansalliskokoelma
Sanomalehdet 1771-1890

Muut painamattomat lähteet

Takala, Jukka-Pekka: Karhupuiston kummit: asukkaat valtasivat puiston yhteiseksi olohuoneeksi. Raportti 2002.

Lastenlehto. Puiston suunnittelukilpailu. Arvostelupöytäkirja 3.11.2005.

Kaupunkisuunnittelulautakunnan esityslista 30.3.2006.

Painetut lähteet

Helsingin Yleiskaava 2002, selostus, Helsinki 2003.

Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. 1983. Kaupunkisuunnitteluvirasto. B2/1983. Lahden kaupunginmuseo, Lahti.

Lahden yleiskaava. 1984. Kaupunkirakenteen kehitys 1878-1983. Kaupunkisuunnitteluvirasto. B11/1984. Kaupunkisuunnitteluvirasto, Lahti.

Leikin ympäristö. 1982. Lasten ulkoleikkimahdollisuudet Helsingissä. Leikkialueprojektin perusselvitys. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston julkaisu AB:9/82. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Parkplan= Parkplan Norrmalm 2007. Norrmalms stadsdelsförvaltning och trafikkontoret. Stockholms stad.

HDB=Helsingfors Drätselkammarens berättelelser för 1877-1887
HDB 1878. Helsingfors 1879.
HBD 1880. Helsingfors 1882.
HBD 1881. Helsingfors 1883.
HBD 1882. Helsingfors 1884.
HBD 1883. Helsingfors 1885.

Helsingin kunnallishallintojulkaisut:
Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1875–1878, Helsinki 1933
Berättelsen af Helsingfors Stads Kommunalförvaltning (BHSK)
BHSK 1888, Helsingfors 1890
BHSK 1890, Helsingfors 1893
BHSK 1891, Helsingfors 1894
BHSK 1893, Helsingfors 1895
BHSK 1899, Helsingfors 1900
BHSK 1900, Helsingfors 1901
BHSK 1901, Helsingfors 1902

KHKK= Kertomukset Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta
KHKK 1902, Helsinki 1904
KHKK 1904, Helsinki 1908
KHKK 1905, Helsinki 1909
KHKK 1906, Helsinki 1909
KHKK 1907, Helsinki 1910
KHKK 1908, Helsinki 1913
KHKK 1909, Helsinki 1914
KHKK 1910, Helsinki 1915
KHKK 1911, Helsinki 1916
KHKK 1912, Helsinki 1916
KHKK 1913, Helsinki 1917
KHKK 1914, Helsinki 1919
KHKK 1915, Helsinki 1920
KHKK 1919, Helsinki 1922
KHKK 1920, Helsinki 1923
KHKK 1921, Helsinki 1924
KHKK 1922, Helsinki 1925
KHKK 1923, Helsinki 1926
KHKK 1924, Helsinki 1927
KHKK 1925, Helsinki 1927
KHKK 1926, Helsinki 1929
KHKK 1927, Helsinki 1929
KHKK 1928, Helsinki 1930
KHKK 1929, Helsinki 1932
KHKK 1930, Helsinki 1933
KHKK 1931, Helsinki 1933
KHKK 1932, Helsinki 1935
KHKK 1933, Helsinki 1936
KHKK 1934, Helsinki 1936
KHKK 1935, Helsinki 1937
KHKK 1936, Helsinki 1957
KHKK 1937, Helsinki 1939
KHKK 1938, Helsinki 1940
KHKK 1939, Helsinki 1941
KHKK 1940, Helsinki 1943
KHKK 1941, Helsinki 1945
KHKK 1942 I, Helsinki 1946
KHKK 1942 II, Helsinki 1945
KHKK 1944 II, Helsinki 1948
KHKK 1945 II, Helsinki 1949
KHKK 1946 I, II, Helsinki 1950
KHKK 1947 II, Helsinki 1952
KHKK 1947 I, Helsinki 1951
KHKK 1949 I, Helsinki 1953
KHKK 1949 II, Helsinki 1952
KHKK 1950 I, Helsinki 1954
KHKK 1950 II, Helsinki 1955
KHKK 1953 I, Helsinki 1955
KHKK 1955 I, Helsinki 1957
KHKK 1955 II, Helsinki 1958
KHKK 1961 I, Helsinki 1964
KHKK 1961 II, Helsinki 1964
KHKK 1962 II, Helsinki 1965

Helsingin kaupungin virastot ja laitokset 1965, Helsinki 1967
Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1971, Helsinki 1974
Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1973, Helsinki 1976
Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1974, Helsinki 1977
Helsingin kaupungin vuosikertomus: B. Hallintokuntien toimintakertomukset 1978, Helsinki 1980
HKPA= Kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat
Helsingfors stadsfullmäktiges tryckta handlingar 1899, Helsingfors 1900
Helsingfors stadsfullmäktiges tryckta handlingar 1901, Helsingfors 1902
Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat 1911, Helsinki 1912
Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat 1912, Helsinki 1913
Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat 1928, Helsinki 1929

Lehdet

Nya Pressen
Helsingfors
Huvfudstadsbladet
Helsingin Sanomat
HKR Sanomat
Kunnallistekniikka
Puutarha

Kirjallisuus

Asker, Bertil 1986: Stockholms parker – Innerstaden. Stockholms tekniska historia. Monografier utgivna av Stockholms stad 62:II. Stockholm.

Alexander, Christopher 1977: A Pattern Language. Oxford University Press, New York.

Améen, Lennart 1973: Stadens gator och kvarter. Stadsmiljöns geografiska grunddrag. CWK Gleerup Bokförlag, Lund.

Aminoff, Berndt 1938: Drag ur Gloets historia. Helsingfors iforna tider. Årsbok för förening för Helsingfors stads historia I. K.F.Puromies boktryckeri AB, Helsingfors.

Blomstedt, Yrjö 1963: Johan Albercht Ehrenström. Kustavilainen ja kaupunginrakentaja. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino Oy, Helsinki.

Brunila, Birger 1947: Puistojen merkitys asemakaavassa. Kunnallistekniikka 2/1947. Suomen kunnallisteknillinen yhdistys, Helsinki.

Brunila, Birger 1955: Asemakaava ja rakennustaide. Helsingin kaupungin historia IV:1. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Brunila, Birger 1962: Asemakaavoitus 1918–1945. Helsingin kaupungin historia V:1. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Burnap, George 1916: Parks. Their Design, Equipment and Use. J.B. Lippincott Company, Philadelphia.

Carpelan, Anna 1998: Yleiset kaivot Helsingissä. Helsingin kaupunginmuseon tutkimuksia ja raportteja 1/1998. Helsingin kaupunginmuseo, Helsinki.

Chadwick, George 1966: The Park and the Town. The Architetural Press, London.

Conway, Hazel 2000: Parks and people: the social functions. The Regeneration of Public Parks. Jan Woudstra – Ken Fieldhouse (toim.) The Garden History society, Landscape Design Trust, E&FN Spon, London.

Cranz, Galen 1982: The Politics of Park Design. A History of Urban Parks in America. The MIT Press, Cambridge.

Dunér, Sten – Dunér, Katarina 2001: Den gyllene trädgården: trädgårdskonstens idé- och kulturhistoria från Adam till Örtagård. Prisma, Stockholm.

Erottajantorin järjestelykilpailu 1942 (s.n.) Arkkitehti 1/1942. Helsinki.

Gallion, Arthur B. 1950: The Urban Pattern. City Planning and Design. D. Van Nostrand, London, NY, Toronto.

Girouard, Mark 1985: Cities & People. A Social and Architectural History. Yale Univ. Press, New Haven & London.

Gullberg, Anders 2001a: City – drömmen om ett nytt hjärta. Modernisering av det centrala Stockholm 1951-1979. Del 1. Stockholmia förlag, Stockholm.

Gullberg, Anders 2001b: City – drömmen om ett nytt hjärta. Modernisering av det centrala Stockholm 1951-1979. Del 2. Stockholmia förlag, Stockholm.

Harling-Kranck, Gunilla 1999: Svenska Gatunamn i Helsingfors. Helsingin kadunnimet 3. Helsingin kaupungin nimistötoimikunta, Helsinki.

Harmia, Hugo 1947: Vähäsen Helsingin kaupungin omien rakennusten sijoituksesta. Kunnallistekniikka 2/1947. Suomen kunnallisteknillinen yhdistys, Helsinki.

Hartman, Torsten 1912: Då Helsingfors blef Hufvudstad. Söderström & Co, Helsingfors.

Helander, Vilhelm – Sundman, Mikael 1970: Kenen Helsinki – raportti kantakaupungista 1970. WSOY, Helsinki.

Helander, Vilhelm 1999: Unohtaako kulttuuripääkaupunki kaupunkikulttuurin? Nils Erik Wickberg 90. Rakennustaiteen seura, Helsinki.

Helsingin kadunnimet 1981 (1970). Toim. Leo Pesonen. 2. korjattu painos. Helsingin kaupungin julkaisuja 24, Helsinki.

Hennebo, Dieter – Schmidt, Erika (s.a.): Geshichte des Stadtgrüns. 3. Entwicklung des Stadtgrüns in England von den frühen Volkswiesen bis zu den öffentlichen Parks im 19. Jahrhundert. Patzer-Verlag, Hannover-Berlin

Hennebo, Dieter 1970: Geshichte des Stadtgrüns. 1. Von der Antike bis zur Zeit des Absolutismus. Patzer-Verlag, Hannover-Berlin-Sarstedt.

Herranen, Timo 1997: Kaupunkisuunnittelu ja asuminen. Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 1. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Herranen, Timo b (s.a.): Från hästomnibussar till metro. Hunda år kollektivtrafik i Helsingfors. Helsingfors stads trafikver, Helsingfors.

Hoffman, Kai 1997: Elinkeinot. Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 1. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Huhtanen, Jarmo 2006: Helsinki suojelee Erottajan paviljongin ja Ratakadun Insinööritalon. Helsingin Sanomat 29.3.2006.

Häyrnen, Maunu – Uino, Pirjo 1990: Puistot ja puutarhat – Svante ja Paul Olsson. Ars. Suomen taide 5. Weilin&Göös, Helsinki.

Häyrynen, Maunu 1989: Kaupunkipuisto 1800-luvulla. Ars. Suomen taide 4. Weilin&Göös, Helsinki.

Häyrynen, Maunu 1994: Maisemapuistosta reformipuistoon – Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1920-luvulle. Helsinki-seura, Helsinki.

Häyrynen, Maunu 2001: Vihreät vuosirenkaat. Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan - Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvulla. Simo Laakkonen, Sari Laurila, Pekka Kansanen, Harry Schulman (toim.) Helsigin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Jaatinen, Margaretha 1978: 30 hektar nya parker planeras. Hufvudstadsbladet 12.4.1978, Helsingfors.

Jaatinen, Martti I. 1997: Sortavalan rakentaminen 1643-1944. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A26. Espoo.

Jacobs, Allan B. 1985: Looking at Cities. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Jacobs, Jane 1961: The Death and Life of Great American Cities. Random House, New York.

Jaques, David 2000: Memory and value. The Regeneration of Public Parks. Jan Woudstra – Ken Fieldhouse (toim.) The Garden History society, Landscape Design Trust, E&FN Spon, London.

Jensen, Ole Michael 2004: Spaces of welfare. Urban Lifescape. toim. Claus Bech-Danielsen et al. Aalborg universitetsforlag, Aalborg.

Junttila, Ulla-Kirsti – Koivistoinen, Mikko 2002: Katuympäristön suunnitteluopas. Jyväskylä.

Junttila, Ulla-Kirsti 1986: Muuttuvat kadunkalusteet. Rakennuskirja Oy, Helsinki.

Junttila, Ulla-Kirsti 1995: Kaupunkiympäristön suunnittelu. Rakennustieto Oy, Helsinki.

Jäppinen, Jussi (toim.) 1996: Pikkukaupungin pihoja ja puistoja. Kaupunkivihreän kehitysvaiheita Jyväskylässä. Jyväskylän puutarhaseura, Jyväskylä seura, Jyväskylä.

Kauppinen, Eino 1936: Helsinkiläisten asumisjärjestyksestä viime vuosisadan lopulla. Entisaikain Helsinki I. K.F.Puromiehen kirjapaino O.Y. Helsinki.

Kervanto Nevanlinna, Anja 2002: Kadonneen kaupungin jäljillä. Teollisuusyhteiskunnan muutoksia Helsingin historiallisessa ytimessä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Kirjakka, Marjut 1982: Kaupunkirakentaminen Suomessa vuoteen 1875. Asemakaavoituksen sekä rakentamista ohjanneiden määräysten ja päätösten vaikutus kaupunkirakenteeseen. Espoo.

Kirjakka, Marjut 1996: The Orthogonal Finnish Town 1620-1860. Its Structure, Components and Dimensions. Centre for urban and regional studies Helsinki University of Technology. Espoo.

Kirjakka, Marjut 2001: Suomen ruutukaupunkien viherelementit. Metsä kaupungissa, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C55. Espoo.

Knuuttila, Jukka 1990: Helsingin väestönsuojelu. Väestönsuojelun taustaa, toimintaa ja tapahtumia 1927-1989. Helsingin kaupungin julkaisuja n:o 40. Helsinki.

Kopomaa, Timo 1995: Kaupunkipuiston käytöt. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1995:5. Helsingin kaupunki, Tietokeskus, Helsinki.

Kopomaa, Timo 1997: Tori – marginaali – haastava kaupunki. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Kostof, Spiro 1999 (1992): The City Assembled. The Elements of Urban Form Through History. 1st Paperback edition. Thames and Hudson, London.

Kostof, Spiro 2007 (1991): The City Shaped. Urban Patterns and Meanings Through History. 6th edition. Bulfinch Press, New York.

Krier, Rob 1979 (1975): Urban space. (Stadtraum). Academy Editions, London.

Kruskopf, Erik 2000: Veistosten kaupunki. Schildts, Helsinki.

Kuoppamäki-Kalkkinen, Riitta 1984: Kaupunkisuunnittelu ja –rakentaminen Helsingin Kalliossa 1880-1980. Julkaisu A 30. Yhdyskuntasuunnittelun laitos, Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto. Espoo.

Lehtovuori, Panu – Hentilä, Helka-Liisa – Bengs, Christer 2003: Tilapäiset käytöt – kaupunkisuunnittelun unohdettu voimavara. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimuskeskuksen julkaisuja C 58. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo.

Lehtovuori, Panu 2005: Experience and conflict. The dialectics of the production of public urban space in the light of new event venues in Helsinki 1999-2003. Centre for Urban and Regional Studies Publications A32. Helsinki University of Technology. Centre for Urban and regional studies. Espoo.

Lemström, Juha 2001: Suomen ensimmäiset kasvitieteelliset puutarhat. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Viherympäristöliitto & Puutarhataiteen seura, Helsinki.

Lilius, Henrik 1981: Kaupunkirakentaminen 1617-1856. Suomen kaupunkilaitoksen historia 1. Keskiajalta 1870-luvulle. Suomen Kaupunkiliitto, Vantaa.

Lilius, Henrik 1983: Kaupunkirakentaminen 1856-1917. Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian ajan loppuun. Suomen Kaupunkiliitto, Vantaa.

Lilius, Henrik 1984: Esplanadi. Anders Nyborg A/S. Rungsted Kyst.

Lilius, Henrik 1989a: Kaupunkirakennustaide 1800-luvun jälkipuoliskolla. Ars. Suomen taiteen historia 4. Weilin&Göös, Helsinki.

Lilius, Henrik 1989b: Kliininen instituutti / iho- ja sukupuolitautien klinikka. Yliopiston Helsinki (toim. Eea Pekkala-Koskela). Helsingin Yliopisto & Sanomaprint, Helsinki.

Lindberg, Carolus – Rein, Gabriel 1950: Asemakaavoittelu ja rakennustoiminta. Helsingin kaupungin historia III:1. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Liski, Matti – Ruoff, Eeva – Heinänen, Jouni 2007: Kapteeninpuistikko. Puistohistoriallinen selvitys. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2007:11. Katu- ja puisto-osasto. Helsinki.

Loyer, Francois 1988: Paris – Nineteenth Century: Architecture and Urbanism. Abbeville Press Publishers, New York.

Lundén, Ossian 1910: Helsingin kaupungin-istutuksia. Puutarha. 1910: 161-165.

Lynch, Kevin 2000 (1962): The Image of the City. 27. printing. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Marceca, Maria Luisa 1981: Reservoir, circulation, residue. J. C. A. Alphand, technological beauty and the green city. Lotus International 30. Electa S.p.A. Milano.

Merivuori, Tuula-Maria 1996: Katsaus maisema-arkkitehtuurin ammattialan ja yhdistyksen historiaan: Suomen maisema-arkkitehdit; Smafla. Vuosikirja, juhlavuosi 1996. Suomen maisema-arkkitehdit, Helsinki.

Meurman, Otto-I. 1969: Piirteitä Helsingin asemakaavan historiasta. Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto. Helsinki.

Meurman, Otto-I. 1982 (1947): Asemakaavaoppi. Näköispainos. Rakennuskirja, Helsinki.

Morris. A.E.J 1994 (1972): History of Urban Form. Before the Industrial Revolutions. 3. painos. Longman, Harlow.

Mustonen, Pertti 2003: Näkyvää työtä – ja vähän näkymätöntäkin. Helsingin kaupungin rakennusvirasto, Helsinki.

Muthreich, Margareta 1970: Helsingin asemakaava vuosina 1812-17. Entisaikain Helsinki VII. Helsinki-seura, Helsinki.

Mäkinen, Anne 1989: Metsätalo. Yliopiston Helsinki (toim. Eea Pekkala-Koskela). Helsingin Yliopisto & Sanomaprint, Helsinki.

Mäkinen, Anne 2003: Kioski, kipari, kiska, snagari. Helsingin kioskeja 1800- ja 1900-luvulla. Helsingin kaupunginmuseon tutkimuksia ja raportteja 1/2003. Helsingin kaupunginmuseo, Helsinki.

Nikula, Riitta 1981: Yhtenäinen kaupunkikuva 1900-1930. Societas Scientiarum Fennica. Helsinki.

Nolin, Catharina 1999: Till stadsbornas nytta och förlustande. Den öffentliga parken i Sverige under 1800-talet. Byggförlaget, Stockholm.

Okkonen, Ilpo 2004: Aleksanterinkatu – katu Helsingin sydämessä. Studio Ilpo Okkonen, Helsinki.

Ollila, Kaija – Toppari, Kirsti 1986: Puhvelista punatulkkuun Helsingin vanhoja kortteleita. Hämeenlinna.

Pesonen, Aake 1985: Helsinki sodassa. Kirjayhtymä, Vaasa.

Pettersson, Vicke 1936: Kaksi tarinaa vanhoilta ajoilta. Entisaikain Helsinki I. K.F.Puromiehen kirjapaino O.Y. Helsinki.

Pettersson, Vicke 1943: Erottaja ja Kolmikulma ennen ja nyt. Entisaikain Helsinki IV. Helsingin historiayhdistyksen vuosikirja. K.F.Puromiehen kirjapaino OY, Helsinki.

Pulma, Panu 2000: Kasvun katveessa. Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 2. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Puu-Nurmes: Kulttuurihistoriallisesti arvokkaan pohjoiskarjalaisen asuinalueen kehittämissuunnitelma. 1976. Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki.

Rein, Gabriel 1898: Helsingin uudestaan-rakentamisesta 1810-1825. Suomen uudemmasta historiasta, ensimmäinen vihko. Weilin & Göös, Helsinki.

Rein, Gabriel 1950: Kunnalliselämä. Helsingin kaupungin historia III:2. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Rive, Kristiina (toim.) 2000: Puistomuistoja. Tarinoita Helsingin puistoista 1920–1970, Helsinki.

Robinson, W. 1869: The Parks, Promenades & Gardens of Paris Described and Considered in Relation to the Wants of Our Own Cities and of Public and Private Gardens. John Murray, London.

Rolf Martinsen (toim.) 2004: Helsinki herra Hertzbergin silmin – Kertomus 1880-luvun Helsingin elämästä. Helsinki-seura, Helsinki.

Rossi, Aldo 1999 (1982): The Architecture of the City. (L'architettura della citta). 10. muokattu painos. MIT Press, Cambridge.

Rörby, Martin 2002: David Helldén. Modernistisk visionär på traditionens grund. Stockholmia förlag, Stockholm.

Schalin, Mona 2001: Yleinen promenadi, esplanadi, puistikko, kylpyläpuisto. Luokittelu ja tyypittely 1800-luvun kaupunkipuistoista puhuttaessa. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Viherympäristöliitto & Puutarhataiteen seura, Helsinki.

Schmidt, Hartwig 1981: Plans of embellishment. Lotus International 30. Electa S.p.A. Milano.

Schulman, Harry 2000: Helsingin suunnittelu ja rakentuminen. Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 2. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Sillanpää, Sami 1996: Diana-puisto aiotaan kunnostaa viihtyisäksi. Helsingin Sanomat, 20.5.1996, Helsinki.

Simonen, Seppo 1978: Helsingin kaupungin rakennusvirasto 100 vuotta. Helsingin kaupungin julkaisuja no. 31. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Sinisalo, Antero 1997: Puutarhataiteen historian perusteet. Toim. Maunu Häyrynen. Viherympäristöliitto, Helsinki.

Sitte, Camillo 2001 (1889): Kaupunkirakentamisen taide. (Der Städte-bau nach seinen künstlerischen Grundsätzen). Suom. Jarmo Kalanti. Kustantajat Sarmala Oy / Rakennusalan kustantajat RAK, Helsinki.

Stenius, Olof 1969: Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto. Pro Helsingfors säätiö, Helsinki.

Stenros, Anne 1992: Kesto ja järjestys. Tilarakenteen teoria. Espoo.

Strengell, Gustaf 1922: Staden som konstverk. Schildts, Helsingfors.

Stübben, Joseph 1980 (1890): Der Städtebau. Handbuch der Architektur. Näköispainos 1. painoksesta. Friedr. Vieveg & Sohn, Braunschweig/Wiesbaden.

Sundman, Mikael 1982: Stages in the Growth of a Town. Helsinki City Planning Department Publication YB 1 / 82. Helsinki.

Tanner, Väinö 1947: Näin Helsingin kasvavan. Tammi, Helsinki.

Tisma, Alexandra & Jókövi, Margit 2007: The new Dutch Parks: relation between form and use. JoLa autumn 07. ECLAS, Washington.

Uusitalo, Kaija 2007: Liisanpuistikko. Historiaa ja nykypäivää. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2007:4/Katu- ja puisto-osasto, Helsinki.

Waris, Heikki 1973 (1932-34): Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle, 2. tark. painos. Weilin & Göös, Tapiola.

Webb, Michael 1990: The City Square. Thames and Hudson, London.

Vilja, Jyri 2007: Kallion kirjasto ja kaupunginarkkitehti Karl Hård af Segerstad. Helsingin kaupunginmuseo, Helsinki.

Zucker, Paul 1959: Town and Square. From the Agora to the Village Green. Columbia University Press, New York.

Åström, Sven-Erik 1956: Kaupunkiyhteiskunta murrosvaiheessa. Helsingin kaupungin historia IV:2. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Åström, Sven-Erik 1957: Samhällsplanering och regionsbildning i kejsartidens Helsingfors. Studier i stadens inre differentiering 1810–1910. Helsingfors stads publicationer n. 6. Helsingfors.

Haastattelut ja puhelinkeskustelut

Alapeteri, Niina. Miljöösuunnittelija, maisema-arkkitehti yo.

Helsinki. 18.9.2007

Arponen, Petri. Puistovastaava, HKR, Helsinki. 12.4.2008

Hahle, Pekka. Tutkija, Helsingin kaupunginarkisto, Helsinki. 4.3.2008

Jaakonaho, Seppo. Liikennesuunnittelija. KSV, Helsinki. 7.3.2008

Karppinen, Anne. Arkkitehti, KSV, Helsinki. 28.3.2008

Kyrklund, Ritva. Projektisihteeri, HKR, Helsinki. 6.3.2008

Luomanen, Jussi. Maisema-arkkitehti. HKR, Helsinki. 18.9.2007

Perttel, Veikko. Piiripuutarhuri, HKR, Helsinki. 12.4.2008

Pursio, Eino. Maisema-arkkitehti. HKR, Helsinki. 21.9.2007

Raisio, Juha. Puuasiantuntija. HKR, Helsinki. 14.3.2008

Ruoff, Eeva. Dosentti, TKK, Arkkitehtuurin laitos. Helsinki/Zürich.

26.3.2008

Ruokonen, Ria. Maisema-arkkitehti, Helsinki. 21.9.2007

Sainio, Sampo. Keskustan piiripuutarhuri. HKR, Helsinki. 28.03.2008

Tanhuanpää, Anne. Projektipäällikkö, HKR, Helsinki. 10.3.2008

Kirjeet ja sähköpostit

Siikanen, Teuvo. Kunnossapitoteknikko.

Helen Sähköverkko Oy, Helsinki. 18.9.2007

Niskanen, Riitta. Tutkija, Lahden kaupunginmuseo, Lahti. 25.2.2008

Internet-lähteet

Ilonen, Juha: Olohuone Helsinki. 31 uutta kaupunkitilaa ydinkeskustaan.
5.8.2008
http://www.kolumbus.fi/juha.ilonen/Sivusto/etusivu.html

Washington D.C. Department of Parks and Recreation
24.1.2008
http://app.dpr.dc.gov/DPR/information/parks/parks.asp?type=2

Helsingin kaupungin taidemuseo. Julkiset veistokset -luettelo
26.7.2007
http://www.taidemuseo.fi/suomi/veisto/index.html

Suomen Raitiotieseura ry
15.4.2008
www.raitio.org

HELSINGIN KAUPUNKI
RAKENNUSVIRASTO
PL 1500
00099 HELSINGIN KAUPUNKI

KUVAILULEHTI

Tekijä(t)
Jouni Heinänen

Julkaisun yhdyshenkilö rakennusvirastossa
Jussi Luomanen

Nimeke
Kantakaupungin nivelet.
Kolmiopuistot ja jäännösaukiot Helsingin ruutukaavaverkkojen saumakohdissa.

Sarjan nimeke
Katu- ja puisto-osaston julkaisut

Sarjanumero	Julkaisuaika
2009:????????????????	11/2009
Sivuja	**Liitteitä**
128	-
ISBN	**ISSN**
978-952-223-525-1	1238 - 9579

Kieli koko teos
Suomi

Yhteenveto

Tiivistelmä

Selvityksen aiheena ovat Helsingin kantakaupungin ruutukaavaverkkojen saumakohdissa sijaitsevat kolmion muotoiset aukiot ja puistot. Tutkimuskohteina on yhdeksän pientä puistoa ja kolme aukiota.

Tarkoituksena on selvittää näiden ruutukaavan poikkeamakohtien historia: kaupunkitilojen syntytausta sekä eri aikoina tehdyt suunnitelmat ja muutokset. Lisäksi selvitetään kohteiden nykytilaa ja kaupunkikuvaa sekä niiden kokonaisuuden yhteisiä piirteitä ja merkitystä. Tutkimus täydentää helsinkiläisten kaupunkipuistojen toistaiseksi vähäistä historiankirjoitusta. Tärkeimpinä lähteinä ovat arkistoaineisto ja kirjallisuus.

Kolmion muotoisia pieniä aukioita ja puistoja on käytetty ruutukaavajärjestelmässä sovittamaan suorakulmaisia ruutukaavaverkkoja toisiinsa ja maastoon. Helsingissä kaupungin ytimeksi tuli 1800-luvun alussa kolmen erisuuntaisen puistokadun ympärille ryhmittyvien ruutuverkkojen järjestelmä. Verkkojen liitoskohtiin muodostettiin pieniä kolmikulmaisia aukioita. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkuvuosina osa aukioista muutettiin pieniksi kaupunkipuistoiksi. Samalla laajenevan kaupungin uusien ruutuverkkojen saumakohtiin perustettiin lisää kolmikulmaisia puistoja.

Pienillä tutkimuskohteilla on yllättävän monivivahteinen historia. Niiden hahmo on muuttunut vuosien varrella useaan otteeseen suunnitteluihanteiden ja käyttötarpeiden vaihdellessa. Ne ovat saaneet eri aikoina tehdyissä kunnostus- ja muutossuunnitelmissa uusia ajallisia kerrostumia. Vain muutama kohteista on säilyttänyt alkuperäisen suunnitelmansa ja puutarhataiteellisen arvonsa. Paikkojen luonteen ylijäämäisyyttä on korostanut niiden käyttö liikennejärjestelyissä ja erilaisten kunnallisteknisten rakennelmien sijoituspaikkoina. Osa kohteista on nykyään hyväkuntoisia ja toimivia kaupunkitiloja, kun taas osa on alun perin avoimen ja monikäyttöisen tilan sulkeuduttua ja käytön yksipuolistuttua muuttunut syrjäytyneeksi tilaksi.

Tutkitut paikat ovat yksi Helsingin paikan henkeä muodostavista tekijöistä. Puurivien ympäröimä ja rakennusten rajaama huonemainen kolmikulmainen puistikko tai epäsäännöllinen aukio on Helsingille tyypillinen kaupunkitila. Avoimet, ympäröivästä rakenteesta poikkeavat tilat ovat kaupunkirakenteellisia solmukohtia ja erityisesti niiden puut ovat kaupunkikuvallisesti tärkeitä. Pienet puistikot toimivat tiiviin kantakaupungin viheralueiden verkoston osana.

Suurin osa kohteista on ominaisluonteeltaan arkista ja käytöltään monipuolista tilaa. Tätä piirrettä tulisi vaalia ja korostaa tulevissa muutoksissa. Kohteet on jaettu niiden historian, luonteen ja nykytilan mukaan neljään ryhmään, joille esitetään yleispiirteisiä kehittämissuosituksia. Neljälle kohteelle tarjotaan tarkempia kehittämisohjeita, jotka käsittävät lähinnä syrjäytyneiden tilojen avaamista ja aktivoimista monikäyttöisiksi pieniksi kohtauspaikoiksi.

Avainsanat

Helsinki, julkinen ulkotila, aukio, kaupunkipuisto, historia, asemakaavahistoria, puistohistoria, kaupunkisuunnittelu, kaupunkikuva